ISSN 1686-2635

ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒
เมษายน - กันยายน
๒๕๖๑
Vol.20 No.2
Apr. - Sep. 2018

วารสารสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
The Journal of the Center for the Promotion of Arts and Culture, CMU

ร่มพยอม

"เศรษฐกิจ การค้าล้านนาในอดีต"

๒๕ ปี สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิสัยทัศน์สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

"พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนากลางแจ้ง
แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตด้านวัฒนธรรมล้านนา ชั้นนำในภาคเหนือ"

บทบรรณาธิการ

ตามที่ได้แจ้งไว้ในวารสารร่มพยอม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ ทางกองบรรณาธิการได้มีการปรับให้การตีพิมพ์ตรงกับรอบเวลาของปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ดังนั้น ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ นี้จึงเป็นช่วงเวลาเดือนเมษายนถึงกันยายน พ.ศ.๒๕๖๑ ซึ่งกองบรรณาธิการได้รวบรวมบทความสาระเรื่องราวของสังคมและความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจการค้าในล้านนาผ่านยุคสมัยในอดีตที่มีเกร็ดความรู้เล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้องค์รวมและจินตนาการภาพของระบบการค้าขายโดยเฉพาะในยุคที่มีการเข้ามาของชาวต่างประเทศสมัยอาณานิคมในล้านนา อาทิ บทความในหัวข้อ “การค้าไม้สักในล้านนา ยุคล่าอาณานิคม” โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กิตติชัย วัฒนานิกร (อดีตรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและอดีตคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ผู้เขียนและจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “นายห้างป่าไม้ สีสันชีวิตอดีตล้านนา” ซึ่งท่านอาจารย์ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลการสัมปทานไม้ในล้านนาช่วงรัชกาลที่ ๕ และสั่งสมความรู้และประมวลเรื่องราวมาเป็นระยะเวลานาน ท่านได้กรุณาให้เกียรติรับคำเชิญส่งบทความมาร่วมพิมพ์เสนอในฉบับนี้นอกจากนี้ยังมีอาจารย์และผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ ให้ความอนุเคราะห์บทความที่บอกเล่าเรื่องราวของสถาปัตยกรรม “ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนพักอาศัยในล้านนาภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตก” โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์รัฏฐา ฤทธิศร อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บทความเรื่อง “ล้อละกอน ตามรอยเกวียนสกุลช่างลำปาง” โดยอาจารย์ธวัชชัย ทำทอง อาจารย์สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และบทความเรื่อง “เงินตราล้านนา : วิวัฒนาการและความหลากหลายโดยสังเขป” โดยคุณเมธาพร สิงหนันท์ ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ

ในนามของกองบรรณาธิการบริหารใคร่ขอขอบพระคุณ นักเขียนรับเชิญทุกท่านมา ณ ที่นี้และขอขอบพระคุณนักเขียนประจำที่ได้กรุณาร่วมนำเสนอบทความในวารสารร่มพยอม อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีทุกฉบับด้วยดีตลอดมา

ผศ.วิลาวัณย์ เศวตเศรนี
บรรณาธิการบริหาร
ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๓๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๖๑

วารสาร “ร่มพยอม” จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอความเคลื่อนไหวในแวดวงศิลปวัฒนธรรม หวังให้เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ กำหนดออกราย 6 เดือน ติดต่อส่งข่าวสารได้ที่ http://artculture.cmu.ac.th หรือ email: artculture.cmu@gmail.com หรือสำนักงานบรรณาธิการ ทัศนคติหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏอยู่ในวารสารร่มพยอม เป็นความคิดอิสระของผู้เขียนแต่ละท่านมิใช่ทรรศนะของกองบรรณาธิการ หรือสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะที่ปรึกษาทรงคุณวุฒิ
รักษาการแทนรองอธิการบดี
ฝ่ายกิจการสภามหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์คลินิก
นายแพทย์ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์
นายจุลทัศน์ กิติบุตร
นายนคร พงษ์น้อย
นายวิถี พานิชพันธ์
นายรุจ จ่างตระกูล

บรรณาธิการบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม
ปัทมา จักษุรัตน์
สนั่น ธรรมธิ

กองบรรณาธิการ
ฐาปนีย์ เครือระยา
สันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์
วนิดา เชื้อคำฟู
ชนาภา คำวงค์
รพีพรรณ ศรีทะ
พิชัย แสงบุญ
กิตติพันธ์ ไชยยาติ๊บ
วาสนา มาวงศ์
ต่อพงษ์ เสมอใจ
สุขธรรม โนบาง
ชุติมา พรหมาวัฒน์

นักเขียนรับเชิญ
กิตติชัย วัฒนานิกร
รัฏฐา ฤทธิศร
ธวัชชัย ทำทอง
เมธาพร สิงหนันท์

นักเขียนประจำ
สมโชติ อ๋องสกุล
สนั่น ธรรมธิ
สุนทร บุญมี
พญ.ลลิตา ธีระสิริ

จัดส่งวารสาร
ปัญญา แก้วคำ
สนอง คำบุญปั๋น
จุฑามาศ ขุนหล่อ

ผู้จัดพิมพ์
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5394-3625
โทรสาร 0-5322-2680

ศิลปกรรมสิ่งพิมพ์
อุกฤษฏ์ วงศ์สัมพันธ์

พิมพ์ที่
FLUKE Graphic Design & Printing
email: fluke.th@gmail.com
โทรศัพท์ 0-80496-9946

พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา
Lanna Traditional House Museum

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
The Center for the Promotion of Arts and Culture, Chiang Mai University

เปิดให้เข้าชม

จันทร์ – ศุกร์ 8.30 – 16.30 น.

Open Mon – Fri 8.30 am – 4.30 pm

เสาร์ – อาทิตย์ 9.00 – 16.30 น.

Sat–Sun 9.00 am – 4.30 pm

Tel : 053 94 3625, 053 94 3626

http://art-culture.cmu.ac.th/th/museum

(หยุดวันนักขัตฤกษ์ Closed on public holidays)

สารบัญ

วารสารร่มพยอม
ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒
เมษายน ๒๕๖๑ - กันยายน ๒๕๖๑
ISSN 1689-2635

ภาพปก : ท้อกน่าน
เงินตราล้านนาโบราณ

ถ่ายภาพโดย : เมธาพร สิงหนันท์
ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ

1 การค้าไม้สักในล้านนา ยุคล่าอาณานิคม
กิตติชัย วัฒนานิกร

8 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนพักอาศัยในล้านนาภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตก
ธวัชชัย ทำทอง

16 บ้านฮ่อม : ชุมชนโบราณในย่านเศรษฐกิจการค้า
สมโชติ อ๋องสกุล

26 "ล้อละกอน" ตามรอยเกวียนสกุลช่างลำปาง
ธวัชชัย ทำทอง

32 เงินตราล้านนา : วิวัฒนาการและความหลากหลายโดยสังเขป
เมธาพร สิงหนันท์

46 อิ่น : เครื่องรางจูงใจรัก
สนั่น ธรรมธิ

48 เตรียมตัวไปค้า
แพทย์หญิงลลิตา ธีระสิริ

52 พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

56 รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

64 คั่วดอกบะลิดไม้
สุนทร บุญมี

65 ข่าวประชาสัมพันธ์

การค้าไม้สักในล้านนา ยุคล่าอาณานิคม

เรื่อง: กิตติชัย วัฒนานิกร [1]

การเริ่มต้นค้าไม้สักของเจ้าหลวงล้านนา

ล้านนามีการค้าไม้สักมานานตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2380 สมัยเจ้าหลวงแผ่นดินเย็น หรือพระยาพุทธวงศ์ เป็นเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ แต่ส่วนใหญ่เป็นการค้าระหว่างเจ้าหลวงหัวเมืองล้านนากับผู้เช่าทำไม้ชาวพม่าหรือมอญ ที่นำไม้ไปขายต่อให้โรงเลื่อยไม้ของอังกฤษที่เมืองมะละแหม่งเพื่อนำไปใช้ในอุตสาหกรรมต่อเรือที่กำลังบูม โดยที่ลูกจ้างในการทำป่าไม้เป็นชาวไทใหญ่และกะเหรี่ยง สำหรับข้อตกลงระหว่างเจ้าหลวงหรือเจ้าญาติในฐานะเจ้าของป่ากับผู้เช่าป่าไม้ จะได้รับการบันทึกลงในใบลานเก็บไว้เป็นหลักฐานแต่หลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 การค้าโดยตรงระหว่างหัวเมืองล้านนากับพม่าค่อยๆ ลดลง แต่มีการส่งท่อนซุงลอยในแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน ลงไปขายที่กรุงเทพฯ มากขึ้น เพราะสนธิสัญญาดังกล่าวได้อนุญาตให้อังกฤษตั้งโรงเลื่อยไม้ในกรุงเทพฯ เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมต่อเรือได้

ในสมัยที่เจ้าหลวงกาวิโลรสสุริยวงษ์ครองเมืองเชียงใหม่ระหว่างพ.ศ.2399-2413นอกเหนือจากค่าเช่าผืนป่าหรือ ‘ค่าเปิดป่า’ ที่ผู้เช่าทำไม้ต้องจ่ายแก่เจ้าของป่าแล้ว ยังต้องจ่าย ‘ค่าตอไม้’ หลังจากที่ตัดต้นไม้ออกไปโดยราคาตกตอละสามถึงห้ารูปี เงินค่า‘ตอไม้’ที่ได้จะถูกส่งเข้าคลังหลวงพอถึงสิ้นปีจึงนำมาแบ่งเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งเป็นของบรรดาเจ้าญาติที่ทำหน้าที่เก็บเงิน ส่วนหนึ่งเป็นของเจ้าของป่า ส่วนที่เหลือเป็นของเจ้าหลวง ทั้งนี้รัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ ไม่ได้รับส่วนแบ่งใดๆ ต่อมาเมื่อเจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ การค้าไม้ในล้านนาจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง [2]

ผลกระทบจาก สนธิสัญญาเชียงใหม่ ต่อการค้าไม้

ป่าไม้ที่เป็นของเจ้าหลวงเชียงใหม่หรือเจ้าญาติในสมัยของเจ้าหลวงกาวิโลรสสุริยวงษ์ กินพื้นที่กว้างขวางไปจนจรดแม่น้ำสาละวิน ซึ่งได้อนุญาตให้ชาวพม่า มอญ รวมถึงชาวอังกฤษบางคนเข้าไปเช่าทำป่าไม้ ปัญหาที่มักเกิดขึ้นโดยเฉพาะในป่าแถบนี้ที่อยู่ห่างไกลจากเมืองเชียงใหม่มากก็คือบรรดาเจ้าทั้งหลายไม่สามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง ทำให้บางครั้งมีการออกใบอนุญาตซ้ำซ้อน หรือแม้กระทั่งมีชาวกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนเข้าปล้นทำร้ายคนงานตัดฟันและชักลากไม้ จนผู้ได้รับอนุญาต

---

1 ศาสตราจารย์เดียรติคุณ ดร. กิตติชัย วัฒนานิกร อดีตอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2 Patel, M V, “Silver Challenge Cups and a Bronze Frog Drum”, Master’s Thesis, Macquarie University, 1990.

ช้างและควายลากซุง
(เอื้อเฟื้อภาพจาก
Oliver Backhouse
และคุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่)

หลายรายอ้างว่าไม่สามารถเข้าไปทำกิจการป่าไม้ได้ จึงนำไปสู่การผิดสัญญาต่อกันอยู่เป็นประจำ[3]

แต่คนทำป่าไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนในปกครองของอังกฤษ จึงมีการไปร้องทุกข์ต่อกงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯทำให้เกิดคดีความยืดเยื้อระหว่างกงสุลอังกฤษกับบรรดาเจ้าล้านนาอยู่หลายสิบคดี แม้กระนั้นเจ้าหลวงและเจ้าญาติยังคงออกใบอนุญาตทำป่าไม้เพิ่มขึ้นไม่หยุด เพราะเป็นรายได้สำคัญ บางกรณีก็ออกใบอนุญาตให้คนใหม่ซ้ำซ้อนกับที่เคยให้คนอื่นไปก่อนหน้านั้นแล้ว เพราะเห็นว่าคนเก่าไม่ทำตามสัญญา โดยไม่สนใจว่าที่ทำตามสัญญาไม่ได้นั้นเกิดจากสาเหตุใด ดังนั้นรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ จึงเล็งเห็นว่าหากปล่อยเรื่องนี้ทิ้งไว้อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่กระทบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่จะทำให้อังกฤษอ้างเหตุเข้ามาจัดการกับปัญหาเสียเอง จนอาจต้องเสียดินแดนไปอีก

จากปัญหาข้างต้นต่อมาจึงมีการเจรจาและทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับอังกฤษ ซึ่งรู้จักกันในชื่อ *'สนธิสัญญาเชียงใหม่'* ลงนามในต้นปี พ.ศ. 2416 โดยมีสาระสำคัญคือให้จัดตั้งศาลระหว่างประเทศขึ้นที่เชียงใหม่ โดยให้ข้าราชการจากกรุงเทพฯ เป็นผู้พิพากษากรณีที่มีปัญหาข้อพิพาทระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนพื้นเมืองล้านนา และต่อมาอีกประมาณสิบปีในเดือนกันยายนปี พ.ศ.2426 รัฐบาลสยามได้ทำ *'สนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง'* โดยยินยอมให้อังกฤษจัดตั้งสถานกงสุลขึ้นที่เชียงใหม่เพื่อดูแลคนในปกครองของอังกฤษและติดตามการตัดสินคดีความต่างๆ ของศาลระหว่างประเทศ โดยมีใจความส่วนหนึ่งในสนธิสัญญาระบุว่า รัฐบาลสยามจะอนุญาตให้ชาวอังกฤษเข้ารับสัมปทานทำไม้สักในล้านนาได้ และยังได้แทรกข้อความไว้ด้วยว่า *"ห้ามไม่ให้เจ้านายเจ้าของป่าแห่งใดแห่งหนึ่งออกใบอนุญาตแก่บุคคลเกินกว่าหนึ่งคนขึ้นไป"* ซึ่งต่อมารัฐบาลสยามได้ตราพระบรมราชโองการเรื่องการซื้อไม้ขอนสัก พ.ศ.2427 เพื่อให้การตัดฟันป่าไม้และการล่องขอนไม้มาซื้อขายเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยบังคับใช้สำหรับป่าไม้ที่ไม่ได้ขึ้นบัญชีเป็นของผู้ใดซึ่งถือว่าเป็นของหลวง มีสาระส่วนหนึ่งระบุดังนี้ [4]

---

3 Wannamethee, P S, "Anglo-Siamese Economic Relations: British Trade, Capital and Enterprise in Siam, 1856-1914", PhD Thesis, LSEP, University of London, 2014.

4 สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้, องค์ความรู้ไม้สักไทย (กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2556) 2) เครือเทียนทอง,วัลลภา, "การปฏิรูปการปกครองลานนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2519

นายห้างฝรั่งวัดและตีตราท่อนซุง (เอื้อเฟื้อภาพจาก Peter and Stephen Kirrage)

"ห้ามไม่ให้ผู้ใดตัดไม้ในเขตเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน นอกจากจะได้รับ อนุญาตประทับตราข้าหลวงใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองเชียงใหม่เสียก่อน"

โดยทางกรุงเทพฯ ได้ส่ง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร มาทำหน้าที่ข้าหลวงต่างพระองค์ที่เชียงใหม่ เพื่อทำความเข้าใจกับเจ้านายฝ่ายเหนือให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสัญญาทางราชไมตรีฉบับดังกล่าว พร้อมกับถือโอกาสจัดระเบียบราชการในหัวเมืองล้านนาเสียใหม่ทั้งเรื่องการปกครองและการจัดเก็บภาษี โดยแบ่งรายได้จากภาษีซึ่งรวมเงินค่าตอไม้ให้เป็นเงินเดือนของข้าหลวงและข้าราชการสยามส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งในวงเงินที่ใกล้เคียงกันให้เจ้าหลวงและเจ้าญาติที่เหลืออีกเล็กน้อยส่งเข้าเป็นเงินของรัฐ[5]

การส่งพระเจ้าน้องยาเธอฯ มาที่เชียงใหม่ครั้งนั้นนอกจากเพื่อจัดระเบียบราชการและดูแลให้เป็นไปตามสัญญาราชไมตรีฉบับดังกล่าวแล้ว ยังได้มาทำความเข้าใจกับเจ้าหลวงถึงความจำเป็นที่ต้องมีรองกงสุลอังกฤษมาประจำที่เชียงใหม่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสัญญาทางราชไมตรีฉบับดังกล่าว ทั้งนี้เพราะเกรงว่าเจ้าหลวงจะไม่พอใจที่มีรองกงสุลตัวแทนประเทศอังกฤษมาประจำเชียงใหม่ โดยอาจคิดไปว่าจะเข้ามายุ่งเกี่ยว ก้าวก่ายแทรกแซงอำนาจการปกครองของตนเอง

นอกจากนั้นการส่งข้าหลวงขึ้นมาประจำเชียงใหม่ยังเป็นการคานอำนาจกับฝ่ายอังกฤษที่ส่งรองกงสุลเข้ามา เพราะทางกรุงเทพฯเป็นกังวลว่าอังกฤษจะใช้อิทธิพลเข้าครอบงำเจ้าหลวง ทำให้ไทยอาจต้องเสียดินแดนส่วนนี้ไปอีก ทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมของอังกฤษจากอดีตที่ทำกับประเทศแถบนี้ทำให้ระแวงได้เช่นนั้น ผนวกกับขณะนั้นมีเหตุการณ์ไม่ชอบมาพากลที่มีข่าวว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถวิคตอเรียแห่งอังกฤษ ได้ทูลขอเจ้าดารารัศมี พระราชธิดา เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ ไปเป็นพระราชธิดาบุญธรรมอีกด้วย[6]

สัญญาทางราชไมตรีในปี พ.ศ.2426 และพระบรมราชโองการในปี พ.ศ.2427 ดังกล่าวข้างต้นมีผลกระทบสำคัญประการหนึ่งต่อการค้าไม้สักในล้านนา ที่แต่เดิมผู้ได้รับอนุญาตให้ตัดไม้และนำไปค้าขายส่วนใหญ่เป็นปัจเจกบุคคลชาวพม่า มอญ หรืออังกฤษ แต่สัญญาพระราชไมตรีและพระบรมราชโองการนี้ได้ส่งสัญญาณสำคัญให้กับบริษัทค้าไม้ของอังกฤษ ทำให้บริษัทเหล่านั้นเกิดความมั่นใจกับธุรกิจค้าไม้สักในสยามมากขึ้นกว่าแต่ก่อนที่มักเจอปัญหาการให้ใบอนุญาตซ้ำซ้อนของเจ้าหลวงหัวเมืองล้านนา ซึ่งก่อความยุ่งยากกับผู้รับใบอนุญาต

5 เครือเทียนทอง, วัลลภา, "การปฏิรูปการปกครองลานนาไทย.."

6 1) Bristowe, W S, Louis and the King of Siam (London: Chatto &Windus, 1976).
2) แก้วกิริยา, รมณียฉัตร, ดารารัศมีสายใยรักสองแผ่นดิน (โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553)

ด้วยความมั่นใจที่มีมากขึ้นกับการทำธุรกิจค้าขายไม้สักในสยาม ประกอบกับขณะนั้นมีข่าวการทำกำไรจากการค้าไม้สักในยุโรปของกับตันเรือชาวเดนมาร์กรายหนึ่ง ที่บรรทุกไม้สักเต็มลำเรือที่ชื่อ 'ทูลกระหม่อม' ไปขายยังเมืองลิเวอร์พูลของอังกฤษและสามารถทำกำไรได้ถึงเท่าตัว[7] ข่าวนี้ได้แพร่กระจายเป็นที่รับรู้ของบริษัททำไม้ทั้งหลายของอังกฤษ ทำให้บริษัทเหล่านั้นตื่นตัวและเห็นโอกาสที่จะขยายธุรกิจของตนเองให้เติบโตยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ.2427 บริษัทบริติชบอร์เนียว จึงแต่งตั้งฝรั่งชาวอเมริกันและชาวอังกฤษสองคน คือ หมอมาเรียน อัลฟองโซ ชีค (Marion AlphonsoCheek) และ มร.หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ (LouisThomas Leonowens) ให้เป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการของบริษัทฯ ประจำอยู่ที่เชียงใหม่และระแหงตามลำดับ เพื่อทำการค้าไม้ในเขตหัวเมืองล้านนาของสยาม

นับจากบัดนั้นเป็นต้นมาธุรกิจค้าไม้สักในหัวเมืองล้านนาจึงค่อยๆ เติบโตขึ้นและในที่สุดได้ตกไปอยู่ในมือของบริษัทฝรั่งแทนคนพม่าหรือมอญ หรือแม้แต่คนจีน ที่ต้องกลายเป็นเพียงผู้รับเหมาช่วงของบริษัทยักษ์ใหญ่เหล่านี้ ซึ่งเห็นได้จากข้อมูลที่ระบุว่าระหว่างปี พ.ศ. 2427-2430 มีการให้สัมปทานป่าไม้ไปทั้งสิ้น 32 แปลงในอาณาเขตของเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ในจำนวนนี้ 23 แปลงเป็นของชาวพม่า มอญ และไทใหญ่ 4 แปลงเป็นของชาวอเมริกัน 2 แปลงเป็นของคนไทย และ 1 แปลงเป็นของชาวจีน มีเพียงสองแปลงเท่านั้นที่เป็นของบริษัทอังกฤษ แต่ต่อมาในปีพ.ศ.2443 บริษัทต่างชาติห้าบริษัทกลับได้ครอบครองสัมปทานป่าไม้สักในล้านนาถึงร้อยละ 80 ประกอบด้วยบริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า บริติชบอร์เนียว หลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ และสยามฟอเรสต์ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นแองโกลสยาม และแองโกลไทย) ของอังกฤษ และอิสต์เอเชียติคของเดนมาร์ก[8]

บริษัทต่างชาติเหล่านี้ โดยเฉพาะบริษัทสัญชาติอังกฤษได้ผูกขาดธุรกิจการทำป่าไม้สักในล้านนาจนเกือบสมบูรณ์เป็นเวลายาวนานต่อเนื่องมาอีกกว่า 70 ปี พร้อมกันนั้นก็ได้สร้างสัมพันธภาพตลอดจนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อระหว่างชนชาวยุโรปโดยเฉพาะชนชาติอังกฤษกับชาวล้านนา ส่งผลทั้งในเชิงบวกและลบทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ต่อชุมชนแห่งนี้ในระยะเวลาต่อมา

การจัดตั้งกรมป่าไม้ของสยาม

ไม่นานก่อนที่เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ถึงแก่พิราลัยในปลายปี พ.ศ.2440 รัฐบาลสยามได้เริ่มปฏิรูปหัวเมืองล้านนาอีกครั้งโดยส่งพระยาทรงสุรเดช (อั้น บุนนาค) เข้าไปเป็นข้าหลวงใหญ่ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2436 เพื่อหาแนวทางจัดระบบราชการหัวเมืองล้านนาเสียใหม่ ทั้งนี้เพราะก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ.2434 เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ (ด้วยความไม่ค่อยพอใจรัฐบาลสยามในเรื่องระบบจัดเก็บภาษี) ได้พยายามลดอิทธิพลของรัฐบาลสยาม โดยยกเลิกตำแหน่งผู้ช่วยที่เป็นข้าราชการสยามในกรมต่างๆ ของเมืองเชียงใหม่ ที่จัดตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากร เข้ามาเป็นข้าหลวงพิเศษเมื่อหกเจ็ดปีก่อน

เมื่อพระยาทรงสุรเดชขึ้นมารับตำแหน่ง เผอิญประจวบเหมาะกับที่เจ้าหลวงและเจ้านายบุตรหลานไปราชการกรุงเทพฯ จึงเปิดโอกาสให้พระยาทรงสุรเดชเกลี้ยกล่อมเจ้านายที่เหลือด้วยนโยบายที่เรียกว่า "อุบายเกี้ยวลาว" เพื่อให้เห็นดีเห็นงามกับการมีตำแหน่งผู้ช่วยกรมต่างๆ ที่เป็นข้าราชการจากกรุงเทพฯ เหมือนเดิม ซึ่งรวมถึงกรมนาที่รับผิดชอบเกี่ยวกับป่าไม้ด้วย ดังนั้นต่อมาเมื่อรัฐบาลสยามมีแนวคิดในการจัดการป่าไม้เสียใหม่โดยการแนะนำของ มร.เฮอร์เบิร์ด เอ สเลด (Herbert ASlade) ผู้เชี่ยวชาญการป่าไม้ชาวอังกฤษจากกรมป่าไม้พม่า จึงสามารถกระทำการได้โดยสะดวกและรวดเร็วด้วยความช่วยเหลือของผู้ช่วยกรมนาที่เป็นคนของสยาม[9]

สำหรับ มร.สเลดผู้นี้รัฐบาลสยามยืมตัวมาจากรัฐบาลอินเดียของอังกฤษ เมื่อเขาเดินทางมาถึงสยามก็เริ่มศึกษางานเกี่ยวกับไม้สักในล้านนาทันที โดยออกเดินทางด้วยเรือจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2438 เพื่อศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำไม้สักในหัวเมืองล้านนา ใช้เวลาศึกษาปัญหาและดูงานในท้องที่ต่างๆ กลางป่าเขาอยู่ร่วมห้าเดือน[10] เมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ จึงได้จัดทำรายงานการสำรวจสถานการณ์ป่าสักภาคเหนือ

7 Bristowe W S, Louis and the King of Siam

8 Patel, M V, "Silver Challenge Cups and a Bronze Frog Drum"

9 เครือเทียนทอง, วัลลภา, "การปฏิรูปการปกครองลานนาไทย.."

10 ทองตัน, พรพรรณ, นายเอช. สเลด เจ้ากรมป่าไม้คนแรกของสยาม (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร)

เสนอต่อสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น โดยชี้ให้เห็นข้อบกพร่องสำคัญสองประการ ประการแรก “ป่าไม้ทั้งหมดอยู่ในการถือครองของเจ้านายท้องถิ่นแทนที่จะอยู่ในการควบคุมดูแลของรัฐบาลกลาง” ประการที่สอง “การทำไม้ที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนั้นยังไม่ถูกต้องตามหลักการคุ้มครองรักษาป่าไม้ให้อำนวยผลอย่างยั่งยืน” พร้อมกับเสนอแนะวิธีแก้ไขไว้หลายประการมีสาระสำคัญคือควรโอนการครอบครองป่าไม้จากเจ้าหลวงและเจ้าญาติมาเป็นของรัฐบาลกลางทั้งหมด นอกจากนั้นควรตั้งกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานเพื่อควบคุมกิจการป่าไม้เป็นการเฉพาะ ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบกับข้อเสนอและอนุมัติให้จัดตั้งกรมป่าไม้อยู่ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ มร.สเลดเป็นเจ้ากรมป่าไม้คนแรกเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ.2439 โดยมีสำนักงานอยู่ที่เชียงใหม่ เพื่อสะดวกในการควบคุมดูแลป่าไม้สักในล้านนา

พร้อมๆ กันนั้นสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงมอบหมายให้พระยาศรีสหเทพ ไปเจรจาขอโอนอำนาจการครอบครองป่าไม้จากเจ้าหลวงและเจ้าญาติในหัวเมืองล้านนาให้มาขึ้นกับรัฐบาลกลาง โดยเริ่มเจรจากับเมืองแพร่และน่านก่อน จากนั้นจึงไปเจรจากับลำปาง ลำพูน โดยเก็บเชียงใหม่ไว้สุดท้าย ทั้งนี้ด้วยความช่วยเหลือของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในรัชกาลที่ 5 การเจรจาประสบผลสำเร็จมีผลให้เจ้าหลวงและเจ้าญาติไม่มีกรรมสิทธิ์ในป่าไม้อีกต่อไป และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการเสียสิทธิ์รัฐบาลสยามจึงยินยอมจ่ายเงินส่วนแบ่ง “ค่าตอไม้” ให้ครึ่งหนึ่งของจำนวนเงินที่เก็บได้แต่ละปี

นอกจากเรื่องกรรมสิทธิ์ป่าไม้แล้วในสมัยที่ มร.สเลดเป็นเจ้ากรมฯ ยังได้แจ้งให้บริษัทที่ทำไม้สักอยู่ก่อนหน้านั้นนำสัญญามาเปลี่ยนใหม่เป็นอายุสัญญาทำไม้ 6 ปี และจัดตั้งด่านป่าไม้ขึ้นที่เมืองมะละแหม่ง เพื่อจัดเก็บภาษีอากรกับไม้สักสยามที่ล่องผ่านแม่น้ำสาละวิน ส่วนในประเทศได้จัดตั้งด่านป่าไม้ขึ้นที่ปากน้ำโพในปี พ.ศ. 2441 แทนด่านป่าไม้เดิมที่ชัยนาท

สำหรับ มร.สเลด นั้นเป็นคนที่ทุ่มเทกับงานแต่ไม่สามารถรับได้กับระบบบริหารงานในกระทรวงมหาดไทยที่เป็นต้นสังกัด ซึ่ง “เขาอ้างว่า” ไม่เข้าใจถึงเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ไม่เข้าใจว่าควรจะใช้แนวทางอย่างไรในการจัดการป่าไม้เพื่อประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่า สนใจเฉพาะเรื่องปลีกย่อยที่ให้เขาต้องรายงานตลอดเวลา ทำให้รู้สึกเหมือนเป็นเพียงพนักงานตัวเล็กๆ ไม่มีอิสระในการตัดสินใจใดๆด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ มร.เฮอร์เบิร์ด สเลด จึงลาออกจากเจ้ากรมป่าไม้ของสยามและกลับไปทำงานที่พม่าเมื่อปี พ.ศ.2444 ต่อจากนั้นอีกสี่ปีได้เสียชีวิตอย่างกะทันหันด้วยโรคอหิวาต์ในปี พ.ศ.2448 ก่อนลาออกจากสยามเขาได้เขียนไว้ในรายงานประจำปีเชิงข่มขู่กลายๆ (ตามความคุ้นเคยของชาวมหาอำนาจทั้งหลาย) ไว้ว่า[11]

“หากรัฐบาลสยามยังไม่ให้อิสระแก่กรมป่าไม้ที่เขาและคนอังกฤษดูแลอยู่ ก็น่าห่วงว่าความพยายามปฏิรูปประเทศของสยาม ที่หวังว่าจะช่วยไม่ให้ถูกยึดครองจากชาติตะวันตก อาจไม่ส่งผลสำเร็จตามที่คาดหวัง”

หลังจากมร.สเลดกลับไปพม่าแล้วรัฐบาลสยามก็ได้ยืมตัวชาวอังกฤษมาเป็นเจ้ากรมป่าไม้อีกสองคน และในปี พ.ศ.2451 ภายใต้เจ้ากรมป่าไม้ชาวอังกฤษคนที่สามที่ชื่อ มร.ดับเบิลยู เอฟ ลอยด์ (W F Lloyd) รัฐบาลสยามได้เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ในการอนุญาตทำไม้สักอีกครั้ง คือเปลี่ยนจากอายุสัญญา 6 ปีเป็น 15 ปี ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการและประหยัดงบประมาณ ตลอดจนสอดคล้องกับความเป็นจริงในการทำป่าไม้ที่ต้องใช้เวลาสำหรับกานไม้อย่างน้อยสองปีก่อนเริ่มตัดฟัน การแก้ไขอายุสัญญาครั้งนี้ยังทำให้ได้ไม้ที่มีคุณภาพดีขึ้นเพราะได้ขยายรอบตัดฟันออกไปด้วยจาก 12 ปี เป็น 30 ปี[12]

พัฒนาการการทำป่าไม้หลังจัดตั้งกรมป่าไม้

การทำไม้ในป่าเมืองเหนือเมื่อเข้าสู่ยุคที่งานทุกอย่างเข้ารูปเข้ารอยแล้วนั้น เริ่มจากช่วงหน้าร้อนในราวเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม ในช่วงนี้นายห้างป่าไม้ฝรั่งมักจะไม่เข้าไปทำงานในป่า แต่ทำงานในออฟฟิศที่สถานีป่าไม้ในเมือง เช่น เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ งานที่ทำเป็นงานสบายๆ เพราะเป็นช่วงที่ถือโอกาสพักผ่อนไปด้วยในตัว เช่น การเช็กสต๊อกวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ การทำบัญชี และการวางแผนเตรียมการสำหรับเข้าป่าทำไม้ในช่วงฤดูฝนที่กำลังจะมาถึง โดยเวลาที่เหลือในช่วงบ่ายๆ ค่ำๆ ก็ไปพักผ่อนในสโมสรที่เป็นส่วนตัวเฉพาะของฝรั่ง ที่สร้างไว้

11 Vandergeest P and Peluso N L, Empires of forestry: Professional Forestry and State Power in Southeast Asia, Part 1, Environment and History, 12 (2006): 31-64

12 สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้, องค์ความรู้ไม้สักไทย

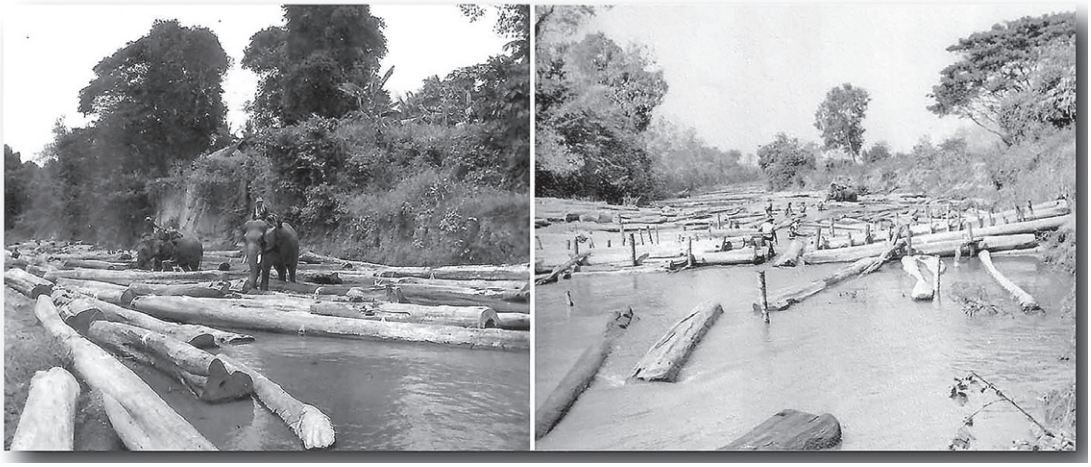

วางท่อนซุงให้เป็นระเบียบ ก่อนปล่อยให้ลอยในลำน้ำตามกันไปทีละท่อน

เกือบทุกแห่งที่มีออฟฟิศของบริษัททำไม้

กิจกรรมในสโมสรหรือคลับเฮาส์มีตั้งแต่การเล่นกีฬา เช่น เทนนิส สควอช ไพ่บริดจ์ โปโล ฯลฯ หรือสำหรับบางคนอาจหลบมุมไปนั่งอ่านหนังสือดีๆ ในห้องสมุด มิฉะนั้นก็ร่วมวงในห้องนั่งเล่นที่มักเปิดโล่งรับลมเพื่อฟังเรื่องเล่าจากผู้อาวุโสและเพื่อนนายห้างฯ ถึงสิ่งที่ผ่านพบในป่าล้านนา ที่น่าตื่นเต้น น่าขบขัน หรือเศร้าหมอง พร้อมๆ กับปล่อยใจให้ล่องลอยไปกับวิสกี้ชั้นดีในบรรยากาศของชนชาวยุโรป

เมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝนตั้งแต่เดือนมิถุนายน ฝรั่งนายห้างป่าไม้จะเข้าป่าเพื่อทำงานกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการดูแลลากซุงจากเขาสูงหรือหุบเหวและการเตรียมล่องซุงในช่วงฤดูน้ำหลากที่กำลังใกล้เข้ามา ในช่วงนี้มีการตั้งแคมป์คนงานและเตรียมเสบียงกรังอย่างพรั่งพร้อม ช้างนับร้อยๆ เชือกของบริษัทถูกจัดวางให้ทำงานในตำแหน่งยุทธศาสตร์ต่างๆ ในป่า นายห้างป่าไม้และหัวหน้าคนเลี้ยงช้างหรือเรียกว่า ‘แก่ช้าง’ ต้องสามารถเลือกช้างให้เหมาะกับงานที่ทำแต่ละประเภท เชือกใดใช้ขนสัมภาระ เชือกใดลากซุง เชือกใดเอาไว้คอยงัดซุงในแม่น้ำ ฯลฯ เพราะช้างแต่ละเชือกมีคุณลักษณะทั้งร่างกายและจิตใจแตกต่างกัน

สำหรับการชักลากท่อนซุงที่ถูกตัดทิ้งไว้บนเขาหรือหุบเหวมาสู่ที่ราบ ต้องมีการเตรียมเส้นทางลากซุงให้ดี เพราะหากไม่เรียบพออาจทำให้ช้างเกิดแผลพุพองขนาดลูกฟุตบอลบนผิวหนังตามแนวโซ่ ซึ่งเป็นภาระให้นายห้างป่าไม้ต้องผ่าเอาน้ำที่คั่งออก (เป็นภารกิจกลิ่นไม่สะอาด แถมเลอะเทอะเปรอะเปื้อน ที่นายห้างฝรั่งทุกคนจำแม่น) เมื่อช้างนำท่อนซุงมาไว้ในบริเวณที่ราบแล้ว นายห้างป่าไม้ต้องดูแลตีตราทำเครื่องหมายไม้ซุงแต่ละท่อน ปกติมีค้อนที่ใช้ทำสัญลักษณ์สี่ชนิดคือ ชื่อบริษัท ปีที่ตีตรา เลขประจำตัวนายห้างป่าไม้ และ คุณภาพท่อนไม้ว่าอยู่ในชั้นที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 หรือเป็นไม้คัดทิ้ง เมื่อทุกอย่างดำเนินการเสร็จสิ้นก็ใช้ช้างหรือควายหลายคู่ลากท่อนซุงไปยังแม่น้ำลำห้วย เพื่อรอการช่วยเหลือสั่งการของธรรมชาติให้ฝนเทกระหน่ำจนน้ำป่าไหลบ่าลงมาตามแม่น้ำลำห้วยพาซุงแต่ละท่อนล่องลอยไปตามกระแสน้ำ

นอกจากงานกำกับการลอยท่อนซุงที่บริเวณต้นน้ำของแม่น้ำสายต่างๆ แล้ว ในช่วงฤดูกาลนี้นายห้างป่าไม้บางคนอาจแยกไปประจำยังสถานีทำแพตามแม่น้ำสายหลักต่างๆ เพื่อดูแลการจัดทำแพไม้ซุง สถานีทำแพเหล่านี้ทุกบริษัททำไม้จะสร้างขึ้น ณ บริเวณริมแม่น้ำ โดยตำแหน่งที่สร้างอยู่ตอนใต้ของแก่งหรือน้ำตกในแม่น้ำสายนั้น สถานีทำแพในแม่น้ำยมอยู่ที่สวรรคโลก หรือสุโขทัย สำหรับแม่น้ำวังและแม่น้ำปิง สถานีทำแพอยู่ที่ระแหง หรือกำแพงเพชร แต่ต่อมาทุกแพจะมารวมเป็นแพใหญ่ล่องเข้ากรุงเทพฯ ที่ปากน้ำโพ ณ สถานีทำแพเหล่านี้ ท่อนซุงที่ลอยมาตามน้ำแต่ละท่อนจะถูกจับมารวมกันเป็นแพโดยช่างต่อแพมืออาชีพ สำหรับขนาดของแพที่ต่อจะใหญ่โตหรือเรียวเล็กเป็นไปตามลักษณะของแม่น้ำ หากเป็นแพในแม่น้ำปิงมักเป็นแพกว้าง ผูกอย่างแน่นหนา แข็งแรง รูปร่างคล้ายกระดองเต่าตัว

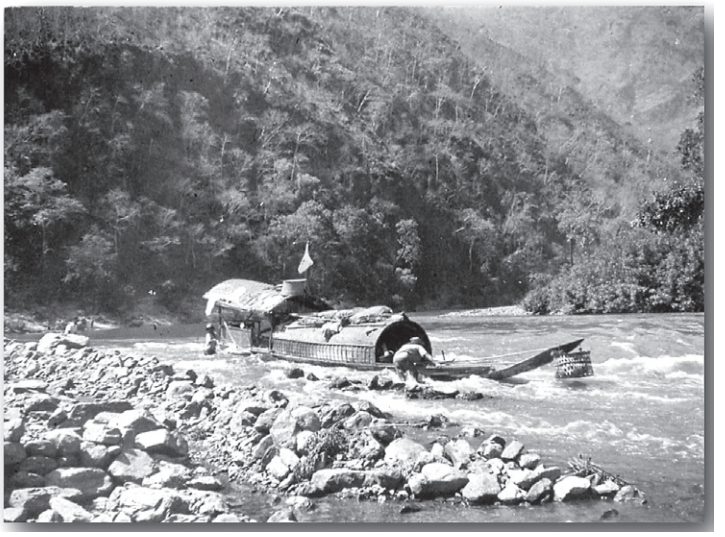

การทำ "นีปปิ้ง" ของนายห้างป่าไม้ตามลำน้ำแม่ปิง (เอื้อเฟื้อภาพจาก Peter and Stephen Kirrage)

ยาว แต่หากเป็นแพในแม่น้ำยมจะเรียวเล็กคล้ายตอปีโดและผูกไม่แน่นเพื่อให้ขยับตัวไปตามการโค้งของร่องน้ำ บนแพจะมีกระท่อมเล็กๆ ไว้เป็นที่พักอาศัยหุงหาอาหารของคนถ่อแพ

เรื่องหนึ่งที่นายห้างป่าไม้ฝรั่งต้องอาศัยคำแนะนำจากหัวหน้าช่างต่อแพผู้มีประสบการณ์คือช่วงเวลาที่เหมาะในการปล่อยแพ เพราะหากปล่อยเร็วไปขณะที่น้ำในแม่น้ำยังอยู่ในระดับสูง หรือในขณะที่ยังมีโอกาสที่ฝนจะตกกระหน่ำลงมาเพิ่มปริมาณน้ำในแม่น้ำ แพที่ลอยออกไปอาจแตกเพราะน้ำเชี่ยวจัด หรือมิฉะนั้นก็เลื้อยล้นออกไปนอกฝั่งแม่น้ำ ในทางตรงกันข้ามหากรอเวลาให้เนิ่นนานออกไป น้ำในแม่น้ำอาจลดระดับลงทำให้แพลอยไปได้ไม่ถึงจุดหมายปลายทาง ติดค้างอยู่ตามเนินทรายในแม่น้ำ และอาจต้องร้องเพลงรอต่อไปอีกหนึ่งปีกว่าจะส่ง "เต่ายักษ์" หรือ "ตอปิโดยักษ์" ลอยต่อไปยังจุดหมายปลายทาง

ในช่วงฤดูหนาวระหว่างเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนกุมภาพันธ์จะเป็นช่วงของการเช็กสต็อกสินค้าในโกดังมหึมาของนายห้างป่าไม้ (ซึ่งในที่นี้สินค้าคือ "ท่อนซุง" และโกดังคือ "ฝืนป่าบริเวณริมน้ำ" ยาวหลายร้อยกิโลเมตร เริ่มจากต้นน้ำที่ท่อนซุงถูกปล่อยให้ลอยลงมาจนถึงสถานีทำแพ) สาเหตุที่ต้องติดตามท่อนซุงไปตามแม่น้ำก็ด้วยเหตุผลที่ว่า การให้ท่อนซุงลอยตามกระแสน้ำในแม่น้ำโดยลำพัง และคาดหวังว่าซุงทุกท่อนจะลอยไปจนถึงสถานีทำแพไม้ซุงที่อยู่ห่างออกไปหลายร้อยกิโลเมตรนั้น เป็นเรื่องที่เหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้ ย่อมต้องมีท่อนซุงจำนวนมากที่ไปไม่ถึง โดยอาจติดค้างตามแก่ง ตามเนินทราย หรือตามแอ่งน้ำขังริมแม่น้ำที่มีพงหญ้ารกชัฏปกคลุมสูงท่วมหัว

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของนายห้างป่าไม้ที่ต้องติดตามไปตามลำน้ำเพื่อค้นหา กำหนดตำแหน่ง ระบุรายละเอียดไม้ซุง และทำบัญชีเช็กยอด เทียบกับจำนวนท่อนไม้ซุงที่ถูกปล่อยลงมาจากต้นน้ำในช่วงน้ำหลากที่ผ่านมา กระบวนการนี้ฝรั่งเรียกว่า "นีปปิ้ง (Neaping)" นอกจากทำบัญชีเช็กยอดนายห้างป่าไม้ยังต้องจัดการดูแลเรื่องอื่นๆ จิปาถะ เช่น ให้คนงานเข้าไปตัดฟันหญ้าที่ปกคลุมท่อนซุงบางท่อนซึ่งติดอยู่บนเนินทรายริมน้ำเพื่อป้องกันไฟไหม้จากสะเก็ดไฟของกองไฟชาวบ้านที่ก่อขึ้นหุงหาอาหารระหว่างเดินทางผ่านไปมาตามลำน้ำ รวมถึงอาจต้องส่งช้างเข้าไปงัดหรือดันซุงไม้สักที่ติดอยู่ตามแก่งในแม่น้ำเพื่อให้ท่อนซุงเหล่านี้สามารถลอยออกไปได้อย่างน้อยก็ในฤดูน้ำหลากปีถัดไป

อีกหน้าที่หนึ่งของนายห้างป่าไม้ที่ไม่มีฤดูกาลที่แน่นอนคือการติดตามกำกับดูแล "การกานไม้" สำหรับการกานไม้เป็นการสกัดโคนต้นสักสูงจากพื้นดินประมาณหนึ่งถึงสามฟุตจนถึงเนื้อไม้ที่เป็นส่วนส่งอาหารเลี้ยงลำต้น ทั้งนี้เพื่อให้ต้นสักยืนต้นตายและทิ้งไว้ประมาณสองปีก่อนโค่น โดยการกานไม้จะทำราวร้อยละ 85 ของต้นสักในป่าสัมปทาน ส่วนที่เหลือจะทิ้งไว้ขยายพันธุ์

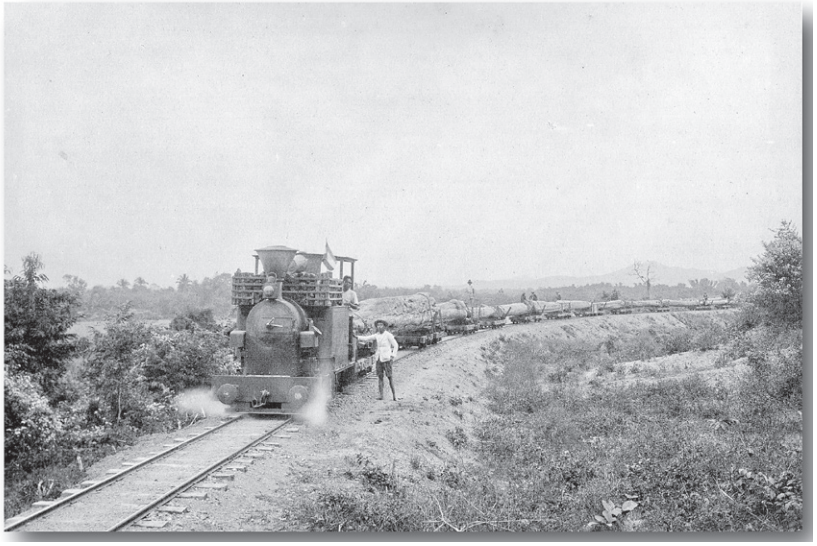

รถไฟขนซุงไม้สักจากป่าแม่ลี้มาปล่อยลงน้ำบริเวณบ้านท่าหลุก (เอื้อเฟื้อภาพจาก Oliver Backhouse)

ต่อมาตั้งแต่สมัยเจ้าแก้วนวรัฐการทำไม้ในป่าล้านนาได้นำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้มากขึ้น เริ่มจากบริษัทสยามฟอเรสต์ได้นำรถไฟเล็กมาใช้ที่ป่าแม่จุนเพื่อขนไม้ซุงมาล่องในแม่น้ำยมที่อำเภอปงตั้งแต่ พ.ศ.2457 ทั้งนี้เพราะแม่น้ำจุนใช้ล่องซุงไม่ได้เพราะไหลลงน้ำแม่น้ำอิงก่อนลงสู่แม่น้ำโขง ต่อมาภายหลังบริษัทบริติชบอร์เนียวได้นำรถไฟมาใช้ที่ป่าลุ่มน้ำแม่ฝางเพื่อขนซุงไปลงแม่น้ำปิง เพราะน้ำแม่ฝางไหลลงน้ำแม่กกก่อนออกสู่แม่โขงเช่นกัน จากนั้นบริษัทอิสต์เอเชียติคได้นำรถไฟมาใช้ขนซุงจากป่าแดง-ช่อแฮมาลงแม่น้ำยม สุดท้ายบริษัทบอมเบย์เบอร์ม่าได้นำรถไฟเล็กมาใช้ที่ป่าลุ่มน้ำเสริมและลุ่มน้ำลี้เพื่อขนท่อนซุงไปลอยยังแม่น้ำวังและแม่น้ำปิงตามลำดับ ทั้งนี้เพราะแม่น้ำเสริมและแม่น้ำลี้ตื้นเขินเนื่องจากตลิ่งถูกแซะโดยท่อนซุงมาเป็นเวลาหลายปีทำให้ร่องน้ำขยายกว้างขึ้นมาก[13] นอกจากรถไฟแล้วยังมีการนำรถบรรทุกมาใช้ขนท่อนซุงโดยเฉพาะในพื้นที่ราบมากขึ้น

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเนื่องจากไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ประเทศอังกฤษจึงกลายเป็นศัตรู ทางการไทยได้ยึดคืนสัมปทานป่าไม้รวมถึงทรัพย์สินอื่นๆ ของบริษัททำไม้อังกฤษมาเป็นของรัฐบาลไทย โดยรวมกิจการของบริษัทเหล่านั้นมาดำเนินการเองภายใต้ชื่อ “บริษัทไม้ไทย” แต่เมื่อสิ้นสุดสงครามในปลายปี พ.ศ.2488 รัฐบาลไทยต้องคืนทรัพย์สินและสัมปทานที่ยึดไประหว่างสงครามให้แก่บริษัทอังกฤษทั้งหมด พร้อมชดใช้ค่าเสียหายระหว่างสงครามให้ด้วย (รวมถึงค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนายห้างฝรั่งที่เกิดขึ้นระหว่างสงคราม) บริษัทป่าไม้อังกฤษจึงกลับเข้ามาทำธุรกิจเช่นเดิม แต่อีกประมาณสิบปีหลังจากนั้นสัมปทานป่าไม้ที่ให้กับบริษัทต่างชาติสิ้นสุดลงและรัฐบาลไทยไม่ต่อสัญญา จึงเป็นอันว่าบทบาทของบริษัทต่างชาติต่อการทำธุรกิจป่าไม้ในล้านนาได้ยุติลงประมาณช่วงปีพ.ศ. 2497-2499

บทสรุป

การค้าไม้สักยุคล่าอาณานิคม ก่อให้เกิดการลำเลียงท่อนซุงจากป่าล้านนาไปยังกรุงเทพฯ นับแสนท่อนต่อปี เป็นระยะเวลาต่อเนื่องหลายสิบปี ทำให้ไม้สักกลายเป็นสินค้าส่งออกที่นำเงินเข้าประเทศเป็นอันดับต้นๆ เทียบเคียงกับข้าวและดีบุกแต่แน่นอนว่ามีได้ย่อมต้องมีเสีย ผลเสียจากการค้าไม้สักในสมัยนั้นมีไม่น้อย โดยเฉพาะผลกระทบในด้านสภาวะแวดล้อมของป่าเขาในพื้นที่ ที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยแมกไม้นานาพันธุ์ ด้วยสัตว์ป่าหายากหลากหลายชนิด และยังรวมถึงผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของคนในพื้นถิ่นที่อาศัยผืนป่ามาช้านาน ทำให้พวกเขาต้องสูญเสียความอุดมสมบูรณ์เหล่านั้นไป สิ่งเหล่านี้คงยากที่จะคำนวณออกมาเป็นตัวเลข เพื่อเปรียบเทียบว่า“ได้มากกว่าเสีย หรือ เสียมากกว่าได้”

13 1) Bourke-Borrowes, D R S, Technical and scientific supplement to the record: The Teak Industry of Siam (The ministry of commerce and communications, Bangkok, Siam, 1927)

2) Macfie, D F (Edited by Wood R W and Hudson E R B), Chiang Mai Record 1884-1919. (Payap University Archives, 1987).

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนพักอาศัยในล้านนาภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตก

เรื่อง : รัฏฐา ฤทธิศร [1]

จากรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เห็นในปัจจุบันนั้น เราสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่ามีลักษณะของสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก ทั้งอาคารสาธารณะที่ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ จนถึงอาคารพักอาศัยจัดสรรโครงการต่างๆ ที่ผุดขึ้นมาอย่างมากมายตามการพัฒนาเมืองสมัยใหม่อาคารเหล่านี้มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างออกไปอย่างมากกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมตามสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต่างๆ โดยบทความนี้จะพยายามสร้างภาพสะท้อนให้เกิดความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบอาคารประเภทพักอาศัยจากรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาคตอนเหนือของประเทศไทยที่เคลื่อนเข้าสู่พลวัต และกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งผู้เขียนหวังว่าช่วยให้เกิดความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีขึ้น

วัฒนธรรมพื้นฐานดั้งเดิมของพื้นที่ทางภาคเหนือในอดีตที่เป็นแบบแผนของวัฒนธรรมล้านนา แสดงความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาสูง และมีภูมิอากาศในช่วงฤดูหนาวมีอากาศค่อนข้างเย็น ก่อรูปให้เกิดวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานความเชื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ และธรรมชาติ ที่ผสมผสานเข้ากับความเชื่อในพระพุทธศาสนา เกิดเป็นภาพที่ปรากฏในงาน

1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์รัฏฐา ฤทธิศร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

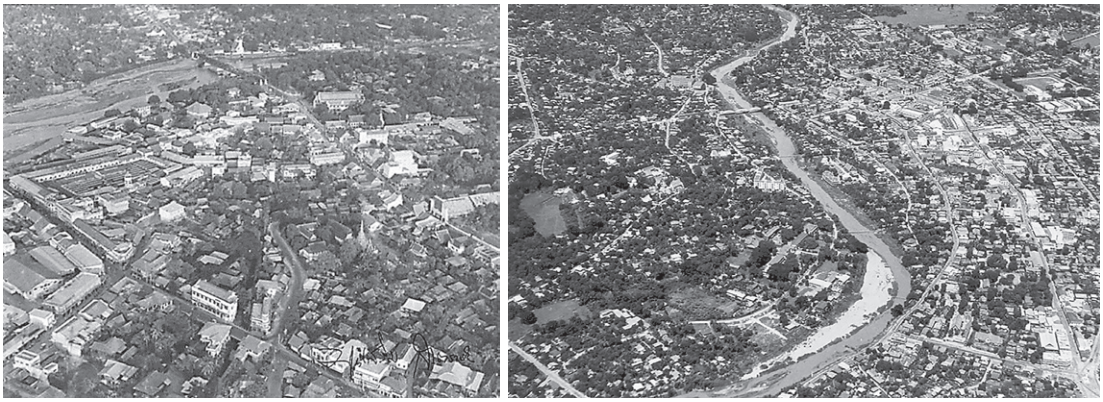

รูปที่ 1 ภาพมุมสูงย่านการค้าริมแม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ และแม่น้ำวัง จังหวัดลำปาง
(ที่มา : บุญเสริม ศาตราภัย และ อนันต์ กิตติวรากูล อ้างใน แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมนครลำปาง หน้า 6)

สถาปัตยกรรมอย่างชัดเจนทั้งในอาคารพักอาศัย และอาคารทางศาสนาที่สะท้อนออกมาในรูปแบบอาคารที่มีขนาดพอเหมาะกับสัดส่วนและพื้นที่ทางกิจกรรมของขนาดประชากร และไม่เป็นแบบแผนที่แสดงความยิ่งใหญ่ โอ่อ่า เช่นในวัฒนธรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะในอาคารพักอาศัย หรืออาคารทางศาสนา

ผลจากพลวัตทางวัฒนธรรมของโลกที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ทุกสิ่งมีความเปลี่ยนแปลง รูปแบบสถาปัตยกรรมก็เป็นเช่นเดียวกันอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามามีผลต่อพื้นที่วัฒนธรรมล้านนากระแสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมอญ พม่า จีน ส่งผลต่อการพัฒนาปรับเปลี่ยนลักษณะทางสถาปัตยกรรมมากบ้างน้อยบ้าง โดยในที่นี้จะกล่าวถึงอิทธิพลที่ส่งผลอย่างมากในปัจจุบันคือ อิทธิพลจากชาติตะวันตก

การเคลื่อนตัวเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกในพื้นที่ทางภาคเหนือเกิดจากการเชื่อมเครือข่ายเส้นทางการค้าทางบกระหว่างเมืองท่าทางทะเลของพม่า (เมืองมะละแหม่ง) เข้ามาทางเมืองแม่สอด เข้าสู่พื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยเพื่อขนถ่ายสินค้าไปสู่พื้นที่ประเทศจีนทางตอนใต้ เส้นทางนี้เป็นการเดินทางเพื่อทำการค้าขายระหว่างกันมาตั้งแต่สมัยโบราณที่เอื้อประโยชน์ให้อาณาจักรล้านนาเป็นตัวกลางทางการค้าที่สำคัญจนกลายเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการขยายอาณาจักรล้านนา จนกระทั่งเข้าสู่ยุคความสัมพันธ์แบบเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์มีหลักฐานเป็นบันทึกการเดินทางของพ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้ามาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ด้วยการเดินทางข้ามมาจากประเทศพม่าเข้าสู่พื้นที่อาณาจักรล้านนาไปสู่ประเทศจีนตอนใต้ได้พัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าด้วยระบบการสัมปทานป่าไม้โดยเฉพาะ “ไม้สัก” กับเจ้าผู้ครองนครต่างๆของเมืองในภาคเหนือ ที่ส่งผลต่อความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจจนกระทั่งมีบันทึกถึงความไม่เพียงพอต่อปริมาณเงินตราท้องถิ่นในพื้นที่ ระยะต่อมากลุ่มอิทธิพลตะวันตกที่เป็นหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน (มิชชันนารี) ที่ดำเนินกิจการทางคริสต์ศาสนาในกรุงเทพฯ เริ่มเดินทางขึ้นมาปฏิบัติภารกิจในเชียงใหม่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และขยายพื้นที่ต่อไปในเขตจังหวัด ลำพูน ลำปาง และพื้นที่อื่นๆในภาคเหนือเป็นลำดับ ชาวตะวันตกทั้งสองกลุ่มนี้ได้รับอนุญาตให้ใช้พื้นที่ริมน้ำไม่ไกลจากตัวเมืองมากนักเพื่อใช้เป็นพื้นที่ขนถ่ายท่อนไม้ที่ขนส่งด้วยลำน้ำจากพื้นที่ป่าในเทือกเขาสูงเพื่อมาชักลากขึ้นฝั่ง และนำไปแปรรูปเพื่อใช้งานต่างๆ รวมถึงพื้นที่เพื่อการพักอาศัยของกลุ่มหมอสอนศาสนาคนงานจึงได้พัฒนาต่อมาเป็นชุมชนและได้ก่อสร้างโบสถ์เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยนิยมตั้งชื่อเป็นคริสตจักรที่ 1 ต่อด้วยชื่อจังหวัดที่ตั้ง พื้นที่ชุมชนเพื่ออยู่อาศัยของชาวตะวันตกนี้มักตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำด้านตรงข้ามกับเมือง และอยู่ส่วนปลายน้ำลงไปซึ่งพบเป็นลักษณะเดียวกันในกลุ่มจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานทางกายภาพของเมืองแม่น้ำที่เป็นการเชื่อมโยงสู่กลุ่มวัฒนธรรมในภูมิภาคทางตอนล่างไปยังจังหวัดตากได้เช่นเดียวกัน

การเข้ามาสู่พื้นที่ภาคเหนือของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ

รูปที่ 2 รูปแบบสถาปัตยกรรมของคุ้มหลวง และ เรือนกาแล
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อ้างใน แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมนครลำปาง หน้า 60,
Siam Society Kamthieng house : an Introduction p.6)

ส่งผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทางสังคม การดำเนินชีวิตและสถาปัตยกรรมของผู้คนไปอย่างมาก เพราะว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่จากการรับรู้ตามพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมของผู้คนดั้งเดิมที่ดำเนินชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม ความมั่งคั่งของชนชั้นปกครอง และการยกระดับความรู้ผ่านการศึกษาแบบตะวันตกในโรงเรียนของกลุ่มชนชั้นกลางค่อยๆ เปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วระลอกต่อมาคือการเข้าถึงของระบบการขนส่งทางรางช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ที่นำความเปลี่ยนแปลงเข้ามาอย่างรวดเร็ว ปรับรูปโฉมวิถีชีวิตดั้งเดิมสู่วิถีชีวิตสังคมเมืองแบบตะวันตกเช่นในปัจจุบัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนออกมาในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจากเดิมที่มีพื้นฐานของความเข้าใจเชิงช่างพื้นฐานและความรู้ท้องถิ่น สู่การตอบรับกับสถานการณ์ในกรุงเทพสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีการจ้างชาวต่างชาติมาสอนภาษาอังกฤษในราชสำนัก จนกระทั่งอิทธิพลตะวันตกเต็มรูปแบบในสมัยรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จประพาสยุโรป ส่งผลให้มีการว่าจ้างชาวตะวันตกที่มีทั้งช่างโยธา สถาปนิก วิศวกร สู่การเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมหน่วยงานราชการในราชสำนักให้มีแบบอย่างสถาปัตยกรรมตะวันตกเป็นอย่างมาก ซึ่งในพื้นที่ภาคเหนือการพัฒนารูปแบบการใช้ชีวิตอย่างตะวันตกจะเกิดขึ้นในกลุ่มเจ้านายที่มีประสบการณ์เดินทางไปยังกรุงเทพฯ จนกระทั่งเข้าสู่ช่วงเวลาที่มีชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาในพื้นที่ และสร้างบ้านพักในแบบอย่างที่ตอบสนองตามวิถีชีวิตของตนเอง ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนจากการเลือกใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ สู่การประยุกต์ปรับแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชนชั้นสูง และผู้มีฐานะต่อมาซึ่งจะอธิบายลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวได้ดังนี้

รูปแบบสถาปัตยกรรมเดิม

ในที่นี้ขอเริ่มทำความเข้าใจพื้นฐานของชื่อเรียกทางสถาปัตยกรรมที่จะมีการใช้ในการศึกษา ได้แก่ “เรือน” เป็นการเรียกลักษณะของอาคารประเภทบ้านพักอาศัยของบุคคลโดยทั่วไปในวัฒนธรรมไทย ซึ่งเรือนพักอาศัยที่มีขนาดใหญ่ในภาคเหนือนั้นมักจะเป็นของชนชั้นเจ้านายระดับสูงที่มักเรียกกันเป็นภาษาท้องถิ่นว่า “คุ้มเจ้า” สอดคล้องกับ วัง หรือ พระที่นั่ง ของวัฒนธรรมทางภาคกลาง ซึ่งมักเรียกเฉพาะอาคารของเจ้าผู้ครองนครว่า “คุ้มหลวง” มักจะเป็นอาคารขนาดใหญ่สร้างด้วยไม้ และมีการประดับตกแต่งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมค่อนข้างมากโดยเฉพาะส่วนหน้าจั่วเพื่อแสดงออกถึงสัญลักษณ์ทางฐานะของอาคารอย่างเด่นชัดส่วนเรือนพักของผู้ที่มีฐานะเรียกว่า “เรือนกาแล” เป็นเรือนไม้จริงขนาดใหญ่ ลักษณะเป็นเรือนแฝด ตกแต่งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมพอสมควร เน้นรูปแบบการใช้พื้นที่กึ่งภายในอาคาร เช่น ชานแดด ชานร่ม และเติ๋น ที่มีการปิดล้อมด้วยผนังไม่ครบทั้งสี่ด้านเป็นส่วนใหญ่ และจะมีส่วนตัวเรือนเท่านั้นที่เป็นห้องปิดและตอบสนองพื้นที่ส่วนตัวทางจิตวิญญาณ โดยเรือนรูปแบบพื้นถิ่นเหล่านี้ไม่นิยมมีเครื่องเรือนในแบบอย่างตะวันตก

รูปที่ 3 รูปแบบสถาปัตยกรรมของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ แก้วมุงเมือง จ.เชียงใหม่ และ บ้านพานิชพัฒน์ จ.ลำปาง

เนื่องจากวัฒนธรรมล้านนานิยมใช้พื้นที่ใช้สอยเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ บนพื้นเรือน

อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลง ระหว่างพ.ศ.2450-2480

นับเป็นช่วงเวลาที่อิทธิพลจากภายนอกแสดงความหลากหลายทางรูปแบบอาคารพักอาศัยที่แตกต่างไปจากอาคารพื้นถิ่นแบบดั้งเดิม บนย่านพักอาศัยของชุมชนการค้าชาวจีนที่สร้างอาคารวางตามยาวสร้างติดพื้น มีพื้นฐานเป็นก่ออิฐฉาบปูนมีไม้เป็นส่วนประกอบ และย่านพักอาศัยของชุมชนชาวตะวันตกที่สร้างอาคารเต็มสองชั้นวางตามขวาง ใช้วัสดุทั้งการก่ออิฐ และไม้ ที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบรูปแบบอาคาร และวิถีการอยู่อาศัยแบบชาวจีนและแบบพื้นถิ่นจึงเป็นจุดเริ่มของการนำเอารูปแบบเข้ามาประยุกต์กับอาคารพักอาศัยของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของวัสดุการก่อสร้างสำเร็จรูปที่สามารถจัดหาได้ง่ายกว่ากระบวนการผลิตแบบเดิมจึงส่งผลโดยตรงต่อวิธีการก่อสร้าง และจัดระเบียบรูปร่างอาคาร

ลักษณะการใช้งานในรูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะเด่น ส่วนด้านหน้าเป็นมุขจั่วยื่นจากหลังชุดหลังคาหลัก ที่มักจะวางขวางจากทางด้านหน้า โดยใช้พื้นที่ส่วนหน้า ให้เป็นโถงหลักที่มีบันไดทางขึ้นนอกอาคารสู่ชั้นสอง เสมือนเพื่อทำหน้าที่เชื่อมต่อพื้นที่จากนอกอาคารสู่โถงมีหลังคาแล้วจึงเข้าสู่ภายในตัวบ้านที่คลุมด้วยหลังคาชุดหลัก ซึ่งโดยมากมักเป็นอาคารที่ยกใต้ถุน ส่วนอาคารสองชั้นเต็มจะมีบันไดสู่ชั้นสองด้านหลังส่วนในอาคาร

การเชื่อมต่อพื้นที่ จากโถงกึ่งภายนอกรวมชานระบียง เข้ากับโถงในอาคารและห้องพื้นที่ใช้สอยต่างๆ มักเป็นประตูบานเฟี้ยมที่สามารถเปิดโล่งเชื่อมพื้นที่หากันได้ บ้างเป็นประตูบานเปิดคู่ 2 ชุดบนผืนผนัง แสดงคุณลักษณะของพื้นที่ปรับใช้อเนกประสงค์ได้ คล้าย “เติ๋น” ของเรือนพื้นถิ่น มีลักษณะบานเป็นกรอบลูกฟักกรุทึบหรือเกล็ด หรือผสมกัน ไม่มีธรณีประตู ส่วนการเชื่อมต่อพื้นที่ของห้องใช้งานต่างๆเข้าหากันจะใช้เป็นบานประตูเปิดคู่ 1 ชุดต่อ 1 ด้านของผืนผนังห้อง

รูปแบบการใช้งานจะแยกพื้นที่ออกจากกันอย่างเป็นสัดส่วนที่ให้พื้นที่ใช้สอยทั่วไปกึ่งสาธารณะอยู่ส่วนหน้า มีโถงพักผ่อน รับแขก และส่วนในเป็นพื้นที่พักผ่อนส่วนตัว ด้านหลังเป็นชานเชื่อมพื้นที่ส่วนบริการทั้งครัว ทำอาหาร และพื้นที่รับประทานอาหารแบบไม่เป็นทางการ หากเป็นอาคารสองชั้นเต็มมักจะไม่เน้นการใช้สอยพื้นที่ส่วนล่างมากนัก ซึ่งค่อนไปในการแบ่งแยกชนชั้นเพราะโดยมากเป็นอาคารของเจ้านาย

ลักษณะทางรูปแบบสถาปัตยกรรม

1. รูปแบบส่วนอาคาร

จากการศึกษาพบว่ามีการใช้สัดส่วนอาคารชั้นล่างไม่สูงมากคล้ายกับการใช้ระดับความสูงแบบใต้ถุน เน้นการเข้าสู่อาคารด้วยมุขหน้าที่มีบันไดขึ้นสู่ชั้นสองเข้าสู่พื้นที่ภายในอาคารที่มีลักษณะสัดส่วนที่สูง มีช่องระบายอากาศติดฝ้าเพดาน คลุมพื้นที่ส่วนใช้สอยหลักทั้งหมดด้วยหลังคา ลักษณะอาคารหลักวางตามขวาง เน้นเส้น

รูปที่ 4 รูปแบบบ้านหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ จ.ลำปาง คุ้มเจ้าประพันธ์พงศ์ เจ้าอินเหลา จ.เชียงใหม่ และ บ้านเทพมณี จ.ลำพูน

ตั้งแสดงส่วนโครงสร้างรับน้ำหนัก และเส้นนอนแนวยาวสลับช่องหน้าต่างส่วนผนัง และแนวกระเบื้องมุงหลังคา ซึ่งขอกล่าวเฉพาะสามจังหวัดคือ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางภาคเหนือจึงส่งผลให้มีความหลากหลายทั้งวัสดุ วิธีการ อาคารมีขนาดที่ค่อนข้างใหญ่ใช้พื้นที่อาคารเต็มสองชั้น ไม่มีใต้ถุน วัสดุที่ใช้มีทั้งอาคารก่ออิฐฉาบปูนผสมเครื่องไม้ และอาคารที่เป็นเครื่องไม้ล้วน พบมีการยกใต้ถุนเตี้ยๆ ที่ไม่สามารถเข้าไปใช้งานได้ บ้างก่ออิฐปิด เปิดบางส่วนเป็นช่องลมขนาดเล็กเพื่อใช้ระบายอากาศ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมแสดงอิทธิพลตะวันตกหลากหลายรูปแบบผสมผสานกันไม่มีการใช้อย่างเป็นแบบแผน

จังหวัดลำพูน มีรูปแบบอาคารที่ใช้สองชั้นเต็มเฉพาะอาคารขนาดใหญ่ของชนชั้นเจ้านาย แต่อาคารทั่วไปจะเป็นใต้ถุนโล่ง เสาก่ออิฐฉาบปูน อาคารมีลักษณะแบบแผนหลังคาที่นิยมทรงจั่ว ประดับส่วนยอดด้วยแท่งไม้สลักที่เรียกว่า “สะระไน” อาคาร รูปแบบจะเป็นหลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา ลักษณะอาคารจะคลุมพื้นที่ทรงผืนผ้า รูปแบบผังอาคารมีความหลากหลาย

จังหวัดลำปาง นิยมเว้นใต้ถุน หลังคาปั้นหยา ยื่นมุขส่วนหน้าเป็นทางเข้า มีโถงกลางโล่งจากหน้าไปหลัง โครงสร้างหลังคาแยกไปจากโครงสร้างส่วนล่างใช้น้ำหนักหลังคากดทับให้แข็งแรง พบลักษณะการใช้รายละเอียดส่วนจั่วมุขหน้าเป็นจั่วปลายตัดส่วนมุขหน้าผังอาคารรูปผืนผ้ายาวไปด้านหลัง ไม่พบลักษณะของอาคารชนชั้นเจ้านายในรูปแบบสถาปัตยกรรมกลุ่มนี้

2. รูปแบบส่วนหลังคา

มีรูปแบบการใช้หลังคาที่หลากหลายขึ้นจากยุคก่อนหน้าเนื่องจากระบบการวางอาคารที่มีแบบอย่างทางผังที่หลากหลายขึ้น ซึ่งหลังคาในรูปทรงเดิมจะตอบสนองเพียงผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งสามารถอธิบายลักษณะของการใช้รูปแบบหลังคาได้ดังนี้

หลังคาทรงจั่ว (Gable Roof)

หมายถึงหลังคาลาดสองด้านบรรจบตรงกลางของอกไก่ รูปจากด้านหน้าเป็นหน้าจั่ว (หน้าบัน) เป็นแผ่นไม้เรียงปิดรูปสามเหลี่ยม รูปด้านข้างเป็นผืนหลังคาสี่เหลี่ยม พบว่ามีการทำหลังคาเล็กใต้หน้าจั่วที่เรียกว่าชายคาปีกนก แต่จะไม่ยื่นพ้นแนวชายคาด้านข้าง ส่วนยอดหน้าจั่วบ้างพบการลาดผืนหลังคารูปสามเหลี่ยมเล็กๆ มาด้านหน้าปรับรูปหน้าจั่วเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู พบในจังหวัดลำปาง

หลังคาทรงปั้นหยา (Hip Roof)

เป็นรูปแบบหลังคาที่เป็นผืนหลังคาลาดเข้าหาส่วนกลางทั้งสี่ด้าน(ไม่มีหน้าจั่ว) โดยส่วนแคบเป็นผืนหลังคารูปสามเหลี่ยม ส่วนด้านยาวเป็นผืนหลังคารูปสี่เหลี่ยมคางหมู มีลักษณะเป็นผืนหลังคาที่คลุมพื้นที่อาคารทั้งหมด ไม่แสดงลักษณะหน้าหลังชัดเจนสามารถวางไปตามผังอาคารได้

รูปทรงหลังคาจั่วผสมปั้นหยา (Gable-Hip / Hip-Gable Roof) เป็นแบบผสมระหว่างรูปแบบหลังคาสองทรงโดยมีหลังคาจั่วอยู่ด้านบน ผืนหลังคาสามารถลาดเอียงได้ 2 ระดับ รูปหลังคาจากด้านหน้าจะมีหน้าจั่วสามเหลี่ยมส่วนบนส่วนล่างเป็นผืนหลังคาลาดยาวมาด้านหน้าส่วนมุมจั่วมีแนวตะเฆ่สันยื่นมารับ รูปด้านข้างเป็นผืนหลังคาสี่เหลี่ยมผืนผ้าของผืนชุดหน้าจั่วเชื่อมกับผืนหลังคารูปสี่เหลี่ยมคางหมูของผืนหลังคาปั้นหยา

หลังคาทรงแกรมเบรล (Gambrel Roof) เป็นรูปแบบหลังคาจากสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มาจากรากศัพท์ภาษาฝรั่งเศส มีลักษณะพื้นฐานจากหลังคาทรงจั่วลาดต่ำ แต่มีการปรับองศาของผืนหลังคาส่วนล่างให้มี

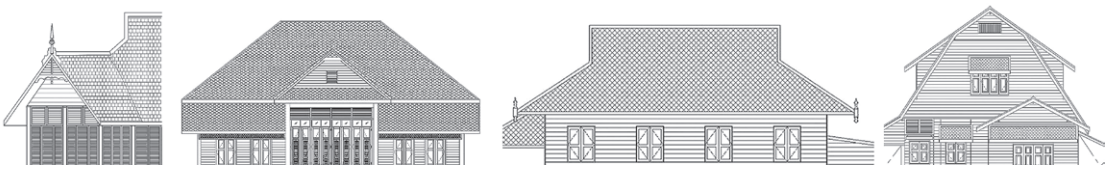

รูปที่ 5 รูปแบบหลังคาจั่ว หลังคาปั้นหยา หลังคาจั่วผสมปั้นหยา และหลังคาแกรมเบรล

ความลาดชันมากเหมือนลงมาคลุมพื้นที่ส่วนผนังอาคาร ส่งผลให้พื้นที่ภายในมีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมคางหมูสอบเข้า ผืนผนังด้านจั่วจะสอบเป็นสององศาลาดเอียง (คล้ายเส้นรอบรูปปลายดินสอไม้) เป็นรูปแบบหลังคาที่นิยมในการสร้างอาคารปศุสัตว์ในอเมริกา

จากข้อมูลทางสถาปัตยกรรมที่กล่าวมาแสดงออกถึงลักษณะของสถาปัตยกรรมในภูมิภาคทางเหนือของประเทศไทยยุคแรกเริ่มของการรับอิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรม ที่ส่งผลโดยตรงกับสถาปัตยกรรมจากพื้นที่ภายนอก ไม่ว่าจะเป็นศูนย์กลางทางการปกครองจากกรุงเทพฯ หรือ อิทธิพลจากชาวจีนที่เข้ามาบุกเบิกการค้าขาย และที่เด่นชัดอย่างมากคือชาวตะวันตก เนื่องจากพื้นที่ทางเหนือนั้นนับว่ามีความยากลำบากต่อการเดินทางจึงมีการปรับเปลี่ยนทางสังคม วัฒนธรรมช้ากว่าทางตอนล่างซึ่งติดกับทะเล รวมถึงพื้นฐานความเชื่อ สังคมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมยังคงมีอิทธิพลกับทัศนคติอยู่มาก จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการสร้างการสัญจรเข้าถึงโดยรถไฟ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนรูปแบบไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ในที่นี้จึงขอกล่าวโดยสรุปถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อจำแนกคุณลักษณะของรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารพักอาศัยขนาดใหญ่ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาเพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจ คือ

รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารที่เกิดขึ้นเมื่อรับอิทธิพลตะวันตก

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะในพื้นที่ มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งในด้านการเลือกใช้วัสดุ เทคโนโลยีที่เรียบง่าย และการปรับรูปแบบสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ตอบรับกับระบบสังคมวัฒนธรรม แสดงอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกน้อย เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนอยู่มากโดยส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนขนาดของพื้นที่อาคารที่เพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองเครื่องมือเครื่องใช้แบบตะวันตกที่เพิ่มเติมเข้ามา แต่ขนาดอาคารก็จะไม่ใหญ่มากสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้กรอบขอบเขตที่ว่างที่มีขนาดเล็กอยู่เช่นเดิม

สถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นประยุกต์ คือมีโครงร่างของลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นเดิมอยู่มาก เช่น การยกใต้ถุนสูง มีการเชื่อมพื้นที่ด้วยชานโล่ง การจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยให้ต่างระดับกัน แต่มีการผสมผสานรูปทรงหลังคาสมัยใหม่คลุมพื้นที่เป็นการแสดงออกถึงการรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาใช้ในเชิงรูปลักษณ์ และรูปร่างบางส่วน โดยยังคงลักษณะพื้นฐานของอาคารแบบพื้นถิ่นดั้งเดิมเป็นหลักส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้วัสดุสำเร็จรูปที่ส่งผลให้แบบแผนการก่อสร้างรูปแบบเดิมต้องปรับเปลี่ยนตาม

สถาปัตยกรรมแบบผสมผสานอิทธิพลตะวันตก คือมีโครงร่างเป็นแบบตะวันตกด้วยลักษณะค่อนข้างปิดล้อมพื้นที่ใช้งานจัดวางหลากหลายรูปแบบ นิยมคลุมพื้นที่อาคารด้วยหลังคาทรงปั้นหยา โดยมีองค์ประกอบพื้นถิ่นบางอย่างเหลืออยู่ เช่นการใช้ชานโล่งบ้าง และมักจะให้มีบันไดอยู่นอกอาคารโดยมากในยุคแรกมักจะเกิดในงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มคนชั้นสูงที่มีฐานะ เนื่องจากการใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมในแนวทางนี้ต้องตอบสนองโดยตรงกับอุปกรณ์ เครื่องเรือนภายในที่ต้องการพื้นที่ใช้สอยภายในเฉพาะ และขนาดสัดส่วนห้องที่จะกว้างขวางกว่าเดิม

สถาปัตยกรรมแบบอย่างตะวันตก คือมีลักษณะการจัดรูปทรงอาคาร และหลังคาที่เชื่อมโยงกับแบบอย่างสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เน้นการปิดล้อมพื้นที่ แบ่งห้องใช้สอย มีบันไดทางขึ้นอยู่ภายในอาคาร ทรงหลังคานิยมให้เป็นชุดเดียวคลุมพื้นที่อาคารทั้งหมดโดยแสดงแบบอย่างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพียงเล็กน้อย หรืออาจไม่มีเลย

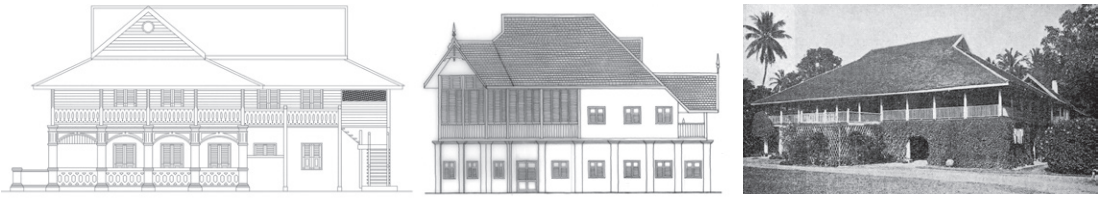

รูปที่ 6 สถาปัตยกรรมอิทธิพลนีโอคลาสสิก อิทธิพลแบบวิกตอเรียน และอิทธิพลแบบอาณานิคม

ทั้งนี้อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบอย่างตะวันตกที่พัฒนาการมายาวนาน และหลากหลายรูปแบบสามารถขยายความถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่เป็นแบบอย่างให้นำมาประยุต์ใช้ สะท้อนรสนิยมทางสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาคาบเกี่ยวกัน ดังนี้

รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลในภาคเหนือ

แบบนีโอคลาสสิก (Neoclassic Architecture) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมก่อนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (Modern Architecture) ด้วยการนำเอาแบบอย่างสถาปัตยกรรมยุคคลาสสิก (Classical Architecture) มาจัดระเบียบอาคารที่สร้างราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 ด้วยการจัดระเบียบอาคารที่มีรูปด้านเชิงสมมาตร จัดองค์ประกอบแบบซ้ำๆกัน มีองค์ประกอบหลังคาทรงจั่ว กับเสาระเบียง จากแบบย่อยที่เรียกว่า (Greek Revival)

แบบวิกตอเรียน (Victorian Architecture) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมในอังกฤษสมัยพระนางเจ้าวิกตอเรีย (1837-1901) ระหว่างคริสต์ศักราชที่ 1850-1920 สถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารพักอาศัยที่เป็นเครื่องไม้ ลายฉลุ แบบผสมผสานอิทธิพลหลากหลายวัฒนธรรม จากการแผ่ขยายพื้นที่ของสหราชอาณาจักร(United Kingdom) บ้างเรียกรวมๆ ว่า แบบผสมผสาน (Eclecticism)

แบบโคโลเนียล (Colonial Architecture) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ชาวยุโรปไปสร้างขึ้นในเขตพื้นที่อาณานิคมของตนเอง มักจะแสดงออกในความเรียบง่ายกว่าด้วยการวางอาคาร และหลังคาตามขวาง รูปแบบเรียบง่าย ซ้ำแบบอย่างประตู หน้าต่าง ประยุกต์ให้เรียบง่ายลงกว่าแบบวิกตอเรียน นิยมสร้างในพื้นที่ครอบครองของชาติยุโรป เช่นใน อเมริกา อินเดีย เป็นต้น

จนกระทั่งการเข้ามาถึงของระบบขนส่งแบบรางที่ร่นระยะเวลาของการเดินทางจากกรุงเทพฯ สู่เมืองทางภาคเหนือที่รวดเร็วและสามารถขนส่งสิ่งของได้ปริมาณมาก วัสดุในการก่อสร้างใหม่กับรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่จึงเดินทางเข้ามามีอิทธิพลไม่ต่างจากในกรุงเทพ และได้ลดบทบาทเส้นทางการค้าทางบกเส้นทางเดิมลงไปอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นกระบวนการเด่นชัดที่ราชสำนักกรุงเทพฯ พยายามเข้ามามีบทบาทกับหัวเมืองทางเหนืออย่างจริงจัง โดยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เข้ามามีบทบาทในระยะนี้คือรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบโมเดิร์น (Modern Architecture) ที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานวัสดุที่เกิดจากการผสมผสานคอนกรีตกับเหล็ก โดยวัสดุไม้จะเป็นเพียงส่วนประกอบของประตู หน้าต่าง ซึ่งของได้เปรียบของสถาปัตยกรรมใหม่นี้เป็นเรื่องของความรวดเร็วในการก่อสร้าง และรูปทรงที่แปลกตาไปจากพื้นฐานวัฒนธรรมการอยู่อาศัยแบบเดิม โดยเน้นรูปทรงที่เรียบง่ายบนพื้นฐานของรูปทรงเรขาคณิตและไม่เน้นองค์ประกอบตกแต่งใดๆ ซึ่งนับว่าเป็นแบบอย่างที่เป็นที่นิยมทั่วพื้นที่บนโลกในขณะนั้น การจัดสรรพื้นที่ใช้สอยภายในถูกแบ่งเป็นห้องปิดแยกลักษณะการใช้งานออกจากกันอย่างเด็ดขาด แสดงความแบ่งแยกงานสถาปัตยกรรมกับสภาพแวดล้อมด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกภายในมากมายไม่ต่างกับในปัจจุบัน

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าการแสดงออกถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลตะวันตกที่ไม่ได้ส่งผลเพียงแต่เป็นเพียงเปลือกนอก แต่เชื่อมโยงไปถึงการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอย วัสดุ ระบบโครงสร้าง บนแบบแผนที่มีความแตกต่างออกไปจากลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิม อย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะรูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่เราพบเห็นในปัจจุบันที่เริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมในท้องที่มากขึ้นตามกระแสนิยมของโลกสถาปัตยกรรมยุคโพสต์โมเดิร์น

(Post-Modern Architecture) เกิดเป็นแนวทางการสื่อสารรูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่เน้นการประยุกต์ผสมผสานระหว่างงานสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกและสถาปัตยกรรมในพื้นถิ่นออกเป็นหลากหลายรูปแบบ และแนวทาง ซึ่งเราต้องยอมรับได้ว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วบนโลกในยุคปัจจุบันการปรับตัวให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงล้วนเป็นสิ่งสำคัญ แต่การคงคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตนเองไว้บนกระแสดังกล่าวนั้น เสมือนเป็นท่อนซุงที่ขวางกระแสน้ำที่เชี่ยวกราก หน้าที่ที่สำคัญของบทความนี้จึงต้องการแสดงให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่คนยุคปัจจุบันยังมาเห็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม แต่คนรุ่นใหม่นั้นล้วนเกิดขึ้นมาบนโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วการซึมซับวัฒนธรรมเดิมเสมือนเป็นเรื่องล้าสมัย เนิบช้า และจะค่อยๆลดบทบาทในสังคมไป หน้าที่ของผู้ที่ยังอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงคือการเผยให้เห็นกระบวนการดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงกระบวนการเคลื่อนตัวต่างๆ ที่จะไม่ทำให้พื้นฐานวัฒนธรรมเดิมนั้นเลือนหายไป ซึ่งบทความนี้หวังว่าจะช่วยให้ผู้ได้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่อยู่ในกระแสของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างเท่าทันมากขึ้นไม่มากก็น้อย

บรรณานุกรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมนครลำปาง. กรุงเทพฯ : สำนักงาน, 2549.

กิตติชัย วัฒนานิก.นายห้างป่าไม้สีสันชีวิตอดีตล้านนา. เชียงใหม่ : สันติภาพแพ็คพริ้นท์, 2558.

บุญเสริม สาตราภัย.ล้านนา...เมื่อตะวา. เชียงใหม่ : Bookworm, 2550.

ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น บรรณาธิการ ลำปางในมิติทางวัฒนธรรม. ลำปาง : สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏลำปาง, 2543.

ภูเดช แสนสา.คุ้มหลวง หอคำ เวียงแก้ว สัญญะขัติยะล้านนา. กรุงเทพฯ : กองบุญหมื่นฟ้า, 2556.

ลำจุล ฮวบเจริญ.เมื่อเงาจักรวรรดินิยมปกคลุมสยาม (ร.ศ. 112) และล้านนาในความทรงจำ. กรุงเทพฯ : เดอะโนว์เลจเซ็นเตอร์, 2551.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร.ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545.

ศรีศักร วัลลิโภดม.ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2538.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนอกรีต : ภูมิศาสตร์-ภูมิลักษณ์ ตั้งบ้านแปงเมือง. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2543.

สมโชติ อ๋องสกุล.ลุ่มแม่น้ำวัง:ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, 2558.

สรัสวดี อ๋องสกุล.ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2557.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสยามประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2547.

สุเทพ สุทรเภสัช.มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์ : รวมความเรียงว่าด้วยการประยุกต์ใช้แนวความคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพ : เมืองโบราณ 2548.

สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ.เมืองโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. เชียงใหม่ : ธารปัญญา, 2552.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์.เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

Carl Bock ;เสฐียร พันธรังษี, อัมพร ทีขะระ (แปล).ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.

Pierre Ort ;พิษณุ จันทร์วิทัน (แปล).ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ : สายธาร, 2546.

ชวิศา ศิริ.การค้าของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

มุจลินทร์ เพ็ชรรุ่ง.การศึกษาบทบาทของชาวจีนในอ.เมือง จ.เชียงใหม่ ในสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

วิไล สุทธิศิริกุล. เชียงใหม่ก่อน "เทศาภิบาล" พ.ศ. 2389-2442 : การศึกษาโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

บ้านฮ่อม : ชุมชนโบราณในย่านเศรษฐกิจการค้า

เรื่อง: สมโชติ อ๋องสกุล [1]

1.วัดในชุมชน

บ้านฮ่อมเป็นชุมชนที่มีวัดในชุมชนมากกว่าทุกชุมชนในเชียงใหม่ มี 5 วัด คือ (1) วัดพันตอง (2) วัดลอยเคราะห์ (3) วัดช่างฆ้อง (4) วัดมหาวัน (5) วัดบุพพาราม

1.1 วัดพันตอง

จากการสืบค้นของอาจารย์ถิ่น รัติกนก (พ.ศ.2453-2538)พบว่าวัดพันตองมีชื่อเดิมที่เวียงเชียงแสนเรียกเป็นภาษาพูดว่า “วัดพันต๋อง” ครั้นมาอยู่บ้านฮ่อมเชียงใหม่ก็นำชื่อวัดมาด้วยโดยเรียกวัดที่มีอยู่เดิมคือ “วัดพระงาม” ระยะแรกเรียกว่า “วัดพระงามพันตอง” ภายหลังจึงเหลือเป็นชื่อวัดพันตอง

มรดกในวัดพันตองที่ไม่เป็นลายลักษณ์ซึ่งอาจารย์ถิ่น รัติกนก (พ.ศ.2453-2538) พบในวิหารวัดพันตอง มี 9 ประการคือ (1) พระงาม (2) สวรรค์ (3) สวรรค์ชั้นดุสิต (4) อายตนะสิบสอง (5) สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (6) ท้องฟ้าทั้งสี่ (7) ดวงแก้วทั้งเก้า (8) ติรัตนัตยังคะหรือแก้วสามดวง (9) ดวงแก้วและดอกบัว 36 ดอก ล้วนเป็นปริศนาธรรมที่ลึกล้ำ (ถิ่น รัติกนก พ.ศ.2453-2538). ปริศนาทางธรรม. เรื่องดีแห่งพระวิหารวัดพันตองพิมพ์แจกเป็นธรรมทานในงานประเพณีทอดกฐินจีวร ณ วัดพันตอง บ้านฮ่อม จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 15 ตุลาคม 2535)

มรดกชิ้นสำคัญที่เป็นลายลักษณ์ของวัดพระงามคือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จ.ศ.1216 ซึ่งต่อมา ศ.สรัสวดี อ๋องสกุลไปค้นพบที่หอสมุดแห่งชาติเมื่อประมาณ พ.ศ.2533 จึงสำเนาในรูปไมโครฟิล์ม มอบให้คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้ใช้เป็นหลักในการตรวจสอบและชำระเป็น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ 700 ปี (ดู คำปรารภในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี 2538)

วัดพันตองได้ดำรงความเป็นวัดที่ร่มรื่นและวัดที่มีพระสงฆ์ที่เชี่ยวชาญหลักธรรมสืบมาโดยเฉพาะในสมัยพระโพธิรังษี (บุญศรี ชัยบาล) (พ.ศ.2461-2545) เป็นเจ้าอาวาสวัดพันตองและรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่โดยมีคณะศรัทธาวัดซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนบ้านฮ่อมที่สืบสายบรรพบุรุษจากเชียงแสนและมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมร่วมรักษาวัดพันตองอย่างเข้มแข็ง แม้ส่วนหนึ่งไม่ได้อยู่ในพื้นที่บ้านฮ่อมต่างก็เดินทางมาร่วมทำบุญและร่วมกิจกรรมของวัดเป็นประจำ

1.2 วัดลอยเคราะห์

วัดลอยเคราะห์ เดิมชื่อ “วัดร้อยข้อ” (ล้านนาอ่านว่าวัดฮ้อยข้อ) ซึ่งตามประวัติวัดอ้างว่าสร้างตั้งแต่สมัยพญากือนากษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย (ดู.วัดสำคัญของนครเชียงใหม่เล่ม 3. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2536 หน้า 1-2) แต่จากร่องรอยทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏ เช่น วิหารประมาณอายุได้ว่าร่วมสมัยกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนเชียงแสนที่พระเจ้ากาวิละนำมาจากเมืองเชียงแสนเมื่อประมาณ พ.ศ.2347 ระยะแรกเรียกว่า “วัดร้อยข้อ” นิกายเชียงแสนขึ้นกับหมวดอุโบสถวัดพันตาเกิ๋น (วัดชัยศรีภูมิ) เหมือนวัดที่อยู่ข้างเคียง ต่อมาเรียกว่า “วัดลอยเคราะห์” (ดู สมโชติ อ๋องสกุล ชุมชนสงฆ์ในเชียงใหม่:ประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุวรรณปริยัติโกวิท (ทองสุข สิริวิชโย-ศรีวิชัย) 11 ก.พ.2561 หน้า 110)

---

1 รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล กรรมการบริหารหลักสูตรล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ช่อฟ้าและป้านลม วิหารวัดพันตอง

วิหารวัดพันตอง

พระประธานในวิหารวัดลอยเคราะห์

เหตุผลที่เรียกว่าวัดร้อยข้อนอกจากการสันนิษฐานว่าคงนำชื่อวัดเดิมที่เชียงแสนมาเรียกใหม่แล้ว คนเก่าแก่ในชุมชนบ้านฮ่อมคือขุนพัศดุภารภักดี (คำฟู จันทรปัญญา:พ.ศ.2418-2490) เคยเล่าให้พระเณรที่วัดลอยเคราะห์เมื่อ พ.ศ.2490ว่าเพราะมีต้นอ้อยขึ้นอยู่ในบริเวณวัดเป็นอ้อยดำ ลำต้นเล็ก เหมือนต้นอ้อ มีลำต้นเป็นปล้องข้อตั้งแต่รากถึงปลายมีข้อปล้อง 100 ข้อทุกๆ ต้นจึงเรียกชื่อวัดว่า “วัดร้อยข้อ” (ดู บันทึกความทรงจำของศิษย์เก่าวัดลอยเคราะห์ พ.ศ.2486-2499)

จากบันทึกของผู้เคยบวชเรียนที่วัดลอยเคราะห์เมื่อ พ.ศ.2486-2499 ทำให้เห็นสภาพของวัดร้อยข้อหรือวัดลอยเคราะห์ในอดีตดังนี้

.....

กาลก่อนนั้น เคยเห็น ต้นไม้งาม
เรียงไปตาม รอบวัด จำรัสดี
หน้ากุฏิ หลังเก่า เจ้าอาวาส
งามพิลาส มีวงกลม สวนดอกสี
มีเสาธง ไตรรงค์ งดงามดี
ดอกไม้มี ชูช่อเหลืองแดงงาม
หน้าศาลาเก่า ไปทางเหนือ ไม่เหนือนัก
งามน่ารัก ต้นลำไย ใหญ่สองสาม
พันธุ์กะโหลก เนื้อดี มีรสนาม
ชมพูงาม ผลโต โอฬารดี
มุมกำแพง มีต้นไผ่ ไม้ซางเล่ม
สองกอเต็ม ปกคุม ร่มเย็นเหน้า
เมื่อมีงาน ตัดมา ทำปะรำพา
สร้างศาลา โรงพิธี ที่ทำบุญ
วันตกธาตุ (ด้านทิศตะวันตก) เจดีย์ มีมะพร้าว
ยืนต้นยาว ไปทางใต้ ไม้ขนุน
มีพุ่มป่า ต้นกล้วย มะม่วงคุน
ส้มโอพูล ละมุด ผลดกดี
หลังวิหาร มีหอไตร ไว้พระธรรม
เป็นโรงต่ำ ชดชิต ประดิษฐ์ศรี
เราได้บวช-เณร รวดฉลอง ตู้พระคัมภีร์
แต่เมื่อ ปี 2491 สำเร็จงาม
โอ้กุฏิ หลังเก่า เราเคยอยู่
ได้เป็นครู สั่งสอน เด็กวัดหนา
สองทุ่มตรง ให้ไหว้พระ แผ่เมตตา

อุโบสถวัดช่างฆ้อง

เป็นเวลา หลายปี เลิศดีงาม
หลังกฏิเก่า ทิศวันตก จะบอกให้
มีต้นไม้ มะขามอยู่สองสาม
แผ่กิ่งก้าน ร่มรื่น ทุกโมงยาม
แสนงดงาม สดใส ดวงใจบาน
ข้างกำแพง ทิศใต้ ของกุฏิ
มีโรงที่ ครัวไฟ ไว้ต้มหุง
เมื่อมีงาน ทำบุญ ไว้แต่งปรุง
ช่วยผดุง ปรุงอาหาร ทำทานดี

(ดู บันทึกความจำในอดีตของศิษย์เก่าวัดลอยเคราะห์ พ.ศ.2486-2499)

1.3. วัดช่างฆ้องหรือวัดช่างค้อง

จากประวัติวัด ระบุว่าเป็นวัดที่สร้างตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายเดิมชื่อวัดศรีพูนโต (ดู วัดสำคัญของนครเชียงใหม่เล่ม 2 เชียงใหม่:ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ฯ 2535หน้า 19-20) แต่จากร่องรอยสถาปัตยกรรมก็พบว่าร่วมสมัยกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวเชียงแสนเมื่อ พ.ศ.2347

มีการบูรณะครั้งใหญ่สมัยพระเจ้ามโหตรประเทศ

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 5 (พ.ศ.2390-2397) เมื่อ พ.ศ. 2391

ครั้น พ.ศ.2440 สมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 (พ.ศ.2413-2440) มีการสำรวจวัดในเชียงใหม่ วัดช่างฆ้องหรือวัดช่างค้องเป็นนิกายน่านขึ้นกับหมวดอุโบสถวัดพันตาเกิน (คือวัดชัยศรีภูมิ)เหมือนกับวัดบัวเงินจ็อกป็อก (คือวัดพวกช้าง) เจ้าอาวาสขณะนั้นคงมาจากเมืองน่าน (ดู สมโชติ อ๋องสกุล ชุมชนสงฆ์ในเชียงใหม่:ประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุวรรณปริยัติโกวิท (ทองสุข สิริวิชโย-ศรีวิชัย) 11 ก.พ.2561 หน้า 110)

ในปี พ.ศ.2446 (จ.ศ.1265) สมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 (พ.ศ.2444-2452) จีนบุญยืนและภริยาชื่อนางบัวคำ ศรัทธาวัดจากบ้านฮ่อมได้ทำบุญถวายปัจจัยสร้างหอไตร เป็นทรงตึกสองชั้น มีลายประดับลวยลายจีนและมีจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนสีด้วยเทคนิคสีฝุ่นบริเวณผนังระเบียงชั้นสอง เรื่องเกี่ยวกับปัญญาสชาดก เรื่อง เจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ (ดู งานสถาปัตยกรรมล้านนา หอไตร วัดช่างฆ้องใน คุ้มกลางเวียง จุลสารของศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ฉบับที่ 2 เมษายน 2558-มิ.ย.2558 ขอบคุณคุณวิภาดา ศุภรัฐปรีชา เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯผู้มอบจุลสารฉบับนี้ ได้รับเมื่อ 14 ธ.ค.2558)

ต่อมามีคนในบ้านฮ่อมได้เป็นเจ้าอาวาสวัดช่างฆ้อง เช่นสมัยพระครูสุวรรณสารพิศิษฐ์ (พระครูสนิท อภิวัฑฒโน) ความสัมพันธ์ของวัดช้างฆ้องกับบ้านฮ่อมจึงแนบแน่น โดยเฉพาะกับวัดลอยเคราะห์ซึ่งอยู่ใกล้กัน

ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีบันทึกความสัมพันธ์ของวัดช่างฆ้องกับวัดลอยเคราะห์ เป็นร้อยกรองดังนี้

วัดช่างฆ้อง วัดลอยเคราะห์ เมื่อก่อตั้ง
รั้ว ฮ่อ ตั้งชาวเงี้ยว เคี้ยวหมากหลาย
แบ่งกันขุด เอาดิน และหินทราย
มาสร้างยาย เรียงเป็นวัด ถัดเรียงกัน
มีการสร้าง ปั้นรูปพระ แข่งกันหนา
ลงรักทา ปิดทอง รองแข่งขัน
ให้แล้วเสร็จ สามเดือน ไม่เคลื่อนวัน
ใครเสร็จพลัน มีรางวัล มอบกันงาม
วัดช่างฆ้อง แล้วเสร็จ สำเร็จหมาย
คนมากหลาย โห่ร้อง ถ้องเสียงหลาม
เพราะปั้นพระ ทำเสร็จก่อนทันโมงยาม
จึงให้นาม พระเจ้าทันใจ ไหว้บูชา
ส่วนวัดลอยเคราะห์ ไม่ยอมเดาะ จำนนแพ้
โต้กล่าวแก้ ช้าเป็นคุณ จำรุณหนา
แต่งองค์พระให้สวยงาม ตระการตา
เสกคาถา สวดมนต์ขลัง พลังใจ
สร้างวิหาร หลังน้อยๆ ข้างเจดีย์ธาตุ (วัดลอยเคราะห์)
แล้วก็ราธฯ นิมนต์พระ สถิตใส
เอาเข้าไว้ ในวิหาร เบิกบานใจ
ได้กราบไหว้ บูชา ทั่วหน้าเอย

(ดู บันทึกความจำในอดีต ของศิษย์เก่าวัดลอยเคราะห์ พ.ศ.2486-2499)

อาณาบริเวณของวัดช่างฆ้องมีพื้นที่ประมาณ 18 ไร่ 3 งาน 30 ตารางวา รูปยาวตามแนวกำแพงชั้นนอก ต่อมามีการตัดถนนลอยเคราะห์ผ่านทำให้อุโบสถและเจดีย์วัดช่างฆ้องอยู่คนละฟากถนนกับตัววัดและวิหารช่วงสมโภชเชียงใหม่ 700 ปีใน พ.ศ.2539 ได้มีการรื้ออาคารพาณิชย์ที่บังมุมมองอุโบสถและเจดีย์ทำให้ปัจจุบันเห็นโบราณสถานทั้งสองอย่างชัดเจนเกิดมุมมองของเมืองที่สวยงามอีกแห่งหนึ่ง

ปัจจุบันศรัทธาวัดช่างฆ้องและวัดลอยเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนสองพี่น้อง (ตั้งเมื่อ พ.ศ.2533) ซึ่งชุมชนนี้มีประมาณ 90 ครัวเรือน (พ.ศ.2545) ส่วนใหญ่ตั้งบ้านในบริเวณถนนลอยเคราะห์ซอย 2 ซอย 3 ซอย 4 และด้านทิศตะวันออกของวัดลอยเคราะห์

1.4. วัดมหาวัน

วัดมหาวัน ตั้งอยู่บนเส้นทางผ่านจากประตูเชียงเรือก (ต่อมาเรียกประตูท่าแพชั้นใน) ไปประตูท่าแพชั้นนอก ทำเลที่ตั้งวัดมหาวันจึงเป็นทำเลสำคัญ ประวัติวัดจึงเชื่อว่าสร้างตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายและหากวัดนี้เป็นวัดเดียวกับ “วัดมหาวนาราม”ที่ระบุในหลักฐานร่วมสมัย วัดนี้ก็จะเป็นวัดที่พระรัตนปัญญาเถระมาพำนักเมื่อครั้งรจนาคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะเมื่อ พ.ศ.2078 สมัยพญาเกศเชษฐราชเป็นกษัตริย์ (พ.ศ.2068-2081) หลังจากรจนาชินกาลมาลีปกรณ์หรือชินกาลมาลินี (เมื่อ พ.ศ.2060)

วัดมหาวัน

อย่างไรก็ดีในใบลานวัดศรีเกิดระบุว่า พ.ศ.2345 ครูบาเจ้าวัดมหาวันได้ไปร่วมประชุมที่วัดเชียงมั่นและในจดหมายเหตุช่วง พ.ศ.2271-2379 มีการกล่าวถึงงานปอยหลวงที่วัดมหาวันเมื่อเดือน 4 เป็ง พ.ศ.2377 พร้อมกับงานปอยหลวงวัดหอธัมม์ (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งในวัดเจดีย์หลวง) และวัดพนมดี แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของวัดมหาวัน อย่างน้อยตั้งแต่ยุคพระเจ้ากาวิละและน้องๆ ฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่สืบมา

ในเอกสารร่วมสมัย พ.ศ.2440 วัดมหาวันนิกายเชียงแสนอยู่ในหมวดอุโบสถวัดพันตาเกิน (คือวัดชัยศรีภูมิ) เช่นเดียวกับวัดพันตอง วัดร้อยข้อ (วัดลอยเคราะห์) วัดช่างลาน (ดู สมโชติ อ๋องสกุล ชุมชนสงฆ์ในเชียงใหม่:ประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุวรรณปริยัติโกวิท (ทองสุข สิริวิชโย-ศรีวิชัย) 11 ก.พ.2561 หน้า 108-109)

ศรัทธาวัดส่วนใหญ่จึงเป็นคนในบ้านฮ่อมซึ่งมีคนหลากหลายทั้งที่เป็นคนเชียงแสนเดิม คนเมือง มอญ ม่าน เงี้ยว (ไทใหญ่) ต่องสู้ (PA-O) และชาวจีน ฯลฯ เท่าที่พบชื่อศรัทธาวัดซึ่งปรากฏในวิหารวัดมหาวัน ได้แก่ จองหม่องส่วยปิ๊ด หม่องฟู แม่เจ้าเขียว (มารดาของเจ้าแก้วนวรัฐ) จีนธิ (ต้นสกุลชวชาติ) สะลอปกะโป่ ขุนอุปการ (แดง ลิลิต) เจ้าน้อยชมภู ขุนโชติสุขรัตน์ ฯลฯ

ศรัทธาวัดดังกล่าว แต่ละคนได้เป็นผู้บริจาคทรัพย์หลักในการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น จองหม่องส่วยปิ๊ด หรือพ่อเลี้ยงหม่องปิ๊ด ชาวพม่าที่มาทำงานธุรกิจป่าไม้กับบริษัทบอร์เนียวและ บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า ได้สัมปทานรับช่วงชักลากไม้สักป่าไม้ออบหลวง อำเภอแม่แจ่ม ป่าไม้อำเภอปาย ป่าไม้ออนเหนือ อำเภอสันกำแพง ต่อมาหม่องส่วยปิ๊ดแต่งงานกับนางคำหอม ธิดานายตุ้ย-แม่ปั๋น ชาวบ้านฮ่อมศรัทธาวัดมหาวัน หม่องส่วยปิ๊ดจึงได้เป็นศรัทธาวัดมหาวันด้วยและเป็นผู้บริจาคทรัพย์สร้างพระประธาน วิหารหลวง วิหารพระเจ้าตนหลวง (วิหารปีกเต๊ก: ปีกเต๊กเป็นภาษาพม่าแปลว่าตึกน้อยหรือตึกเล็ก) ตลอดจนบูรณะกำแพงวัด สร้างซุ้มประดับและ รูปปั้นตามแบบศิลปพม่า เมื่อ พ.ศ. 2410 สำหรับพระประธานในวิหารเป็นศิลปะพม่าเช่นกันสังเกตได้จากขอบจีวรเป็นริ้วซึ่งปัจจุบันถูกแต่งสีจนมองไม่ค่อยเห็นแล้ว

วัดมหาวันได้รับการบูรณะสืบต่อมาอีกหลายครั้ง เช่นใน พ.ศ.2526 สมัยนายชัยยา พูนศิริวงศ์เป็นผู้ว่า

วัดบุพพาราม

ราชการจังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ.2524-2530) ได้จัดผ้าป่าสามัคคีรวบรวมทุนบูรณะ ใน พ.ศ.2544 มีการบูรณะวิหารแล้วเสร็จใน พ.ศ.2545 และใน พ.ศ.2545 เริ่มบูรณะวิหารปีกเต๊ก กำแพงวัด ซุ้มประดับปูนปั้น (ดูเอกสารประวัติวัดมหาวันอัดสำเนา พ.ศ. 2545) โดยวัดได้ร่วมในโครงการ "ถนนคนเดิน" ในงาน 10 มหัศจรรย์ที่ถนนท่าแพ ช่วงต้นปี พ.ศ.2545 ทำให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น

1.5 วัดบุพพาราม

วัดบุพพาราม (วัดเม็งหรือ วัดอุปปาใน) สร้างสมัยพระญาแก้วกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ.2038-2068) สร้างบนพื้นที่คุ้มเดิมของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) ผู้เป็นพระราชอัยกาและพญายอดเชียงราย (พ.ศ.2030-2038) ผู้เป็นพระราชบิดา เมื่อ จ.ศ.858 (พ.ศ.2039) โปรดให้เรียกชื่อว่า วัดบุพพาราม แปลว่า อารามตะวันออก

พ.ศ.2047 สมัยพระเมืองแก้ว โปรดให้หล่อพระพุทธรูป 1 องค์ด้วยทองแดงล้วน น้ำหนัก 1 โกฏิ สร้างเสร็จใน พ.ศ.2052 ประดิษฐานในพระอุโบสถ (ปัจจุบันประดิษฐานในพระวิหาร)และได้โปรดให้ฉลองพระไตรปิฎกฉบับลงทองขมุศิลปะแบบล้านนา และโปรดให้สร้างหอมณเฑียรธรรมด้วยไม้สัก โปรดให้ประดิษฐานพระบรมธาตุที่พระเจดีย์และ นิมนต์พระมหาสังฆราชปุสสเทวะเป็นเจ้าอาวาส

ภายในบริเวณวัดประกอบด้วย

(1) พระอุโบสถ ขนาดเล็ก มีหินทรายแดงเป็นเขตพัทธสีมา พื้นที่กว้าง 5 เมตรยาว 20 เมตร ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งศิลปะเชียงแสน และพระพุทธรูปปูนปั้นก่อด้วยอิฐอีก 2 องค์

(2) วิหารหลังใหญ่ ศิลปกรรมล้านนา ประดับด้วยลายปูนปั้นแบบพม่า เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหาปฏิมากร หล่อด้วยทองแดง เป็นพระประธาน มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนหล่อด้วยทองสำริดขนาบซ้ายขวา 2 รูป วิหารหลังนี้สร้างในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ โปรดให้รื้อหอเย็นในคุ้มหลวงนำเสามาสร้างเป็นเสาพระวิหาร ต่อมาครูบาหลาน (อินต๊ะ) อดีตเจ้าอาวาส และพระราชพุทธิญาณ (กุศล คนธวโร) (พ.ศ.2468-2559) อดีตเจ้าอาวาส บูรณะต่อมา

(3) วิหารหลังเล็ก เป็นวิหารเครื่องไม้ศิลปะล้านนา พญาธรรมลังกาเจ้าหลวงเชียงใหม่โปรดฯ ให้สร้างเมื่อ พ.ศ.2362 ประดิษฐานพระพุทธไชยลาภประสิทธิโชค เป็นประธาน กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

(4) พระเจดีย์ ศิลปะล้านนา เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ ต่อมาหลวงโยนการวิจิตร (หม่องตะก่า อุปโยคิน) บริจาคทรัพย์บูรณะองค์เจดีย์ใน พ.ศ.2441 เป็นรูปทรงดังเห็นปัจจุบันมีประเพณีสรงน้ำพระบรมธาตุในวันเพ็ญเดือน 6 เหนือ (เดือน 4 ใต้) ประมาณกุมภาพันธ์ทุกปี

(5) บ่อน้ำทิพย์ เชื่อว่าเดิมเป็นบ่อน้ำในพระราชอุทยานของพระเจ้าติโลกราช เป็นน้ำที่ใช้สรงพระบรมธาตุประจำปี และเป็นหนึ่งในแหล่งน้ำที่ทางราชการนำไปใช้ในพระราชพิธีพุทธาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระชนมายุครบ 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530 (ดู สารานุกรมวัฒนธรรมไทย (ภาคเหนือ) กรุงเทพ:มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ พ.ศ.2542 เล่ม 7 หน้า 3512-3516)

2. วัฒนธรรมของคนบ้านฮ่อม

จากการรวบรวมของครูประพันธ์ ศิริมณี (พ.ศ. 2495-ปัจจุบัน) “คนใน”ของชุมชนบ้านฮ่อม ทำให้เห็นความโดดเด่นทางวัฒนธรรมของบ้านฮ่อมหลายประการเช่น

2.1 การนับถือผีปู่ย่า

ในเดือน 9 เหนือแรม 1 ค่ำ ชาวบ้านฮ่อมไหว้ผีปู่ย่า การนับถือผีบรรพบุรุษก็เหมือนคนล้านนาทั่วไป คือนับทางฝ่ายหญิง จากแม่สู่ลูกสาวคนโต หรือลูกสาวคนรองจากลูกชายคนโต การไหว้ผีทำให้เกิดการรวมญาติเป็นการปลูกฝังจริยธรรมด้านความประพฤติในการครองตัวและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

2.2 การนับถือเสื้อวัด

เชื่อกันว่าเสื้อวัดคืออดีตเจ้าอาวาสผู้มรณภาพไปแล้ว แต่ยังมีกรรมที่ต้องทำหน้าที่รักษาวัดให้ความคุ้มครองวัดต่อไป ในแต่ละวัดจึงมีหอเสื้อวัด ทุกปีในวันพญาวันชาวบ้านฮ่อมจะนำดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อยทำพิธีบูชาดำหัวและขอขมา

2.3 การนับถือผีหอผีเรือนเจ้าที่

ในวันสำคัญทางวัฒนธรรมเช่นวันปีใหม่เมือง วันเข้าพรรษา ชาวบ้านฮ่อมประดิษฐ์ในตองทำ “ควัก” หรือกระทงใส่อาหารคาวหวาน ดอกไม้ วางไว้ที่หัวบันไดหรือเชิงบันไดบ้าน ประตูเรือน ประตูบ้าน ครัวไฟ บ่อน้ำ เพื่อแสดงความขอบคุณต่อผีเจ้าหอผีเรือนที่ช่วยดูแลรักษาบ้านเรือนและคนในบ้านอยู่อย่างมีความสุข

2.4 การนับถือต้นสะหลีหรือต้นโพธิ์

ในทุกวัดมีต้นสะหลี หรือต้นโพธิ์ ในวันขึ้นปีใหม่เมือง ชาวบ้านฮ่อมจะประดิษฐ์ไม้ค้ำสะหลีหรือไม้ค้ำโพธิ์ โดยเลือกไม้ที่มีง่ามเพื่อใช้ค้ำยันกิ่งต้นโพธิ์ ไม้ง่ามทาหรือชโลมด้วยขมิ้น ตรงง่ามไม้ผูกสวยหรือกรวยดอกไม้ ธูป เทียน เรียกว่าทานไม้ค้ำ เพื่อเป็นการยืดหรือต่ออายุของผู้ทำ

2.5 การสูตรถอน

การสูดถอนเป็นพิธีกรรมเพื่อความสบายใจของผู้กระทำเพื่อให้เกิดความสุขใจ ขับไล่ความชั่วร้ายวิญญาณร้ายไม่ให้เข้ามารบกวน ดังนั้นจึงมีการทำในหลายโอกาส เช่น สูตรถอนเคลื่อนย้ายศพ สูตรถอนการรื้อบ้าน การขึ้นบ้านใหม่ฯลฯ

2.6 การขึ้นท้าวทั้งสี่

เป็นพิธีเซ่นไหว้บอกแก่เทวดาทั้งสี่ทิศ พระอินทร์และนางธรณี เพื่อให้มาปกป้องรักษาจึงกระทำในงานมงคลเช่นงานขึ้นบ้านใหม่ วันขึ้นปีใหม่เมือง งานปอยหลวง งานสืบชาตาต่ออายุ

2.7 การกวนข้าวยะกู๊หรือข้าวมธุปายาส

ทำในเดือนยี่ (เหนือ) ขึ้น 15 ค่ำหรือวันยี่เป็ง ตอนเช้าเวลา 5.00 น. ทำพิธีถวายข้าวยะกู๊พร้อมผลไม้ บางครั้งเรียกใส่ข้าวพระเจ้าหลวง ในคืนวันขึ้น 14 ค่ำชาวบ้านจะนำข้าวสาร (ข้าวหนึ้ง) ถั่ว งา มะพร้าว นม น้ำตาลแดง ผลไม้ต่างๆ มา “ฮอม” ที่วัด เวลาเที่ยงคืนคณะศรัทธาวัดจะช่วยกันกวนข้าวยะกู๊หรือข้าวมธุปยาสที่“ข่วง”หน้าวิหารหลวง ปัจจุบันศรัทธาวัดมหาวันยังคงปฏิบัติกันสืบมา

2.8 การดำหัวเจ้าอาวาส

ชาวบ้านฮ่อมจะมีพิธีดำหัวเจ้าอาวาสวัดในวันพญาวัน เดือน 7 (เหนือ)

3. อาหารดั้งเดิมของชาวเชียงแสน

ชาวบ้านฮ่อม เชียงใหม่ต่างมีอาหารชาวเชียงแสนสืบต่อกันมาคือแกงฮังเลเชียงแสน ซึ่งมักทำกันในวันเทศกาลสำคัญเช่นตานขันเข้า ในวันปีใหม่เมือง วันเข้าพรรษา วันขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ปัจจุบันตระกูลที่ยังทำแกงฮังเลเชียงแสนได้แก่ ตระกูลพนมเป็ญ สรรพศรี วรปรีชา ไชยคุณา วงศ์เชษฐา ไชยชนะ ลิลิต ณ เชียงใหม่ และศิริมณี

4. ช่างฝีมือ

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชน พบว่าชาวบ้านฮ่อมส่วนหนึ่งเป็นช่างฝีมือเช่นเป็นช่างฝีมือเขียนลาย ฮายลายบนเครื่องเขิน ช่างทำดอกไม้ประดิษฐ์ ช่างทำตุง ช่างทำเตาล้อ ช่างคำหรือช่างตีทองคำ

4.1 การเขียนลายและฮายลาย

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชน เช่นครูอัมพร พนมเปญ (ต่อมาถึงแก่กรรม) ได้เล่าให้ฟังว่า แม่คำใส คุณยายของครูอัมพรเป็นชาวบ้านฮ่อม ในช่วงก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แม่คำใสมีอาชีพรับจ้างเขียนลายและฮายลายบนเครื่องเขิน (ฮายลายหมายถึง การขีดเขียนลายบนเครื่องเขินให้เป็นเส้นๆ หรือซี่) โดยชาว

บ้านวัดนันทารามส่งโครงเครื่องจักสานมาให้ชาวบ้านฮ่อมเขียนลายและฮายลาย ลวดลายที่นิยมเขียนกันสมัยนั้นคือการเขียนลายเป็นดอกๆมีลายเชียงใหม่ ลายกนก ชาวบ้านฮ่อมที่รับเขียนลายและฮายลาย เท่าที่ครูอัมพรจำได้มี ที่บ้านคุณยายแปง กิติมณี บ้านคุณยายคำ สามัคคี บ้านคุณยายมอยวรรณเลิศ บ้านแม่เฒ่าตุ่น มโนวงศ์ การรับจ้างเขียนลายและฮายลายนี้ เลิกไปตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ.2480 (คำบอกเล่าของครูอัมพร พนมเปญ.และอาจารย์จินดา สรรพศรี วันอาทิตย์ที่ 17 มีนาคม 2545)

หลังเลิกรับจ้างเขียนลายบนเครื่องเขิน แม่คำใส คุณยายคำ สามัคคีและคุณยายนวล คุณยายตู้ (น้องสาวคุณยายคำ) ก็มาทำงานรับจ้างเย็บผ้าส่งให้คุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

4.2 ทำดอกไม้ประดิษฐ์

ชาวบ้านฮ่อมมีชื่อเสียงในด้านการทำดอกไม้ประดิษฐ์และทำดอกไม้กระดาษ ชาวบ้านฮ่อมได้มีพัฒนาการในการทำดอกไม้ประดิษฐ์อย่างต่อเนื่อง เริ่มจากการทำดอกไม้ประดิษฐ์จากต้างซึ่งนิยมเรียกว่า “ดอกต้าง” ทำ “ตองกะลิก” และ “ตองยุ” ก่อน ต่อมาจึงทำดอกไม้จากกระดาษย่น และงานจัดดอกไม้สดที่ยังพบเห็นได้ในปัจจุบัน

คุณยายวันดี ไทยชนะและคุณป้าสมบุญไทยชนะ ซึ่งมีบ้านอยู่ติดวัดมหาวัน เล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านในชุมชนบ้านฮ่อมจะมีอาชีพทำดอกไม้ประดิษฐ์จาก“ต้าง” ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน ลำต้นคล้ายๆไม้โสน มีลักษณะเป็นลำๆ โดยชาวบ้านฮ่อมจะรับซื้อต้างมาจากคนอำเภอรอบนอกที่เอามาส่งให้ซึ่งจะซื้อเป็นลำมัด มัดละ 1 สตางค์ เมื่อได้ต้างมาก็จะเอาผ้าขาวบาง พรมน้ำแล้วห่อไว้ เวลาทำดอกไม้ประดิษฐ์ก็จะเอาต้างมารีดให้แบน จากนั้นก็ใช้มีดโกนตัดซอยทำเป็นกลีบดอก แล้วใช้ลวดมัดเป็นช่อดอกที่นิยมทำกันก็คือดอกเอื้อง (กล้วยไม้) ดอกกุหลาบ มะลิ โดยดอกต้างเหล่านี้จะถูกย้อมเป็นสีเหลืองสีแดง สีชมพู หลังจากนั้นจึงนำไปขายส่งให้แม่ค้าที่ “กาดหลวง” หรือตลาดวโรรส ซึ่งเป็นขาประจำ

ลูกค้าซื้อดอกต้างไปใช้ในงานพิธีต่างๆ เช่น งานปอยหลวง งานสลากภัต ในการแห่ครัวทาน ใช้ประดิษฐ์ในงานศพ บูชาพระ รวมถึงบรรดาช่างฟ้อนในสมัยก่อนก็จะใช้ดอกไม้ประดิษฐ์จากต้างตกแต่งประดับมวยผม หรือเวลาทางราชการและโรงเรียนต่างๆ มีงานก็จะมาสั่งทำที่บ้านฮ่อม ที่คนร่วมสมัยจำได้ก็มีโรงเรียนวัฒโนทัยฯ เคยมาสั่งทำ นอกจากนั้นทางเทศบาลนครเชียงใหม่ก็สั่งทำในงานต้อนรับประธานาธิบดีซูการ์โน แห่งประเทศอินโดนีเซียซึ่งเป็นราชอาคันตุกะมาเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2504 (รูปประกอบจากเจ้าพ่อหลวง)

ต่อมาไม้ต้างหายากขึ้นเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย ทำให้ต้นต้างลดเหลือน้อยลง ชาวบ้านฮ่อมจึงเลิกทำดอกไม้ประดิษฐ์จาก “ต้าง” หลังจากนั้นคนในบ้านฮ่อมจึงเริ่มทำดอกไม้ประดิษฐ์จากกระดาษแทน มีทั้งดอกไม้ทำจากกระดาษย่น และดอก “ตองกะลิก” (ดอกไม้ที่ทำจากกระดาษมีลักษณะคล้ายกระดาษที่อยู่ด้านในของซองบุหรี่ มีลักษณะเป็นเลื่อม คล้ายกระดาษเงินกระดาษทอง)

ในการทำดอกไม้กระดาษของชาวบ้านฮ่อมนั้น อาจารย์ถิ่น รัติกนก (พ.ศ.2451-2538) ได้เคยให้สัมภาษณ์ถึงเรื่องนี้ไว้ว่า พวกบ้านฮ่อมส่วนใหญ่เป็นพวกช่าง ถนัดในการทำดอกไม้ ตัดตุง ในสมัยก่อนเวลามีงานพระเมรุของเจ้าหลวง งานบุญต่างๆ ที่ต้องใช้ดอกไม้ ก็จะเกณฑ์คนบ้านฮ่อมไปทำ เป็นวิชาที่ติดตัวมาจากเชียงแสน

คุณยายของอาจารย์ถิ่น (พ.ศ.2451-2538) ก็ทำดอกไม้กระดาษขาย ในสมัยก่อนกระดาษจะมีหลายสีเรียกว่ากระดาษพ็อบแพ้บ ชาวบ้านจะเอากระดาษมาตัดเป็นกลีบดอก ที่นิยมทำก็คือดอกกุหลาบ เกสรดอกที่อยู่ด้านใน จะใช้เมล็ดข้าวสารบดให้เป็นผง แล้วใส่สีเหลืองลงไปเป็นเกสรดอกไม้ จากนั้นเอาข้าวนึ่งตำแล้วใส่น้ำให้เหนียว ใช้แทนกาว ต่อจากนั้นก็ใส่กลีบดอกผูกมัดเป็นช่อ ในสมัยที่อาจารย์ถิ่น (พ.ศ.2451-2538) ยังเป็นเด็กอยู่ ยังเคยช่วยคุณยายนำดอกไม้กระดาษเตรียมไปตั้งขายที่กาดหลวงในราคาช่อละ 50 สตางค์ บางทีเอาช่อดอกปักที่กาบกล้วยถือไป ไม่ทันถึงตลาดเดี๋ยวก็มีคนมาซื้อแล้ว (เทปคำสัมภาษณ์ อาจารย์ถิ่น รัติกนก โดยสรัสวดี อ๋องสกุล เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2535) โดยเอาไปใช้ในงานโอกาสต่างๆ เช่น งานปอยถวายพระ ประดับโลงศพ(ล้านนาเรียกว่า แมวควบหล้อง)

สำหรับบ้านที่มีชื่อเสียงในการทำดอกไม้กระดาษที่บ้านฮ่อม คือบ้านแม่หนึ้งชวชาติ (พ.ศ.2425-2498) ตั้งบ้านอยู่ถนนท่าแพ มีฝีมือในการเย็บปักและทำดอกไม้กระดาษ แม่หนึ้ง (พ.ศ.2425-2498) ได้ฝึกหัดทำจน

มีความชำนาญและประดิษฐ์ได้อย่างสวยงาม โดยทำถวายเป็นพุทธบูชาและทำขายอยู่เสมอ แม่หนิ้ง (พ.ศ. 2425-2498) ได้ตั้งร้านขายดอกไม้กระดาษและพวงหรีดจำหน่ายที่หน้าบ้านตราบจนเสียชีวิต (ดู หนิ้งอนุสรณ์. ที่ระลึกในงานบรรจุศพแม่หนิ้งชวชาติ ณ สุสานข่วงสิงห์ เชียงใหม่ วันที่ 25 มีนาคม 2498)

นอกจากบ้านแม่หนิ้งชวชาติ (พ.ศ.2425-2498) แล้ว ยังมีแถววัดมหาวัน เช่นบ้านแม่คำออน สุวรรณปัญญา บ้านป้าคำสวน บ้านป้าบัวจันทร์ ไทยชนะ บ้านป้าบัวจันทร์ สุวรรณปัญญา กล่าวได้ว่าตลอดซอยข้างวัดมหาวันไปตามแนวถนนท่าแพซอย 4 ในสมัยก่อนมีอาชีพทำดอกไม้ประดิษฐ์ (คำบอกเล่าของประพันธ์ ศิริมณี 2545)

ต่อมาเมื่อมีดอกไม้พลาสติกและดอกไม้สดเข้ามา งานฝีมือในการทำดอกไม้กระดาษก็เริ่มสูญหายไปจากชุมชนบ้านฮ่อม เช่น คุณยายวันดี ไทยชนะ หลังจากเลิกทำดอกไม้กระดาษ ก็ไปทำหมอนขาย เรียกกันว่า “หมอนหก” ในสมัยก่อนใช้มือทำ ต่อมาใช้จักรทำ การทำหมอนหกก็จะทำตามที่แม่ค้าสั่ง (คำบอกเล่าของคุณยายวันดี ไทยชนะ 2545)

ปัจจุบัน การทำดอกไม้ประดิษฐ์ในลักษณะที่ทำเป็นช่อดอกจากต้าง ตองกะลิก ตลอดจนดอกไม้กระดาษได้สูญหายไปจากชุมชนบ้านฮ่อมแล้ว เพราะมีดอกไม้สดและดอกไม้พลาสติกเข้ามาแทนที่ทำให้ดอกไม้ประดิษฐ์ไม่ได้รับความนิยม ส่งผลให้ชาวบ้านฮ่อมต้องเลิกผลิตดอกไม้ประดิษฐ์ ชาวบ้านฮ่อมรุ่นใหม่แทบหาคนรู้จักดอกต้างและดอกตองกะลิก ได้ยากแล้ว สำหรับดอกไม้กระดาษที่ทำเป็นต้นดอกก็ไม่มีแล้ว ที่อาจยังพอพบเห็นอยู่บ้างก็คือการทำดอกไม้กระดาษประดับตุง ใช้ในงานบุญตามเทศกาลต่างๆ

4.3 การทำทุง (ล้านนาอ่านว่า ตุง)

ชาวบ้านฮ่อมมีฝีมือในการตุง (ธง) ด้วย โดยจะนำเอากระดาษสีต่างๆ หรือกระดาษทองที่ทางเหนือเรียกว่า “กระดาษทองยุบ” มาตัดเป็นรูปลวดลายต่างๆใช้ในพิธีศพ ตกแต่งโลงศพ (หล้อง) หรือเมื่อทางวัดมีงานบุญฉลองต่างๆ ต้องการทำตุงเป็นผ้าสามเหลี่ยม ก็จะทำเป็นรูปดอกไม้กระดาษประดับติดตุงด้วย (คำบอกเล่าของอาจารย์ถิ่น รัติกนก วันที่ 19 สิงหาคม 2535)

กล่าวได้ว่าความสามารถในการทำตุงของชาวบ้านฮ่อมนั้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมบ้านฮ่อม ดังสะท้อนในคำบอกเล่าของคุณยายวันดี ไทยชนะที่เล่าว่า ในงานปีใหม่เมือง ถ้าคุณยายต้องการใช้เงินก็จะไป “แปงช่อแปงตุง” ขาย บางคนก็ “แปงสะตวง” ขายคนที่ต้องการส่งเคราะห์ส่งขึด(คำบอกเล่าของคุณยายวันดี ไทยชนะ 2545) ตุงที่ทำเสร็จแล้ว ในสมัยก่อนคนเฒ่าคนแก่จะหาบไปขายที่ “กาดหลวง” หรือตลาดวโรรส (คำบอกเล่าของครูอัมพร พนมเปญ 2545)

4.4 การทำเตาล้อหรือเหล็กหุ้มล้อเกวียน

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชน พบว่าบ้านฮ่อมในอดีตมีชื่อเสียงในด้านการทำเตาล้อ หรือการทำเหล็กหุ้มล้อเกวียนด้านนอก ซึ่งการหุ้มเหล็กนั้นช่วยทำให้วัวล้อหรือล้อเกวียนมีความแข็งแรงทนทาน สามารถรับน้ำหนักในการบรรทุกข้าวเปลือกและสินค้าอื่นๆได้เป็นอย่างดี เมื่อเวลาล้อเกวียนลากผ่านมักได้ยินเสียงล้อเกวียนบดถนนดังประสานกับเสียงกระดึงที่คล้องคอวัว ในชุมชนบ้านฮ่อมบ้านที่มีชื่อเสียงในการทำเหล็กหุ้มล้อเกวียนได้แก่บ้านลุงนวล แสนศรี บ้านลุงเป-ป้ายวง และที่บ้านลุงหนานตัน ซึ่งอยู่ด้านทิศตะวันตกของวัดพันตองและ บ้านหนานอ้ายที่อยู่ด้านทิศตะวันตกวัดลอยเคราะห์ ดังบันทึกความทรงจำที่เขียนเป็นร้อยกรองตอนหนึ่งว่า

ถัดวันตก เคียงข้าง ร้านตัดผม
(คือนวลเกศาของลุงนวล)
คนนิยม มีเตาล้อ เกวียนวัวสี
พ่อหนานอ้าย เจ้าของ เตาล้อมี
ฝีมือดี ซ่อมแซม เกวียนล้อวัว (ดูบันทึกความจำในอดีตของศิษย์เก่าวัดลอยเคราะห์ พ.ศ.2486-2499)

ต่อมาใน พ.ศ.2496 เทศบาลนครเชียงใหม่มีประกาศห้ามล้อเกวียนเข้ามาในเขตเทศบาลโดยอ้างว่าวัวถ่ายมูลทำให้ถนนสกปรกและเป็นสาเหตุให้รถอื่นติดขัด โดยมีประกาศของเจ้าพนักงานการจราจรของจังหวัดเชียงใหม่ออกมาในปีพ.ศ.2496 ห้ามวัวเทียมเกวียนเข้าตั้งแต่แยกสะพานนวรัฐไปตามถนนท่าแพ ถนนช้างม่อย ถนนวิชยานนท์ มีประกาศห้ามตั้งแต่วันที่ 15 มกราคม 2496 (ดู พ.ต.ท.อนุ เนินหาด. “การขนส่งสมัยก่อน” ใน สะป๊ะเรื่องตะวา.เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช่าง 2543 หน้า.36)

นับแต่นั้นมากิจการทำเตาล้อหรือเหล็กหุ้มล้อเกวียนในชุมชนบ้านฮ่อมก็ซบเซาลง แม้ต่อมาทางเจ้าของล้อเกวียนจะทำการประท้วงและทางราชการได้อะลุ้มอล่วยให้ จนถึงประมาณ พ.ศ.2512 แต่ในที่สุดเมื่อการบรรทุกของด้วยล้อเกวียนเข้าสู่เวียงเชียงใหม่ยุติ ธุรกิจการทำเตาล้อหรือการทำเหล็กหุ้มล้อเกวียนของชุมชนบ้านฮ่อมก็ต้องเลิกกิจการโดยเลิกไปเมื่อประมาณปี พ.ศ.2513-2514 (คำบอกเล่าของครูอัมพร พนมเปญ และ อาจารย์จินดา สรรพศรี 2545)

4.5.ช่างคำ

จากคำบอกเล่าของคุณยายวันดี ไทยชนะ ชาวบ้านฮ่อมซึ่งมีบ้านอยู่ติดวัดมหาวัน เล่าให้ฟังว่าคุณพ่อของคุณยาย ชื่อส่างโม๊ะ สุวรรณปัญญา เป็นไทใหญ่ ส่วนคุณแม่เป็นคนบ้านฮ่อม ส่างโม๊ะเลี้ยงลูกเมียด้วยการเป็น “ช่างคำ”คือเป็นช่างตีทองคำ ทำแหวน ทำกำไล โดยไปรับซื้อทองคำมาจากร้านขายทองคำในเมืองเชียงใหม่แล้วเอามาทำแหวนทำกำไลขาย แต่ภายหลังได้เลิกกิจการไป เนื่องจากร้านทองคำในตัวเมืองเชียงใหม่มีการทำทองรูปพรรณเป็นสินค้าสำเร็จรูปขาย ทำให้คนนิยมไปซื้อที่ร้านทองคำมากกว่า เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วกว่าและมีลวดลายสีสันหลากหลายทันสมัย ขณะที่งาน“ช่างคำ”ของส่างโม๊ะ กว่าจะทำสำเร็จแต่ละชิ้นต้องใช้เวลาเป็นเดือนๆ หลังจากส่างโม๊ะเลิกกิจการ ลูกของส่างโม๊ะชื่อนายน้อยทองพี่ชายของคุณยายวันดี ไทยชนะได้สืบทอดอาชีพช่างทองระยะหนึ่งแล้วเลิกกิจการ (คำบอกเล่าของคุณยายวันดี ไทยชนะ อายุ 76 ปีวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2545) (ต่อมาบ้านของส่างโม๊ะ สุวรรณปัญญาข้างวัดมหาวันทรุดโทรม ถูกรื้อในธันวาคม พ.ศ.2545)

5. การค้าขายทั่วไปและค้า “คัวเพ็ชรคัวคำ”

คนบ้านฮ่อมในอดีตบางส่วนประกอบอาชีพค้าขายด้วยโดยขายของจิปาถะ เช่นผ้าเหลือง ฟืน สบู่ น้ำมันหมู น้ำมันก๊าด โดยขายที่บริเวณหน้าหลองข้าว หน้าบ้านหลังเก่า ซึ่งป้าคำใส ก็ประกอบอาชีพค้าขายในลักษณะซื้อมาแลกไป เช่น ซื้อจักรเก่ามาซ่อมแล้วนำไปขายต่ออีกทีหนึ่ง

นอกจากนั้น ยังมีการค้า “คัวเพชรคัวคำ” คือเครื่องเพชรเครื่องทองคำโดยรับซื้อมาจากคนอื่นแล้วนำไปขายต่อ (คำบอกเล่าของครูอัมพร พนมเปญ 17 มีนาคม 2545) ซึ่งในเรื่องของการค้าเครื่องเพชรเครื่องทองคำนี้ พบว่าในชุมชนบ้านฮ่อม มีหลายครอบครัวที่ประกอบอาชีพนี้เช่น แม่อุสา สรรพศรี มารดาของ ศ.ดร. สง่า สรรพศรี ได้ชื่อว่าเป็นแม่ค้าขายของเก่ง และมีความสามารถในการดูเพชรพลอยจนค้าเพชรนิลจินดา เมื่อนายมุ่ง สรรพศรีสามีเสียชีวิตก็ต้องออกค้าขายเดินทางไปตามต่างจังหวัด (ประวัติแม่.หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางอุสา สรรพศรี ณ เมรุวัดป่าแพ่ง เชียงใหม่ วันเสาร์ที่ 30 กรกฎาคม 2526)

6.พื้นที่สาธารณะ

6.1 หนองน้ำ

ในบริเวณบ้านฮ่อมมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็นหนองน้ำหลายแห่งและมีชื่อเช่นหนองพญาคำ หนองท้าวคำปัน หนองบ้านช่างฆ้อง ฯลฯ ครั้นสมัยมีน้ำใช้สะดวกขึ้นเช่นมีประปาใช้หนองน้ำเหล่านี้จึงถูกละเลยจนตื้นเขิน รกร้าง บางหนองเช่นหนองพญาคำถูกชาวบ้านต่างถิ่นเข้าเช่าตั้งบ้านเรือน แต่บางหนองก็ยังมีร่องรอยอยู่ในสภาพดีเช่นหนองท้าวคำปัน ซึ่งปัจจุบันถือเป็นที่ดินราชพัสดุหากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นเทศบาลนครเชียงใหม่เข้าบูรณะก็จะเพิ่มความมีเสน่ห์ของบ้านฮ่อม

6.2 บ่อน้ำหน้าวัดพันตอง

พื้นที่ระหว่างวัดพันตองกับวัดลอยเคราะห์มีบ่อน้ำที่คนในชุมชนบ้านฮ่อมที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปเคยใช้น้ำบ่อต่อมามีการสร้างป้อมตำรวจ และปิดปากบ่อใช้คันโยกสูบน้ำขึ้นมา และถูกละเลยไปตามลำดับ

นอกจากนี้บ้านฮ่อมยังมีสมบัติของชุมชนอื่นๆเช่น ดนตรีพื้นเมือง ที่คนหนุ่มในชุมชนไม่น้อยยังมีความสามารถในการแสดง ดนตรีพื้นเมือง

ร่อยรอยวัฒนธรรมเชียงแสนหลายอย่างจึงยังคงดำรงอยู่ที่บ้านฮ่อม ชุมชนคนเชียงแสนที่ถูก “เทครัว”มาที่เชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ.2347

เชิงอรรถท้ายบท

สนใจอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมโชติ อ๋องสกุล ชุมชนรอบวัดในเวียงเชียงใหม่:ประวัติศาสตร์ชุมชน เอกสารวิชาการล้านนาศึกษา ลำดับที่ 17 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2561)

“ล้อละกอน” ตามรอยเกวียนสกุลช่างลำปาง

เรื่อง: ธวัชชัย ทำทอง [1]

1. ที่มาของเกวียนลำปาง

เกวียน เป็นพาหนะที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายสำหรับการขนส่งสินค้าและการคมนาคมในอดีตในภาคเหนือ เกวียนจะเรียกว่า “ล้อ” เกวียนที่พบในภาคเหนือมีความหลากหลาย สามารถจัดหมวดหมู่ตามรูปแบบของเกวียนได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มลำพูน-เชียงใหม่ กลุ่มแพร่-น่าน และกลุ่มลำปาง-พะเยา-เชียงราย โดยแต่ละกลุ่มจะมีรายละเอียดลักษณะที่แตกต่างกันออกไป สำหรับเกวียนกลุ่มที่จะกล่าวถึงนี้เป็นเกวียนกลุ่มที่สามซึ่งมีต้นกำเนิดจากเมืองลำปาง ก่อนที่จะแพร่กระจายไปสู่พื้นที่พะเยาและเชียงรายในภายหลัง

ปฐมเหตุที่มาของเกวียนสกุลช่างลำปางเริ่มต้นจากการเข้ามาสัมปทานป่าไม้ในเขตหัวเมืองล้านนาของกลุ่มชาวพม่าในนามตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษราวช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ส่งผลให้เกิดชุมชนชาวพม่าที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในหัวเมืองต่างๆของล้านนา โดยเฉพาะเมืองลำปางมีการตั้งถิ่นฐานของชาวพม่าเป็นชุมชนขนาดใหญ่โดยปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์เป็นวัดวาอารามศิลปะแบบพม่าจำนวนมาก ประวัติศาสตร์การก่อตั้งวัดและรูปแบบงานศิลปกรรมของวัดพม่าในเมืองลำปางสะท้อนให้เห็นปริมาณกลุ่มคนพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองลำปาง รวมถึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่สามารถสร้างวัดวาอารามขนาดใหญ่โตและงดงามวิจิตรชาวพม่าในลำปางไม่ได้มี

---

1 อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

2 กลุ่มพ่อค้าดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์สร้างวัดและสาธารณะประโยชน์ไว้จำนวนมาก เช่น ส่างนันตาแกง ผู้อุปถัมภ์สร้างวัดม่อนปู่ยักษ์ ส่างอริยะผู้อุปถัมภ์การบูรณะวิหารและเจดีย์วัดสุชาดา จากการอุปถัมภ์สร้างวัดวาอารามต่างๆจะได้รับการยกย่องขนานนามนำหน้าชื่อว่า จองตะก่า เช่นจองตะก่านันตาแกง จองตะก่าอริยะ เป็นต้น

3 ยาสมุนไพรที่ผลิตโดยชาวพม่าที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายคือ ยาผงแดง ยาลม ยาหอม จนกลายเป็นยาสามัญประจำบ้านของคนเมืองในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังผลิตเครื่องแกงฮังเลจำหน่ายควบคู่กันไปด้วย หมอยาชาวพม่าที่มีชื่อเสียงในเมืองลำปางในได้แก่ หม่องทุนเส่ง ซึ่งในปั้นปลายชีวิตท่านได้รับใบประกอบโรคศิลป์จากแพทยสภานอกจากนี้ยังมีหม่องเจผู้เป็นหมอสมุนไพรอีกท่านหนึ่งซึ่งปัจจุบันทายาทของท่านยังคงสืบทอดวิชาชีพการทำยาสมุนไพรและผงแกงฮังเลจำหน่ายมาจนถึงปัจจุบัน

4 เป็นกลุ่มช่างทำวัดชาวพม่ารุ่นสุดท้ายที่ตั้งรกรากอยู่ในเมืองลำปาง ได้แก่ สล่าโกเมี่ยว สล่าส่างปัน สล่าหม่องขิ่น ช่างเหล่านี้มีความสามารถรอบด้านทั้งงานปูนปั้น แกะสลัก งานช่างสถาปัตยกรรม งานประดับตกแต่งเทคนิคต่างๆ โดยมีผลงานปรากฏตามวัดพม่าในเมืองลำปางมากมาย นอกจากนี้กลุ่มช่างดังกล่าวยังถ่ายทอดวิชาความรู้เหล่านี้ให้แก่ช่างชาวพื้นเมืองอีกด้วย

เฉพาะกลุ่มที่ทำป่าไม้เท่านั้นแต่ยังมีกลุ่มอื่นๆอีกจำนวนมากเช่น คณะสงฆ์ชาวพม่าที่เข้ามาจำพรรษาตามวัดต่างๆเปิดสำนักเรียนบาลีแบบพม่ากลุ่มนายฮ้อยกองคาราวาน หรือพ่อค้าวัวต่างที่นำสินค้าจากพม่า อินเดียและยุโรปเข้ามาค้าขาย[2] กลุ่มหมอยาสมุนไพร ที่เข้ามาตั้งห้างร้านผลิตยาขายทั่วภาคเหนือ[3] กลุ่มช่างเงินและช่างทอง หรือกลุ่มช่างที่เข้ามาสร้างวัดวาอารามบ้านเรือนของชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในเมืองลำปาง[4] เป็นต้น

การกำเนิดเกวียนในเมืองลำปางนั้นเกิดจากกลุ่มช่างชาวพม่าที่เข้ามารับจ้างทำไม้ และรับเหมาก่อสร้างวัดในเมืองลำปางจนตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเมืองลำปางเป็นการถาวร ซึ่งใช้เวลาในยามว่างจากการสร้างวัดผลิตเกวียนขายให้กับชาวบ้าน โดยตั้งเตาผลิตเกวียน[5] ครั้งแรกในชุมชนท่ามะโอจำนวนสามเตาคือ เตาล้อสล่าโอ้ เตาล้อสล่าปุ๊ และเตาล้อสล่าอยู่ในช่วงแรกของการตั้งเตาล้อ ช่างได้นำเข้าเหล็กจากพม่าเข้ามาใช้โดยการขนส่งตามสายน้ำสาละวินขึ้นท่าใกล้เขตชายแดนแล้วจึงขนส่งโดยกองคาราวานพ่อค้าวัวต่าง และช้างต่าง ภายหลังจากที่ระบบขนส่งสะดวกขึ้นจากทางรถไฟที่มาถึงเมืองลำปางในปีพ.ศ. 2459 จึงมีการนำเข้าเหล็กจากกรุงเทพฯ มาใช้ในการผลิตเกวียนจำนวนมาก เนื่องจากความนิยมในการใช้เกวียนมีมากขึ้น ส่งผลให้มีช่างชาวพื้นเมืองเข้าไปเรียนรู้วิชาการทำเกวียนจากช่างชาวพม่าในชุมชนท่ามะโอหลายกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการแพร่กระจายของกลุ่มช่างทำเกวียนเมืองลำปาง

2. การกระจายตัวของกลุ่มช่างทำเกวียนลำปาง

การขยายตัวของกลุ่มช่างทำเกวียนในเมืองลำปางเกิดขึ้นภายหลังเศรษฐกิจการค้าและการคมนาคมขนส่งเจริญขึ้น การตั้งเตาทำเกวียนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของชาวพื้นเมืองที่จะสร้างรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ แต่ทว่าผู้ที่จะตั้งเตาล้อได้นั้นจะต้องมีทุนรอนพอสมควร เนื่องจากจากการตั้งเตาล้อจะมีค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุและอุปกรณ์ รวมถึงค่าแรงในการจ้างลูกมือในการทำเกวียน เตาล้อจึงกระจายตัวอยู่ตามชุมชนต่างๆไม่มากนัก โดยเตาล้อที่มีชื่อเสียงในเขตอำเภอเมืองซึ่งถือว่าผลิตเกวียนที่มีคุณภาพดีและราคาแพงที่สุดในบรรดากลุ่มช่างผลิตเกวียนเมืองลำปางคือ เตาล้อบ้านดง[6] ซึ่งมีชื่อเสียงในคุณภาพของการพิถีพิถันในการคัดไม้ และการประกอบไม้และเหล็กที่แข็งแรงสวยงาม วิธีทดสอบคุณภาพเกวียนของบ้านดงคือการเคาะที่เกวียนหรือทดสอบโดยการลากเกวียนจะมีเสียงดัง[7] นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผลิตเกวียนรายย่อยกระจายตัวตามชุมชนต่างๆ เช่น บ้านท่าล้อ อำเภอเมือง บ้านท่าโป่ง บ้านนาเอี้ยง อำเภอเสริมงาม บ้านนาคต อำเภอแม่ทะ บ้านนาสะแดง อำเภอสบปราบ ฯลฯ

แหล่งผลิตเกวียนที่สำคัญและเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดลำปางนั้นอยู่ในเขตอำเภอเกาะคาคือกลุ่มชุมชนบ้านลำปางหลวง บ้านน้ำล้อม-หนองเหนี้ยว บ้านเกาะคา บ้านหัวแต บ้านม่วงน้อย บ้านศิลา บ้านม้า บ้านจู้ดฯลฯในอดีตเตาล้อกลุ่มนี้ค่อนข้างมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในเรื่องคุณภาพของเกวียนที่มาจากเกาะคาโดยเฉพาะลำปางหลวง อีกทั้งราคายังถูกกว่าเกวียนบ้านดง[8] เนื่องจากในชุมชนบ้านลำปางหลวงมีเตาล้อจำนวนหลายเตา และมีกลุ่มนายทุนท้องถิ่นเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อเกวียนจากชาวบ้านนำมาขาย ดังนั้นหากต้องการซื้อหาเกวียนที่มีคุณภาพปานกลางขึ้นไปถึงคุณภาพดีแบบรวดเร็วทันใจต้องมาที่บ้านลำปางหลวง ในขณะที่เกวียนที่บ้านดงมีคุณภาพแต่ต้องรอคิวซึ่งต้องใช้เวลาพอสมควร อีกทั้งหากซื้อเกวียนจากบ้านลำปางหลวงยังมีกาดงัวหรือตลาดนัดวัวควายให้เลือกหาวัวที่จะใช้ลากเกวียนงามๆ อีกด้วย

เมื่ออุตสาหกรรมทำเกวียนในเกาะคาเป็นที่เฟื่องฟูทำให้ช่างทำเกวียนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการแข่งขันกันมากขึ้น จึงมีกลุ่มช่างทำเกวียนจากเกาะคาจำนวนมากออกแสวงหาโอกาสและพื้นที่ทางการตลาดของตนเองเริ่มจากการผลิตเกวียนทีละจำนวนหลายคันและลากเกวียนเป็นขบวนไปขายตามพื้นที่ต่างๆ หรือการออกเดินทางไปต่างถิ่นเพื่อผลิตเกวียนตามใบสั่ง เช่น หากหมู่บ้านในพื้นที่ห่างไกลต้องการเกวียนจำนวนสามสี่เล่มจะเดินทางมาบอกพร้อมกับการวางเงินมัดจำไว้ ช่างก็จะเตรียมการหาวัสดุโดยเฉพาะเหล็กและขึ้นรูปให้เรียบร้อยจากนั้นจึงเดินทางไปพร้อมกับอุปกรณ์ที่จำเป็นและดุมล้อที่กลึงสำเร็จรูป ส่วนอื่นๆ ที่เป็นไม้สักหรือไม้เหียง

5 บ้านหรือโรงงานผลิตเกวียนจะเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เตาล้อ” เนื่องจากกรรมวิธีในการผลิตเกวียนที่สำคัญนอกจากงานช่างไม้แล้วยังมีงานช่างเหล็กที่เป็นตัวยึดตรึงไม้และเสริมสร้างความแข็งแรงให้กับตัวเกวียน จึงจำเป็นต้องมี “เตาเส่า”เพื่อใช้ในการหลอมเชื่อมเหล็กและขึ้นรูปเหล็กเป็นส่วนประกอบต่างๆของเกวียน

6 บ้านดงชัย ต.สบตุ๋ย อ.เมือง จ.ลำปาง

7 กล่าวกันว่า เกวียนบ้านดงจะเสียงแน่นดัง “ต้อง ต้อง” หากเกวียนลำใดเสียงดังทึบตันไม่ใสแสดงว่าไม้ยังไม่แห้งสนิท หรือ ช่างเข้าไม้ไม่สนิทฝีมือไม่ดี

8 หากราคาเกวียนบ้านดงราคาเล่มละ 800บาท เกวียนจากบ้านลำปางหลวงจะราคาประมาณ 650- 700 บาท

จะไปหาซื้อในชุมชนที่ไปทำเกวียนซึ่งหาได้ง่ายในสมัยนั้น เมื่อไปถึงจะตั้งเตาแบบชั่วคราวเพื่อจัดประกอบเกวียน พอแล้วเสร็จก็เดินทางกลับ ในช่วงเวลานี้มักจะมีชาวบ้านใกล้เคียงนำเกวียนมาซ่อม โดยเฉพาะการรัดตีนล้อซึ่งมักมีปัญหาบ่อยจากการหลุดหลวมของเหล็กต้องเผาไฟเพื่อรัดใหม่ ส่วนนี้จึงถือเป็นรายได้พิเศษ กรณีการออกไปนอกพื้นที่มักทำให้ช่างทำเกวียนหนุ่มโสดหลายคนไปพบรักต่างถิ่นจนมีครอบครัวหรือหากชุมชนภายนอกที่มีความต้องการใช้เกวียนจำนวนมาก ช่างทำเกวียนก็จะอพยพโยกย้ายครอบครัวไปตั้งเตาล้อในเขตพื้นที่ดังกล่าวเช่น แม่เมาะ แจ้ห่ม วังเหนือ อีกทั้งปัญหาที่สำคัญของสภาพอากาศพื้นที่ตอนกลางของลำปางคือภัยแล้ง ส่งผลให้ผู้คนอพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานในที่ที่อุดมสมบูรณ์กว่า โดยส่วนใหญ่จะขึ้นไปอยู่ที่จังหวัดพะเยาและเชียงราย ส่งผลให้กลุ่มช่างทำเกวียนที่อพยพจากลำปางไปตั้งเตาล้อในพื้นที่ดังกล่าวด้วย[9] นี่จึงเป็นเหตุผลของลักษณะร่วมที่เป็นอัตลักษณ์ของเกวียนกลุ่มพื้นที่ ลำปาง พะเยาและเชียงราย

3. รูปแบบและองค์ประกอบของเกวียนสกุลช่างลำปาง

ในบรรดากลุ่มเกวียนที่พบในภาคเหนือ เกวียนที่มีขนาดใหญ่สุดคือกลุ่มเชียงใหม่ลำพูน[10] ขนาดกลางคือกลุ่มลำปางพะเยาเชียงราย และกลุ่มเกวียนขนาดเล็กสุดคือกลุ่มแพร่น่าน แต่หากวัดกันที่ความงามและการตกแต่ง ต้องยกให้เกวียนกลุ่มเชียงใหม่ลำพูนที่นิยมตกแต่งด้วยงานไม้แกะสลักหรือเขียนสีประดับกระจก ส่วนเกวียนเมืองแพร่จะมีความอ่อนช้อยมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับเกวียนพม่ามากที่สุด คือนิยมดัดหรือฉลุไม้หางเกวียนให้โค้งคล้ายหางแมงป่อง ส่วนเกวียนลำปางเป็นเกวียนที่มีรูปทรงเรียบง่ายไม่นิยมตกแต่งเหมือนสองกลุ่มข้างต้น แต่ในความเรียบง่ายนั้นก็แฝงไปด้วยเสน่ห์และอัตลักษณ์ที่เป็นค่านิยมความงามแบบชาวลำปาง

อัตลักษณ์ของเกวียนแบบลำปาง สามารถบ่งบอกได้จากลักษณะของดุมล้อ และตัวเรือนล้อที่มีมาตรฐานชัดเจนซึ่งหากถอดแยกชิ้นออกมาก็สามารถแยกแยะได้ว่าอันไหนคือชิ้นส่วนจากเกวียนลำปาง ส่วนกรรมวิธีในการทำเกวียนนั้นมีหลายขั้นตอนสิ่งสำคัญคือการเลือกวัสดุที่จะใช้ในการประกอบเกวียนสองอย่างคือไม้และเหล็ก

การเลือกวัสดุที่ใช้ในการประกอบเกวียนนั้นให้ความสำคัญกับการเลือกไม้ที่เป็นพิเศษ ในองค์ประกอบของเกวียนแต่ละส่วนจะใช้ไม้ต่างชนิดกันเช่น ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้เหียงไม้ตึง[11] ตามรูปแบบการใช้งานของส่วนประกอบนั้นๆ สิ่งสำคัญคือไม้จะต้องแก่จัดและแห้งสนิท ไม่มีปมหรือตาไม้ โดยเฉพาะส่วนที่จะต้องเป็นส่วนรับน้ำหนักคือซี่ล้อ ฝักขาม คันชัก กันคอ จะต้องเป็นไม้ที่มีเสี้ยนตรงเป็นแนวเดียวกันเนื่องจากจะมีความแข็งแรงและคงทน หากใช้ไม้ที่มาปมมีตา หรือแม้กระทั่งไม้สนเสี้ยน[12] อาจจะทำองค์ประกอบของเกวียนในส่วนดังกล่าวชำรุดแตกหักได้ง่าย หากเกวียนเล่มใดใช้ไม้ที่มีตำหนิดังกล่าวจะถือว่าเป็นเกวียนที่ไม่มีคุณภาพ

9 ในอดีตพื้นที่ตำบลแม่นาเรือและแม่ตำจังหวัดพะเยา เป็นแหล่งผลิตเกวียนแหล่งใหญ่อันมีที่มาจากกลุ่มช่างชาวลำปาง รวมถึงอำเภอพาน อำเภอแม่ลาว อำเภอเมืองอำเภอเทิงจังหวัดเชียงรายก็พบว่าในอดีตเคยมีเตาล้อที่มีที่มาจากกลุ่มช่างชาวลำปางที่อพยพขึ้นไปตั้งถิ่นฐานเช่นกัน

10 วงเกวียนของกลุ่มนี้จะมีขนาดใหญ่จึงมีซี่ล้อมากที่สุดคือ 16 ซี่ในขณะที่กลุ่มอื่นๆจะมีเพียง 14 ซี่

11 ไม้เต็งไม้รัง

12 เสี้ยนไม้สานขัดกันไม่ตรง

ดังนั้นการเลือกไม้จึงถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก[13] ทั้งช่างทำเกวียนและผู้ใช้งานจะคำนึงถึงเรื่องไม้เป็นสำคัญ นอกจากจะเลือกไม้ที่มีคุณภาพดีจากการดูเสี้ยนไม้แล้ว วิธีการเลือกเกวียนจากเสียงของเกวียนเวลาที่ลากแสดงถึงคุณภาพของไม้และช่างมีฝีมือดี หากลากเกวียนแล้วเสียงอับทึบ ไม่ก้อง แสดงว่าไม้ที่ใช้ทำเกวียนยังไม่แห้ง อาจมีความชื้นในเนื้อไม้หรือช่างทำเกวียนเข้าไม้ไม่สนิท หากซื้อหามาใช้อาจทำให้เกวียนชำรุดได้ง่าย การใช้ไม้ชื้นหรือไม่แห้งมาทำเกวียนจะทำให้เหล็กที่รัดตรึงไม้ในส่วนต่างๆ โดยเฉพาะส่วนดุมและวงล้อหลุดออกจากไม้ได้ง่ายเนื่องจากไม้จะหดตัวเวลาที่อากาศร้อน หากเหล็กหลุดจะทำให้ไม้ฝักขามแตกเสียหายได้การเลือกใช้ชนิดของไม้ในองค์ประกอบของเกวียนลำปางจะเป็นสูตรตายตัวคือ ดุมล้อ ไม้ประกับ ไม้หมอนจะต้องทำจากไม้ประดู่เหลืองหรือประดู่แดง[14] ซี่ล้อ ฝักขาม จะต้องใช้ไม้สัก ตัวเรือนล้อจะใช้ไม้สองชนิดคือไม้ประดู่สำหรับทำขอบราวที่เรียกว่า “แม่เฮือน” โดยตัวบนจะยาวกว่าตัวล่างพร้อมกับดัดหางให้โค้งขึ้นเล็กน้อย ส่วนซี่ของเฮือนจะทำจากไม้สัก เช่นเดียวกับไม้ปูพื้น บางรายใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะ ส่วนไม้เหียงไม้ตึงนั้นนิยมใช้เป็นคันชักหรือเรียกว่า “ส้าวล้อ” จะต้องมีคุณสมบัติคือความเหนียว บางครั้งอาจจะใช้ไม้ชนิดอื่นแทนได้ส่วนสุดท้ายคือ “กันคอ” หรือ “แอกคอ” สำหรับพาดลงบนคอสัตว์ที่ใช้ลากจูง ในกรณีที่ใช้วัวเทียม ไม้กันคอจะมีขนาดเล็กกว่าของควายเนื่องจากมีกำลังมากกว่ามักจะฝืนดื้อไม่ยอมทำตามคำสั่งหรือเกิดอาการ “บิดแอก” ทำให้ไม้ลูกแอกหรือกันคอหักเสียหายได้ จึงจำเป็นต้องใช้ไม้ที่มีความแข็งแรงเป็นพิเศษ

วัสดุสำคัญในการทำเกวียนอีกประเภทหนึ่งคือเหล็ก ซึ่งมีความสำคัญต่อการทำเกวียนเป็นอย่างมาก เหล็กที่ใช้ทำเกวียนมีทั้งหมดสามขนาดกล่าวคือ เหล็กกลมขนาดผ่าศูนย์กลาง 1.7 นิ้ว สำหรับใช้ทำแกนหมุนและรับน้ำหนัก เหล็กแบนขนาดหนา 1 เซนติเมตร กว้าง 1.7 นิ้ว ใช้เป็นเหล็กรัดตีนล้อ และเหล็กแบนขนาด 1.5 นิ้ว หนาราว 0.7 เซนติเมตร ใช้รัดดุมล้อ เศษที่เหลือจากเหล็กแบนก็จะนำมาทำส่วนประกอบอื่นๆเช่นท่อของแกนเหล็กที่ฝังไว้ในดุมไม้ที่เรียกว่า “บ่าตา” เหล็กที่ใช้ล็อคหมอน ส้าวล้อ และไม้ประกับให้ยึดตรึงกันเรียกว่า “เขี้ยวหมา” เหล็กที่รัดไม้ประกับแกนเหล็ก เหล็กลิ่มหัวกับ และเหล็กแซ่ ที่ใช้ตอกล็อกล้อกับแกนล้อ เหล็กเหล่านี้จะเป็นเหล็กรูปที่มาจากโรงงานโดยช่างจะนำมาเผาและตีขึ้นรูปดัดแปลงเป็นส่วนประกอบต่างๆ ทั้งหมด เช่น เหล็กแกนจะต้องตัดให้ได้ขนาดมาตรฐาน 85 นิ้ว แล้วนำมาเผาไฟแล้วตีหัวทั้งสองข้างให้หลอมเล็กลงแล้วเจาะรูสำหรับตอกแซ่ด้วยวิธีการคือการเผาให้เหล็กแดงแล้วค่อยๆเจาะทีละน้อยจนกว่าจะทะลุถึงกัน หรือการดัดเหล็กให้โค้งกลมให้มีขนาดพอดีกับวงล้อแล้วเชื่อมกันให้สนิท โดยวิธีเผาหัวเหล็กทั้งสองข้างให้ถึงจุดเกือบหลอมละลาย แล้วนำมาตีเชื่อมกัน ซึ่งถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ขั้นตอนนี้ต้องใช้ช่างที่มีประสบการณ์สูง ในยุคหลัง มีการทำแกนเหล็กสำเร็จที่ผ่านโรงกลึงลดกระบวนการหลอมหัวเหล็กและเจาะรูแซ่ อีกทั้งมีเครื่องมือในการเชื่อมเหล็กด้วยระบบไฟฟ้าที่สะดวกขึ้น

ด้วยมาตรฐานการใช้เหล็กของช่างทำเกวียนลำปาง[15] จึงทำให้ร้านขายเหล็กทั่วไปจัดชุดอุปกรณ์เหล็กที่ใช้ในการประกอบเกวียนขาย โดยเฉพาะซึ่งหา

13 พ่ออุ้ยผัดเล่าว่าในอดีต การเลือกไม้ทำเกวียนจะมีชาวบ้านจากชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้ป่าไม้จะตัดไม้สำหรับทำเกวียนมาขายซึ่งจะต้องคัดให้ดี ช่างบางคนพิถีพิถันในรายละเอียดมากบางครั้งรถบรรทุกขนาด 6 ล้อมาส่งไม้สำหรับทำเกวียน 1 คัน จะคัดไม้สำหรับทำเกวียนได้เพียง 1 คัน

14 สูตรของของพ่อมูล อายะชู แห่งบ้านนาเอี้ยง อ.เสริมงาม ห้ามใช้ไม้ดู่ตับควายเนื่องจากไม่มีความเหนียวของเนื้อไม้ เปราะแตกหักง่าย

15 ในกลุ่มช่างทำเกวียนในภาคเหนือทั้งสามกลุ่มมีมาตรฐานการใช้ชุดเหล็กทำเกวียนที่มีขนาดไม่เท่ากัน

ซื้อได้ง่ายในย่านสบตุ๋ยและห้าแยกหอนาฬิกา ส่วนที่ชุมชนลำปางหลวงจะมีนายทุนที่ซื้อเหล็กมาจำหน่ายโดยตรง ซึ่งเป็นที่นิยมของช่างในพื้นที่อำเภอเกาะคาเป็นอย่างมากเนื่องจากสามารถนำชุดอุปกรณ์เหล็กไปใช้ก่อนได้ขายเกวียนแล้วจึงนำเงินมาจ่าย สนนราคาเกวียนจากบ้านลำปางหลวงในราวปี พ.ศ.2500 ราวเล่มละ 600-700 บาท คิดเป็นต้นทุนค่าเหล็กราว 200 บาท ส่วนไม้ที่ใช้จะมีชาวบ้านจากต่างหมู่บ้านบรรทุกใส่เกวียนมาขายเป็นชุด โดยจะถากไม้แต่ละชิ้นส่วนให้ใกล้เคียงกับขนาดจริงแล้วนำมาขายเป็นชุด โดยค่าไม้สำหรับเกวียนทั้งเล่มราคาประมาณ 100 บาท บางคนขยันก็เข้าป่าหาไม้เองก็จะลดต้นทุนในส่วนนี้ไป กรณีถ้าทำคนเดียวทั้งเล่มจะใช้เวลาราวเดือนครึ่ง หากอยู่ในช่วงฤดูทำนาตลอดพรรษาจะทำเกวียนได้แค่เล่มเดียว การทำคนเดียวนี้ในกรณีหากต้องเข้าตีนล้อ หรือใช้แรงมากก็จะขอแรงจากเพื่อนบ้านมาช่วยหรือเป็นการเอามื้อ ชาวบ้านที่ทำเองขายเองจะได้กำไรราวครึ่งหนึ่งของราคาเกวียน ในส่วนของบ้านที่มีเตาขนาดใหญ่มีลูกจ้างทำงาน จะมีค่าใช้จ่ายในส่วนค่าแรงซึ่งจะจ่ายเป็นชิ้นงานตามความสามารถ เช่น ค่าเจาะดุมล้อสำหรับใส่ซี่ล้อราคาดุมละ 5-8 บาท ค่าเหลาแต่งซี่ล้อซี่ละบาทเป็นต้น ในกลุ่มเตาใหญ่นี้ผลกำไรต่อเล่มจะน้อยกว่ากลุ่มชาวบ้าน โดยเฉลี่ยราว 30-40 เปอร์เซ็นต์ของราคาเกวียน แต่ด้วยการผลิตเป็นจำนวนมากจึงทำให้มีรายได้ที่ดีกว่า เกวียนที่สมบูรณ์พร้อมขายจะต้องทาด้วยน้ำมันผสมสีฝุ่นแดงพร้อมอุปกรณ์ครบครันยกเว้นสัตว์ที่ใช้ลากจูง ซึ่งต้องไปหาซื้อหรือเตรียมไว้เอง

การเลือกใช้สัตว์สำหรับลากเกวียนปกติจะใช้วัวกับควายเท่านั้น โดยเฉลี่ยจะนิยมใช้วัวมากกว่า เนื่องจากวัวเป็นสัตว์ที่ฉลาด สอนง่ายและทนความร้อนได้ดี ส่วนควายนั้นสอนยากหรือเรียกว่า “ปึก” ไม่ชอบอากาศร้อน เคยมีกรณีควายลากทั้งเกวียนและเจ้าของลงหนองน้ำเพื่อคลายร้อน แต่ข้อดีของควายคือมีกำลังดีแข็งแรงนิยมใช้ชักลากของหนักโดยเฉพาะไม้ซุงขนาดใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้งานของเจ้าของ วัวหรือควายที่ใช้ลากเกวียนจะต้องได้รับการฝึกมาก่อนจึงจะลากเกวียนได้ เนื่องจากจะต้องรู้จักจังหวะการเดินชินกับน้ำหนักที่กดทับคอและการลาก ที่สำคัญคือจังหวะการเลี้ยว การทำความเข้าใจคำสั่งของเจ้าของ คู่วัวหรือควายที่ลากเกวียนไม่สามารถสลับข้างกันได้เนื่องจากจะเกิดความสับสน การหาซื้อวัวควายสำหรับใช้ลากเกวียนมักจะหาซื้อกันในชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่นิยมเดินทางมาที่กาดวัวในชุมชนบ้านลำปางหลวง ซึ่งเป็นตลาดนัดวัวควายที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดลำปาง โดยชุมชนแห่งนี้มีรายได้เสริมจากการฝึกวัวลากเกวียนขายเป็นคู่สำเร็จรูป หรือขายพร้อมกับเกวียน เรียกได้ว่า คนที่อยากได้เกวียนหรือวัวเทียมเกวียน หากมาบ้านลำปางหลวงจะไม่ผิดหวัง

4. บทบาทของเกวียนต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ

จากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพม่าในเมืองลำปางก่อให้เกิดเกวียนแบบลำปางขึ้น และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนเมืองลำปางเป็นอย่างมาก โดยหน้าที่ของเกวียนคือใช้ขนส่งสินค้าและพืชผลทางการเกษตร รวมถึงการใช้เป็นพาหนะในการเดินทางสัญจรไปมาก่อนที่จะมีรถยนต์มาแทนที่ เกวียนอยู่ในวิถีชีวิตชาวลำปางมากว่า 150 ปี ในอดีตผู้ที่มีเกวียนถือว่ามีฐานะปานกลาง เนื่องจากมีเงินหาซื้อเกวียนและสามารถใช้เกวียนในการรับจ้างขนส่งสินค้าสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว โดย

สินค้าจากชนบททุกชนิดจะต้องขนส่งทางเกวียนเพื่อเข้ามาจำหน่ายในย่านการค้าคือตัวเมืองลำปางเสมอ เช่น ชาวบ้านเอื้อมนิยมนำถ่าน และข้าวสารใส่เกวียนเข้ามาส่งขายในเมืองลำปาง หรือหลังฤดูเก็บเกี่ยวชาวเกาะคาแม่ทะ จะมีรายได้เสริมจากการรับจ้างขนอ้อยให้กับโรงงานน้ำตาล เป็นต้น ในยุคที่เกวียนเฟื่องฟูเกวียนกลายเป็นของที่ใช้แสดงสถานะทางสังคม โดยเฉพาะหนุ่มวัยรุ่นจะนิยมการตกแต่งเกวียนและประดับวัวให้สวยงามโดยการใส่หน้ากากวัว สายห้อยคอวัวที่ถักทอด้วยสีสันต่างๆ ไว้เพื่ออวดสาว โดยเรียกร้องความสนใจจากเสียงของเกวียน และเสียงของ “เด็ง” หรือกระดิ่งคอวัว เพื่อชักชวนให้สาวๆออกมาดูเกวียนของตนเอง

เกวียนลำปางนอกจากจะผลิตใช้ในท้องถิ่นยังเป็นสินค้าส่งออกไปทั่วทุกสารทิศ เช่น กลุ่มผลิตเกวียนจากบ้านเกาะคา หัวแต ม่วงน้อย นิยมลากเกวียนไปขายถึงชัยนาทและอุทัยธานี โดยเดินทางล่องไปเป็นกองคาราวานเกวียนซึ่งใช้เวลาเป็นแรมเดือน บางครั้งก็นำสินค้าจากท้องถิ่นบรรทุกใส่หลังเกวียนไปขายตามรายทาง โดยจะขึ้นเรือหรือรถไฟเพื่อเดินทางกลับ เกวียนจากอำเภอเสริมงาม ส่งไปขายในเขตอำเภอลี้ อำเภอทุ่งหัวช้างจังหวัดลำพูน เกวียนจากบ้านลำปางหลวงรุ่นสุดท้ายผลิตส่งขายไปจังหวัดเพชรบูรณ์ และภาคอีสาน หรือเกวียนจากบ้านดง บ้านท่าล้อส่งไปขายถึงอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และที่สำคัญชาวเมืองเชียงตุงในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่ายังคงกล่าวขานถึงเกวียนคุณภาพดีจากเมืองลำปางมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเรียกกันติดปากว่า “ล้อละกอน”

5. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อบทบาทการใช้เกวียนในปัจจุบัน

ด้วยพัฒนาการทางเทคโนโลยี ความเติบโตของเศรษฐกิจ และความเจริญทางด้านการคมนาคมรถยนต์จึงเป็นทางเลือกใหม่ให้กับผู้มีฐานะซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อระบบขนส่งสินค้าและการเดินทางรวดเร็วทั่วถึง ทำให้ค่านิยมในการใช้เกวียนลดลง ส่งผลให้กลุ่มช่างทำเกวียนมีรายได้ที่ลดลงอย่างมาก ราคาต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นจากวัสดุโดยเฉพาะไม้ที่หายากและเป็นของสงวนตามกฎหมาย รวมถึงค่าครองชีพที่สูงขึ้นทำให้เตาล้อส่วนใหญ่จำเป็นต้องยกเลิกกิจการลง ราคาเกวียนยุคสุดท้ายก่อนที่จะยกเลิกกิจการราวปี 2528-2530 มีราคาต่อเล่มราว 3,000 บาท ถึงแม้จะมีราคาไม่สูงมากแต่ขายได้ยากขึ้นเนื่องจากไม่มีใครต้องการใช้เกวียนอีกต่อไป วิถีแห่งช่างทำเกวียนจึงหายไป เกวียนถูกจอดทิ้งร้างไว้ตามใต้ถุนบ้าน หรือใต้ถุนยุ้งข้าว ต่อมาไม่นานมีกระแส

การกว้านซื้อเกวียนเก่าเพื่อนำไปชำแหละทำเฟอร์นิเจอร์ หรือซื้อหาเอาวงเกวียนมาทำรั้วบ้าน ส่งผลให้เกวียนหายไปจากท้องถิ่นโดยปริยาย หลงเหลือเพียงตำนานเล่าขานของความรุ่งเรืองและงดงามของเกวียนเมืองลำปางเมื่อครั้งอดีตเท่านั้น..

เอกสารอ้างอิง

จดหมายเหตุวัดบุญวาทย์วิหาร อนุสรณ์สมโภชน์พระอารามหลวง 100 ปี, ลำปาง: ศิลปะการพิมพ์, 2558.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. ทวนกระแส ประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำวัง, เชียงใหม่: Maxxprint, 2559.

ลำปางศึกษา.เอกสารวิชาการโครงการรวบรวมข้อมูลลำปางศึกษาสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย

ราชภัฏลำปาง. มปพ, 2559.

สายฝน น้อยหีด.พ่อเจ้าบุญวาทย์กับวิวัฒนาการของเมืองลำปาง,ลำปาง:ฟันนี่พับบริชชิ่ง, 2550.

สัมภาษณ์

พ่อหนานศรี วรรณศรี ชุมชนบ้านท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง10 สิงหาคม 2561

พ่อผัด สุติน ชุมชนวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จ.ลำปาง12 มีนาคม 2561

พ่อจันทร์ เหียดใส ชุมชนวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จ.ลำปาง12 มีนาคม 2561

พ่อแก้ว เกศนา ชุมชนบ้านน้ำล้อม ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จ.ลำปาง11 มีนาคม 2561

พ่อมูล อายะชู ชุมชนบ้านนาเอี้ยง ตำบลเสริมกลาง อำเภอเสริมงาม จ.ลำปาง1 ธันวาคม 2560

พ่อถา ยอดปะนันท์ ชุมชนบ้านหัวฝายสันติสุข ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จ. ลำปาง1 ธันวาคม 2560

รตอ.อินปั๋น ชันมณี ชุมชนบ้านเกาะคา ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 14 ธันวาคม 2560

เงินตราล้านนา : วิวัฒนาการและความหลากหลายโดยสังเขป

เรื่อง: เมธาพร สิงหนันท์ [1]

ในอดีตผู้คน จะนำวัตถุที่ต้องการโดยทั่วไป ทั้งอาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ และสัตว์เลี้ยง มาเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน แต่ก็มีข้อจำกัดมากมาย เช่น มูลค่าไม่เท่าเทียมกัน หรือความต้องการแลกเปลี่ยนที่ไม่ตรงกัน ไม่สะดวกและในหลายๆ ครั้ง จึงไม่สามารถแลกกันได้สำเร็จ แต่ในสมัยต่อมาเมื่อมนุษย์ใช้โลหะเป็น จึงได้นำโลหะมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน อาจเป็นก้อนโลหะ อาวุธ หรือเครื่องมือ เครื่องประดับ ในที่สุดคนก็เริ่มใช้เงินและทองคำมาย่อส่วนจนมีขนาดกะทัดรัดและกลายเป็นเงินตรา

ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณที่เป็นอาณาจักรล้านนา มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเกษตรกรรมขนาดใหญ่ คือ ชุมชนแถบลุ่มแม่น้ำปิง และชุมชนแถบลุ่มแม่น้ำกก เช่น อาณาจักรหริภุญไชย อาณาจักรโยนกเชียงแสน เมืองละโว้ อาณาจักรทวารวดี รวมไปถึงยูนนาน ในประเทศจีน โดยอาณาจักรที่เป็นอิสระทุกอาณาจักรนั้น นอกจากจะมีการปกครองเป็นของตนเองแล้ว ยังมีระบบเงินตราเป็นของตนเอง เพื่อใช้ภายในอาณาจักรและใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนและดินแดนที่ห่างไกล[2] ในพื้นที่บริเวณที่เป็นอาณาจักรล้านนาปัจจุบันนั้นเดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของชนชาติลัวะหรือละว้า ซึ่งมีการใช้โลหะมีค่า เช่น ทองคำ เงิน ทองแดง และสำริดเป็นเงินตรา

เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่และสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นได้สำเร็จ ได้มีการใช้เงินตราในการค้าขายด้วย โดยอาณาจักรล้านนาได้กำหนดมาตรฐานระบบเงินตราของตนขึ้นโดยควบคุมความบริสุทธิ์ของเงินตราตามกฎหมายมังรายศาสตร์ และเมื่ออาณาจักรแห่งนี้เจริญขึ้นในสมัยพญากือนา ล้านนาได้ผลิตเงิน

1 ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ

2 ศรีศักรวัลลิโภดม. ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.2538. หน้า 79-88.

ขวานหินและเครื่องใช้ในยุคหินที่ถูกใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนยุคก่อนประวัติศาสตร์

เบี้ยจั่น และเบี้ยนาง

ตราที่สำคัญขึ้นอีกชนิดหนึ่ง คือ เงินเจียง หลังจากนั้นอาณาจักรล้านนาก็ใช้เงินตราที่เป็นเงินตราของแคว้นโยนกเชียงแสนเดิมผสมกับเงินเจียงในสมัยต่อมา จนสิ้นสมัยที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า จึงมีเงินตราของพม่าที่พวกไทใหญ่นำเข้ามาใช้ปะปนอยู่หลายชนิด และมีสภาพเป็นเช่นนั้นตลอดระยะเวลา 200 กว่าปี จนกระทั่งพม่าเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษจึงมีเหรียญเงินรูปีอินเดียจากประเทศพม่าเข้ามาใช้ จนกระทั่งเหรียญบาทของรัฐบาลสยามสามารถขนส่งขึ้นไปยังหัวเมืองฝ่ายเหนือได้มากขึ้น หัวเมืองในมณฑลพายัพจึงได้หันมาใช้เหรียญเงินของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

เงินตราก่อนสมัยล้านนา

ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 อันเป็นสมัยล้านนานั้น เป็นสมัยของแคว้นโบราณที่ปรากฏในตำนาน ได้แก่แคว้นสุวรรณโคมคำและแคว้นโยนกนาคนคร ตามตำนานแคว้นสุวรรณโคมคำกล่าวถึงการค้าของชาวเมืองสุวรรณโคมคำว่า มาณพทำไร่อยู่ริมแม่น้ำโขงนำสินค้าขึ้นไปขายยังเมืองสุวรรณโคมคำแล้วถูกชาวเมืองตลอดจนเจ้าเมืองกลั่นแกล้งทำอุบายกล่าวโทษมาณพพ่อค้าแล้วยึดสินค้าของมาณพหลายครั้ง ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำเป็นตำนานที่ย้อนกลับไปกล่าวถึงอดีตนานที่สุด จึงน่าจะเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อยู่ในยุคสำริด การค้าสามารถทำได้ด้วยการตีราคาสินค้าที่ต้องการทั้งสองฝ่ายแล้วนำมาแลกกัน การค้าในลักษณะนี้จัดเป็นการค้าในระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากัน (Barter System) ในกรณีที่มีเศษเหลือเนื่องจากราคาสินค้าไม่เท่ากันพอดีก็ชำระด้วยโลหะมีค่าซึ่งเป็นที่ต้องการทั้งสองฝ่าย ได้แก่ โลหะทอง โลหะเงิน โลหะทองแดง โลหะสำริด ดีบุก เหล็ก เป็นต้น ในส่วนของเงินย่อยนั้นประชาชนทั่วไปได้ใช้หอยเบี้ยอันเป็นเงินตราที่ใช้กันมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์แล้วเช่นกัน

หอยเบี้ย

จากบันทึกของมาร์โคโปโล (พ่อค้าและนักเดินทางชาวเวนิส-อิตาลี) ได้กล่าวถึงการนำหอยเบี้ยจากอินเดียมาใช้ในมณฑลยูนนานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-22 ในการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างภูมิภาคในแถบนี้ ซึ่งรวมถึงดินแดนในประเทศไทยด้วย เนื่องจากเป็นของหายาก และใช้ติดต่อกันมายาวนาน เพราะมีขนาดที่ไม่เล็กไม่ใหญ่เกินไป พกพาสะดวก และนับจำนวนได้ง่าย โดยเบี้ยที่ใช้เป็นเงินตราที่พบคือ เบี้ยจั่นและเบี้ยนาง ซึ่งเมื่อมีอาณาจักรล้านนาเกิดขึ้น ผู้คนที่คุ้นเคยการใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตรามาก่อน จึงยังใช้เป็นเงินปลีกที่มีมูลค่าต่ำสุดในระบบเงินตรา ที่มีอัตราการแลกเปลี่ยนไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับปริมาณที่มีขึ้นอยู่กับจำนวนที่พ่อค้านำเข้ามา

โลหะมีค่า

โลหะต่างๆ ที่ผู้คนก่อนประวัติศาสตร์รู้จัก ทั้งโลหะพื้นฐานมีมูลค่าต่ำ เช่น ทองแดง ดีบุก สำริด ที่ผู้คนนำไปใช้ทำเครื่องประดับทั้งกำไล สร้อยคอ สร้อยมือ อาวุธ เครื่องใช้ และเครื่องดนตรี ส่วนโลหะที่มีมูลค่าสูง เช่น โลหะทองคำ โลหะเงิน ล้วนแต่เป็นโลหะที่มนุษย์ต้องการ เนื่องจากหาได้ยาก มีความคงทนไม่เน่าเสียง่าย สามารถนำไปแปรรูปเป็นเครื่องประดับโดยไม่เสียคุณสมบัติเดิม ดังนั้น ความนิยมในการใช้โลหะมีค่าก้อนเล็กๆ ก็สามารถแลกกับสินค้าจำนวนมากได้จึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ในที่สุดโลหะมีค่าได้เข้ามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นที่นิยมมากที่สุด โดยใช้วิธีตัดก้อนโลหะแต่ละ

ก้อนโลหะเงินที่โดนตัดแบ่งแลกเปลี่ยนชำระค่าสินค้า

ชนิดออกตามน้ำหนักที่ต้องการและใช้ชำระค่าสินค้าตามมูลค่าสูงต่ำของโลหะแต่ละชนิด ทั้งทองคำ เงิน ทองแดง และสำริดการชำระหนี้ ค่าปรับ ภาษี ค่าสินค้า ค่าเช่า ด้วยน้ำหนัก รูปร่างของโลหะที่ใช้ชำระหนี้ไม่มีความสำคัญ จึงมีความนิยมเก็บรักษาเศษแท่งเงินขนาดต่างๆ หรือผงทองคำไว้ชำระหนี้ มากกว่าจะเก็บไว้เป็นเงินแท่งขนาดใหญ่ เนื่องจากเศษโลหะสามารถตัดแบ่งเป็นชิ้นเล็กๆ ชั่งตามน้ำหนักได้สะดวกกว่า

เงินปลา

เงินปลา

เป็นเงินตราที่ทำจากโลหะมีค่าหลายชนิดเช่น ทองคำ เงิน สำริด และทองแดง เป็นต้น ลักษณะเป็นแท่งกลมยาวหลายขนาด เรียวที่หัวและท้าย โดยที่มีลักษณะคล้ายปลาจึงเรียกว่า เงินปลา ทำขึ้นง่ายๆ ด้วยการหล่อโลหะมีค่าเป็นแท่งกลมขนาดน้ำหนักต่าง ๆ กำหนดมูลค่าของแท่งโลหะหรือเงินปลาเหล่านั้นด้วยชนิดและน้ำหนักของโลหะแต่ละชนิด

เงินกีบม้า

ผลิตขึ้นจากโลหะสำริด มีขนาดไม่ใหญ่นัก หนักประมาณ 55 กรัม 79 กรัม และ 94 กรัม ลักษณะเป็นก้อนโค้งงอเหมือนกีบปลายเท้าของสัตว์กินหญ้า เช่น แพะ แกะ กวาง วัว และม้า เป็นต้น จึงเรียกกันตามลักษณะว่า “เงินกีบม้า”ซึ่งเป็นเงินตราชนิดหนึ่งของชาว

เงินกีบม้า

ลัวะ ผลิตขึ้นเพื่อความสะดวกในการใช้เป็นเงินปลีก แต่ก็ถูกหลอมไปเป็นเศษโลหะจนเกือบหมดแล้ว จึงแทบจะไม่เหลืออยู่ในปัจจุบัน

เงินตราสมัยหิรัญเงินยาง

เงินใบไม้

ทำด้วยสำริดชุบเงิน สัณฐานกลม นูนด้านหน้า ส่วนด้านหลังเป็นรอยบุ๋มลึกลงไป จึงมีลักษณะเหมือนเปลือกหอย ด้านที่นูนออกมานั้นมักจะมีลวดลายทั้งแบบเส้นเดียวผ่ากลาง และแบบที่มีกิ่งแยกออกไปอีกหลายเส้น หรืออาจจะไม่มีลวดลายใดๆ เลยก็มี โดยที่เส้นนูนเหล่านี้มีลักษณะเหมือนลายด้านหลังของใบไม้จึงเรียกกันว่า “เงินใบไม้” “เงินเส้น” หรือ “เงินเปลือกหอย” เงินเหล่านี้พบว่ามีการเจาะรูไว้ที่ริมขอบเพื่อประโยชน์ในการร้อยรวมเข้าด้วยกันเพื่อความสะดวกในการนับ แยกขนาด ชนิดราคาตามน้ำหนัก และการพกพา

เงินท้อกสำริด

นอกจากการผลิตเงินใบไม้จากโลหะสำริดชุบเงินและมีลายคล้ายใบไม้แล้ว ยังพบว่ามีเงินท้อกสำริดอีกด้วย เงินท้อกสำริดนี้มีลักษณะกลมตันทั้งก้อนโดยไม่มีรอยยุบหรือบุ๋มลงไปภายในตัวเงิน แสดงว่าเป็นลักษณะของการหล่อโลหะในสมัยต่อมา ไม่ชุบเงิน ไม่มีลวดลาย

เงินใบไม้

เงินท้อกสำริด

เงินท้อกทองแดง

และไม่มีการประทับตราใดๆ มีขนาด 3.5 เซนติเมตร และ 3.8 เซนติเมตร นับว่าเป็นขนาดที่ใกล้เคียงกับเงินใบไม้ขนาดเล็ก แต่มีน้ำหนักสูงถึง 67.4 กรัม และ 71 กรัม เงินท้อกสำริดจึงมีมูลค่าสูงกว่าเงินใบไม้ในขนาดที่เท่ากัน

เงินท้อกทองแดง

เงินท้อกชนิดนี้ น่าจะมีมูลค่าต่ำที่สุดในหมู่เงินท้อกโลหะทั้ง 3 ชนิด แต่ก็มีมูลค่าสูงกว่าหอยเบี้ยที่เป็นเงินย่อย มีสัณฐานกลมนูน โค้งมนด้านบน ด้านล่างแบน หรือบุ๋มเข้าไปเล็กน้อย ไม่มีตราประทับ และไม่มีลวดลายใดๆ

เงินตราสมัยหริภุญไชย

แคว้นหริภุญไชยเป็นแคว้นที่มีชาวละโว้ได้ขยายขึ้นมาปกครองชุมชนชาวลัวะและเม็ง ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม ซึ่งแม้ว่าแคว้นละโว้จะมีอารยธรรมตามแบบทวารวดีและเจริญขึ้นตามแบบเดียวกับนครรัฐในอารยธรรมแบบทวารวดีอื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเมืองเหล่านี้ต่างใช้เหรียญกษาปณ์ทองคำ เหรียญเงิน เหรียญดีบุก และหอยเบี้ย เป็นเงินตรามาตั้งแต่สมัยฟูนัน-ทวารวดี ดังนั้นแคว้นหริภุญไชยจึงคุ้นเคยกับระบบเงินตราที่เป็นเหรียญกษาปณ์ทำขึ้นจากโลหะมีค่ามาก่อน

พลเมืองส่วนใหญ่ของแคว้นหริภุญไชยเป็นชาวพื้นเมืองเดิมคือ ชาวลัวะ ด้วยเหตุนี้ชาวหริภุญไชยจึงใช้ระบบเงินตราของชาวลัวะ ได้แก่ แท่งทองคำ แท่งเงิน แท่งทองแดง และสำริด ตลอดจนเงินปลา เป็นต้น โดยใช้ร่วมกับเหรียญกษาปณ์โลหะของตน เงินตราที่แคว้นหริภุญไชยใช้จึงเป็นระบบเงินตราที่ซ้อนกันอยู่ 2 ระบบ ซึ่งอาจจะกำหนดขอบเขตการใช้เงินตราที่ต่างกันได้คร่าวๆ ว่ามีการใช้เหรียญกษาปณ์ภายในตัวเมืองและรอบนอก ส่วนการติดต่อซื้อสินค้ากับชนพื้นเมืองเดิมคือชาวลัวะก็ใช้ก้อนโลหะมีค่า

เงินตราของอาณาจักรล้านนา

พญามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นใน พ.ศ. 1839 ในระยะแรกเป็นระยะเวลาที่ต้องใช้กำลังทหารแผ่อำนาจออกไปโดยรอบ ดังนั้น อาณาจักรล้านนาในระยะแรกจึงยังคงอาศัยระบบเงินตราที่เป็นของชาวโยนกเชียงแสน ซึ่งเคยใช้ร่วมกับชาวลัวะ หรือละว้าตามเดิม โดยพญามังรายได้บัญญัติกฎหมายขึ้นฉบับหนึ่ง คือ “มังรายศาสตร์” ซึ่งใช้ตัดสินคดีความต่างๆ ตลอดสมัยล้านนาจนกระทั่งรวมเข้ากับสยาม

การควบคุมเงินตราให้มีมาตรฐานไม่เปลี่ยนแปลงไปมา เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือว่า เงินตราเป็นสิ่งมีค่าเชื่อถือได้ เก็บไว้ชำระหนี้ภายหน้าได้นั้น กฎหมายมังรายศาสตร์ได้แยกบทบัญญัติออกเป็น 6 เรื่อง ได้แก่ การปลอมหรือแปลงเงินตราทองคำ เงินดำและเงินแดง แกะตราปลอม รู้วิธีปลอมและปลอมเงิน มีเงินปลอมในครอบครอง ใส่ความว่าแกะตราปลอม แปลงเงินทอง ใส่ความว่าลักทรัพย์และมีแม่พิมพ์เงินตรา โดยเริ่มมาตรานี้ด้วยข้อความว่า.....ผู้ปลอมแปลงทองหรือเงินดำ เงินแดงก็ดี แกะพิมพ์ (รู้ขวักเหล็กตรา) ทำเงินก็ดี ควรฆ่า

เงินเจียงเชียงใหม่

เจ้าตัวแล้วเกาะกุมเอาสมบัติ (เอาครัว).....[3] ข้อความที่กล่าวนี้จึงเป็นบทบัญญัติที่เก่าแก่ที่สุดในเรื่องการควบคุมเงินตราในล้านนา ด้วยข้อความนี้แสดงว่าในขณะที่พญามังรายบัญญัติไว้ในขณะที่เริ่มบัญญัติกฎหมายฉบับนี้ อาณาจักรล้านนามีเงินตราที่ทำด้วยทองคำ เงิน เป็นเงินตรามูลค่าสูง ใช้เงินทองแดง หรือที่เรียกว่า เงินแดง เป็นเงินปลีกและใช้หอยเบี้ยเป็นเงินย่อย การบัญญัติว่าห้ามแกะตราปลอมแสดงว่า ก้อนโลหะมีค่าทั้ง 3 ชนิด มีตราของทางราชการประทับอยู่บนก้อนโลหะที่เป็นเงินตรา จึงกล่าวได้ว่า เมื่อเริ่มสมัยล้านนานั้น ชาวล้านนาใช้โลหะมีค่า 3 ชนิดประทับตราของทางราชการเป็นเงินตรา

เงินตราทองคำ

การใช้โลหะทองคำเป็นเงินตรานั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่มนุษย์เรารู้จักโลหะชนิดต่างๆ มานานกว่า 5,000 ปี มาแล้ว แต่ก็เป็นการใช้ก้อนทองคำในขนาดต่างๆ ที่ตัดออกมาตามน้ำหนักที่ต้องการและใช้ก้อนทองคำนั้นไปโดยตรงในฐานะเป็น “สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน” มากกว่าจะใช้ก้อนทองคำในฐานะที่เป็น เงินตรา ที่มีการแบ่งก้อนทองคำออกเป็นก้อนเล็กๆ มีน้ำหนักแตกต่างกัน เพื่อเป็นการกำหนดชนิดของราคาของก้อนทองคำให้แตกต่างกันแล้ว ก็ยังจะต้องมีการประทับตราผู้มีอำนาจในการให้ผลิตทองคำก้อนนั้นขึ้นอีกด้วย จึงจะแยกได้ว่าทองคำก้อนใดเป็นเพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและก้อนใดเป็นเงินตรา

ชาวโยนกเชียงแสนก่อนสมัยล้านนาน่าจะมีการจัดทำก้อนทองคำที่มีการแบ่งน้ำหนักเป็นขนาดต่างๆ กันตามชนิดราคาของแต่ละก้อนแล้ว โดยปรากฏมาในวรรณคดีเรื่อง ท้าวฮุ่งหรือขุนเจื๋อง ซึ่งน่าจะแต่งขึ้นในล้านช้าง ประมาณ พ.ศ.1800-1900 นั้นระบุว่า ขุนเจื๋องบรรพบุรุษในสายพญางำเมืองแห่งแคว้นพะเยานั้นแต่งกายด้วยผ้าที่มีราคาเท่ากับทองคำพันก้อน

เงินทองแดง

นอกจากเงินตราชนิดราคาสูง ทำจากโลหะทองคำและโลหะเงินแล้ว อาณาจักรล้านนายังผลิตเงินปลีกชนิดราคาต่ำขึ้นด้วย ในขณะที่ใช้หอยเบี้ยเป็นเงินย่อย เงินปลีกที่ใช้นั้น คือ “เงินท้อกทองแดง” ที่ใช้กันกว้างขวางมาตั้งแต่แคว้นโยนกเชียงแสน ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการระบุเงินตราทองแดงไว้ในกฎหมายมังรายศาสตร์ด้วย การใช้โลหะทองแดงเป็นเงินปลีกนั้น เนื่องจากโลหะทองแดงหาได้ง่าย และมีปริมาณมาก นอกจากนี้โลหะทองแดงยังเป็นโลหะมีค่าซึ่งชาวลัวะใช้เป็นเงินตราอีกด้วย เงินตราทำด้วยโลหะทองแดงจึงเป็นเงินตราพื้นฐานที่ชนชาติต่างๆ ใช้ซื้อขายจ่ายทอนอย่างกว้างขวางที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงมีการระบุถึงเงินทองแดงมาตั้งแต่ต้นในกฎหมายมังรายศาสตร์แต่ก็เป็นการระบุถึงเพียงครั้งเดียว

โดยที่เงินตราทำด้วยทองแดงและใช้เป็นเงินปลีกที่ประชาชนจำเป็นต้องใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และมีค่าต่ำ จึงทำให้ไม่มีการกล่าวถึงในตำนานเมือง หรือ

3 มังรายศาสตร์ ฉบับเสาไห้: ประเสริฐ ณ นคร ปริวรรต. หน้า 47.

4 พจนานุกรมภาษาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พ.ศ.2550 หน้า 102.

ตราตัวเลข

พับสา จึงไม่อาจทราบถึงลักษณะรูปร่างและน้ำหนักได้ แต่โดยที่อาณาจักรล้านนาสืบทอดต่อจากแคว้นโยนกเชียงแสน จึงน่าจะใช้เงินท้อกทองแดงเช่นเดียวกับชาวโยนกเชียงแสน แต่เนื่องจากเงินตรามีมูลค่าไม่สูงนักจึงถูกนำไปแปรรูปเป็นทองสำริด หลอมเป็นพระพุทธรูปหรือเครื่องใช้เครื่องประดับอย่างมากมาย จนกลายเป็นของหายากในปัจจุบัน

เงินเจียง

เงินตราสำคัญและมีมูลค่าสูงที่สุดของอาณาจักรล้านนา คือ เงินเจียง ผลิตจากเนื้อเงินบริสุทธิ์ ไม่ผสมโลหะใดเหมือนกับเงินตราชนิดอื่นที่ชาวล้านนาเคยใช้ซื้อขายจ่ายทอนมาในอดีต ชาวล้านนาเรียกโลหะเงินว่า “เงิน” เมื่อนำมาผลิตเป็นเงินตราก็เรียกทับศัพท์ว่า “เงินหรือเงินตรา” มีมูลค่าแตกเป็นหอยเบี้ยได้ในอัตรา 1 เงิน เท่ากับ 1,000 เบี้ย [4] ส่วนคำว่า “เจียง” หรือ “เชียง” เป็นคำมีความหมายว่าดี พิเศษ และเป็นคำที่ใช้เรียกนักบวช พระภิกษุ เมือง ละแวก และบริเวณ เมื่อนำคำนี้มารวมกับคำว่าเงิน จึงเกิดเป็นคำว่า “เงินเจียง” ขึ้น เงินเจียงจึงมีความหมายว่า “เงินอย่างดีพิเศษ”

การที่อาณาจักรล้านนาสามารถผลิตเงินเจียงหนัก 1 ตำลึง ด้วยเนื้อเงินอย่างดีนั้นย่อมจะต้องเป็นเงินตราที่ผลิตขึ้นในระยะที่อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง เศรษฐกิจดีมากมีการค้ารุ่งเรืองสามารถจัดหาโลหะเงินมาผลิตเงินเจียงได้แทบจะไม่จำกัด แต่ก่อนที่เงินเจียงจะมีทั้งลักษณะและตราที่ประทับเป็นมาตรฐานขึ้นได้นี้ อาณาจักรล้านนามีการผลิตเงินเจียงขึ้นหลายรูปแบบ เงินตราเหล่านี้จัดเป็นเงินเจียงต้นแบบที่แสดงถึงรูปแบบลักษณะต่างๆ ที่ได้วิวัฒนาการขึ้นมาจากเงินตราที่เป็นก้อนของชาวโยนกเชียงแสน โดยผสมผสานกับประสบการณ์ และความรู้ที่เกิดขึ้นจากการติดต่อค้าขายกับแคว้นต่างๆ โดยรอบ โดยเฉพาะกับแคว้นสุโขทัย

เงินเจียงแต่ละอันเมื่อนำมาตั้งทางขวางจะเห็นรอยบากเล็กๆ “ตราตัวเลข” บอกชนิดราคา “ตราชื่อเมือง”คือแหล่งผลิต และ“ตราจักร” สัญลักษณ์ของอำนาจเจ้าเมือง เหมือนจักรของพระจักรพรรดิที่ทรงมีจักรแก้วตามคัมภีร์ไตรภูมิคาถา ตราบนเงินเจียงตอกประทับไว้บนขาทั้งสองข้างของเงินเจียงด้านละ 3 ตรา ประกอบด้วย ตัวเลขบอกน้ำหนักโลหะมีค่าหรือชนิดราคา ตราชื่อเมืองที่ผลิต และตราสัญลักษณ์ของอำนาจเจ้าเมืองเรียงตามลำดับ ทั้ง 2 ด้าน ดังนั้นเมื่อวางเงินเจียงลงให้ด้านหน้าหงายขึ้นมาแล้ว ย่อมสามารถมองเห็น ตราทั้งสามชนิดได้ง่ายไม่ว่าจะมองจากด้านของผู้จ่ายเงินหรือด้านผู้รับเงิน

ตราตัวเลข ตราดวงแรกบนขาเงินเจียงเป็นตราที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นตราแรกอยู่ทางซ้ายสุดที่ผู้ดูจะมองเห็นและสามารถสังเกตเห็นได้ในทันทีที่มองเห็นตามธรรมชาติของการอ่านที่เริ่มต้นจากด้านซ้ายไปด้านขวา การมองเห็นตราบอกชนิดราคาของเงินตราตั้งแต่แรกจะทำให้หยิบเงินตราจ่ายไปโดยไม่สับสนเรื่องชนิดราคา

แบบอักษรฝักขาม
พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๔

รูปสระปัจจุบัน	รูปสระอักขาม	รูปสระปัจจุบัน	รูปสระอักขาม
อะ		อา	
อิ		อี	
อึ		อือ	
อุ		อู	
เอ		แอ	
โอะ		โอ	
ออ		เออ	
เอีย		เอือ	
อัว		ฤ	
อำ		ใอ	
ไอ		เอา	

ที่มา : กรรณิการ์ วิมลเกษม, อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖), ๑๑๔

แบบอักษรฝักขาม
พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๔

รูปพยัญชนะปัจจุบัน	รูปพยัญชนะอักขาม	รูปพยัญชนะปัจจุบัน	รูปพยัญชนะอักขาม	รูปพยัญชนะปัจจุบัน	รูปพยัญชนะอักขาม
ก		ข		ข	
ค		ค		ฆ	
ง		จ		ฉ	
ช		ซ		ฌ	
ญ		ฎ		ฏ	
ฐ					
ฑ		ด		ท	
ฒ		ห		ธ	
น		บ		ป	
ผ		ฝ		พ	
ฟ		ภ		ม	
ย		ร		ล	
ว		ศ		ษ	
ส		ห		ฬ	
อ		อย			

ที่มา : กรรณิการ์ วิมลเกษม, อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖), ๑๑๒.

อักษร "หม" บนเงินเจียง

อักษร "หม" ของบนเงินเจียงเชียงใหม่ มีความเปลี่ยนแปลง แตกต่างเล็กน้อย ตามแต่ละยุคสมัย

ตัวอักษรชื่อเมือง บนขาของเงินเจียงทั้ง 2 ข้างประทับตราตัวอักษรไว้เป็นตราที่ 2 ตามชื่อเมืองที่ผลิตประมาณ 60 หัวเมือง โดยเมืองที่มีอัตราการผลิตสูงสุดคือ เชียงใหม่และเชียงแสน ชาวไทยสามารถอ่านชื่อเมืองที่ปรากฏได้เนื่องจากมีทั้งตัวอักษรไทยสุโขทัยและตัวอักษรฝักขามของอาณาจักรล้านนา ชาวล้านนานิยมใช้ตัวอักษรฝักขามนี้จารึกเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เช่น สร้างพระพุทธรูป ศาสนสถาน กัลปนาสิ่งของผู้คนและเงินทองแก่วัดในพระพุทธศาสนา

ตราจักร ตราดวงที่ 3 เป็นตราสัญลักษณ์อำนาจของเจ้าเมืองผู้ที่ให้ทำเงินเจียงขึ้น ตราที่กล่าวเป็นตราจักรแบบล้านนาในระยะแรก และต่อมาได้ทำตราจักรคล้ายตราแก้วชิงดวง ตราจักรแบบล้อเกวียน และลายยันต์

นอกจากตราสำคัญ 3 ตรา ที่ตีประทับเรียงกันเป็นลำดับบนขาเงินเจียงทั้ง 2 ข้าง อย่างชัดเจนแล้ว ยังมีการตอกประทับตราพิเศษอีกดวงหนึ่งที่บริเวณสุดปลายขา ส่วนที่อยู่ด้านในระหว่างปลายขาเงินเจียงทั้ง 2 ด้าน โดยเหตุที่ด้านในของปลายขาที่กล่าวมีพื้นที่เล็กมาก ตราที่ประทับจึงมีขนาดเล็กมากด้วย บางครั้งพบว่ามีการนำตราจักรไปตีที่ปลายขาด้านในนี้จึงทำให้ตราปลายขาติดไม่เต็ม เนื่องจากตราที่ตอกประทับมีขนาดใหญ่กว่าปลายขาด้านในมาก ตราพวกนี้เรียกกันว่า ***"ตราปลายขาใน"*** ตราที่กล่าวมานี้เชื่อกันว่าเป็นตราที่ตอกประทับกันเงินเจียงปลอม

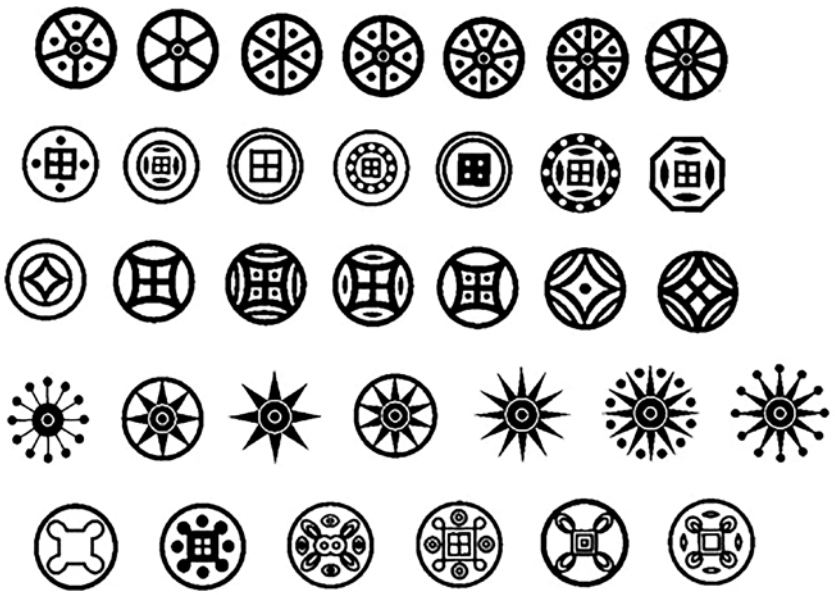

ตัวอย่างตราจักร ที่ปรากฏบนเงินเจียง

ตราพิเศษที่ตอกปลายขาในซึ่งเป็นตราขนาดเล็กนั้น มีทั้งเงินเจียงเมืองเชียงใหม่และเมืองอื่นๆ ด้วย ตราเหล่านี้แกะเป็นรูปดอกไม้ ยันต์ จักรแบบ 5 จุด จักรล้อรถศึก ส่วนตราด้านในขาก็มีรูปลายจักร 4 จุด 6 จุด

ชนิดราคา การทำเงินเจียงชนิดราคา 5 เงินทำให้เงินเจียงมีมูลค่าเท่ากับ เงิน 1 ตำลึงของแคว้นสุโขทัยที่อยู่ใกล้เคียง ที่มีการค้าขนาดใหญ่ระหว่างกันนั้น อำนวยความสะดวกในการค้าระหว่างรัฐ นับว่าเป็นความมีวิสัยทัศน์ของกษัตริย์ล้านนามาก และเพื่อให้ประชาชนชาวล้านนาได้ใช้เป็นเงินตราเพื่อการจับจ่ายใช้ซื้อขายจ่ายทอนภายในเมืองต่างๆ ของตนเองด้วย แต่เงินเจียงชนิดราคา 5 เงิน เป็นเงินตราที่มีมูลค่าสูงเกินไป ไม่สะดวกในการใช้เป็นเงินปลีกเพื่อซื้อขายจ่ายทอนกันในระดับที่ต่ำกว่า ในขณะที่มีเงินย่อยซึ่งใช้หอยเบี้ยเงินใบไม้ และเงินท้อกทองแดงอยู่แล้วก็ตาม ความจำเป็นจะต้องผลิตเงินปลีกที่มีชนิดราคาต่ำกว่า 5 เงินขึ้นให้ประชาชนได้ใช้ซื้อขายจ่ายทอนได้โดยสะดวก ดังนั้นจึงพบว่ามีการผลิตเงินเจียงขนาดน้ำหนักต่ำกว่า 5 เงิน ลงมาหลายขนาด ได้แก่ ขนาดกึ่ง 5 เงิน (30 กรัม) ขนาด 1 เงิน (12 กรัม) ขนาดกึ่งเงิน (6 กรัม) ขนาดเซี่ยวหรือ 1/4 เงิน (3 กรัม)

เงินเจียงขนาดเล็ก ที่ใช้เป็นเงินปลีก น้ำหนักตั้งแต่หนึ่งบาทลงไป

เงินมุ่น

แต่อย่างไรก็ดี เงินปลีกเหล่านี้มีอัตราผลิตที่น้อยกว่าความต้องการมาก ดังนั้นชาวล้านนาก็จะใช้วิธีง่ายๆ ด้วยการหักขาเงินเจียงออกจากกัน แล้วชั่ง โดยเงินเจียงหนึ่งขามีค่าเท่ากับ 2.5 เงิน (30 กรัม หรือเท่ากับ 2 บาทหรือครึ่งตำลึงของสุโขทัย) บางครั้งก็แบ่งครึ่งของครึ่งอีกครั้งเท่ากับ 15 กรัมหรือ 1 บาท จนกลายเป็นเศษเงินชิ้นเล็กชิ้นน้อย ที่เรียกว่า “เงินมุ่น” นอกจากเงินเจียงที่ผลิตจากเนื้อเงินแล้ว ในล้านนายังมีเงินเจียงดีบุก เงินเจียงสำริด เงินเจียงเนื้อดิน และเงินเจียงชายขอบ ที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้แทนหอยเบี้ยเมื่อขาดแคลน หรือใช้ในพิธีกรรมต่างๆ

วิวัฒนาการของเงินเจียง

ก่อนที่เงินเจียงจะมีรูปร่างและรายละเอียดดังที่เห็นกันทั่วไปนั้น เงินเจียงได้ใช้เวลาในการวิวัฒนาการมานานพอสมควร ทั้งนี้อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรกกำเนิดและพัฒนาการ ระยะเฟื่องฟู และระยะเสื่อม

ระยะการเกิดและพัฒนาการ

พญามังรายได้วางรากฐานไว้ด้วยการพิจารณากำหนดรูปแบบเฉพาะเงินตราของอาณาจักรล้านนาขึ้น โดยยึดรูปแบบของกำไลเครื่องประดับมีค่าที่ทำด้วยโลหะทองคำและโลหะเงินมาเป็นรูปลักษณะพื้นฐานของเงินตรา แต่เพื่อไม่ให้ซ้ำกับเงินกำไลขากลมของแคว้นสุโขทัย ดังนั้นจึงทำเงินกำไลขาเหลี่ยมขึ้นแทน ลักษณะของเงินกำไลขาเหลี่ยมทรงกลมที่มีบากขนาดใหญ่เพียงบากเดียวตรงกึ่งกลาง และประทับตราจักรแบบล้านนาหรือตราอื่นๆ เช่น อักษรแอก ณ ดังแมว จึงน่าจะเกิดขึ้นเป็นแบบแรกๆ และเพื่อให้ทำการค้าได้สะดวก โดยที่ระบบเงินตราของล้านนากำหนดใช้หน่วยเงินซึ่งหนัก 12 กรัม เป็นเงินตราที่ใช้กันกว้างขวางอยู่แล้ว จึงได้กำหนดให้เงินกำไลหนัก 5 เงิน หรือ หนัก 60 กรัม เป็นขนาดมาตรฐานให้เท่ากับเงินกำไลขากลมของสุโขทัยที่หนัก 4 บาท หรือ 1 ตำลึง เป็นมาตรฐานอยู่แล้ว

เงินกำไลของอาณาจักรล้านนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในรัชกาลต่อมาอันเป็นสมัยพญากือนา พ.ศ.1898-1928 เมื่อพญากือนารับเอาพระพุทธศาสนาจากแคว้นสุโขทัยขึ้นมายังอาณาจักรล้านนา นอกจากพระองค์จะนิมนต์พระสุมนเถรจากสุโขทัยมาสถาปนาเป็นพระสังฆราชของล้านนาและจำพรรษาที่วัดพระยืน เมืองหริภุญไชย และต่อมาได้สร้างวัดสวนดอกขึ้นที่เชียงใหม่แล้ว การศึกษาพระพุทธ ศาสนา พระบาลี พระธรรมวินัยก็เฟื่องฟูขึ้น จนเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาแทนเมืองหริภุญไชยและเกิดนิกายวัดสวนดอกขึ้น ตัวอักษรไทยสุโขทัยก็ได้เข้ามาเผยแพร่และศึกษากันมากขึ้นในล้านนา จนมีผู้อ่านอักษรไทยสุโขทัยได้มากขึ้น พระสุมนเถรในขณะที่จำพรรษาที่วัดพระยืน เมืองหริภุญไชย (ลำพูน) จึงให้ทำจารึกเรื่องราวที่พระพุทธศาสนาจากแคว้นสุโขทัยขึ้นมาสู่อาณาจักรล้านนาเป็นภาษาไทยและอักษรไทยสุโขทัยไว้ที่วัดแห่งนี้ เมื่อตัวอักษรไทยสุโขทัยเป็นอักษรที่ชาวล้านนาเรียนรู้โดยกว้างขวางแล้ว ตัวอักษรไทยสุโขทัยจึงได้มาปรากฏเป็นชื่อเมืองต่างๆอยู่บนเงินกำไลขาเหลี่ยมต้นแบบ

อักษรแอก ณ ดังแมว

ต่อมา ก่อนที่ตัวอักษรจะพัฒนาไปเป็นตัวธรรมและอักษรฝักขามของล้านนาเอง เมื่อตัวอักษรได้พัฒนาไปเป็นตัวอักษรฝักขามไปแล้วตัวอักษรฝักขามเหล่านี้จึงไปปรากฏอยู่บนเงินเจียงมาตรฐานของล้านนาต่อมาภายหลัง

ระยะเฟื่องฟู

หลังจากการเริ่มต้นและพัฒนาการแล้ว เงินเจียงได้วิวัฒนาการอย่างรวดเร็วตามความเจริญของการค้าเศรษฐกิจและการเมือง ในรัชกาลพญาแสนเมืองมา (พ.ศ.1928-1944) พญาสามฝั่งแกน (พ.ศ.1945-1984) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชกาลพญาติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) พญายอดเชียงราย (พ.ศ.2030-2038) และพญาแก้ว (พ.ศ.2038-2068) อาณาจักรล้านนาใน 5 รัชกาลนี้รุ่งเรืองถึงขีดสุด จัดว่าเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านนา

ในระยะที่กล่าวนี้แคว้นสุโขทัยตกเป็นเมืองในอาณาจักรอยุธยาแล้ว เมืองต่างๆ ในแคว้นสุโขทัยเดิมจึงระส่ำระสาย เพราะสงครามและการรบพุ่งของอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรอยุธยาที่ใช้ดินแดนสุโขทัยเป็นสนามรบ ด้วยเหตุนี้เงินพดด้วงของสุโขทัยจึงหมดความสำคัญลงไป เนื่องจากมีการผลิตน้อยลงและเงินพดด้วงของอยุธยากำลังแพร่ขึ้นมาในแคว้นสุโขทัยแทนเงินพดด้วงสุโขทัย เงินเจียงของอาณาจักรล้านนาจึงได้เข้าไปแทรก ช่วยเติมช่องว่างที่เกิดขึ้นให้เต็มได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากประชาชนโดยเฉพาะบรรดาพ่อค้าทั้งชาวล้านนา สุโขทัย ต่างก็เคยติดต่อค้าขายจนคุ้นเคยกันมาก่อนนานแล้ว และต่างก็คุ้นเคยกับการใช้เงินตราตามน้ำหนักที่เท่ากันอยู่แล้วเป็นปกติ เมื่อเงินเจียงมาตรฐานมีน้ำหนักเท่ากับเงินพดด้วงชนิดราคาต่ำลึง ดังนั้นเงินเจียงจึงกลายเป็นเงินตราที่สำคัญที่ใช้ในภาคเหนือดินแดนของล้านนาเองทั้งหมด และใช้ในการซื้อขายจ่ายทอนสินค้าระหว่างอาณาจักรล้านนาและอาณาบริเวณแคว้นสุโขทัยเดิมด้วยโดยเฉพาะในรัชกาลพญาแสนเมืองมาจนถึงรัชกาลพญาแก้ว

การที่เงินเจียงเพิ่มสัดส่วนในการเป็นเงินตราที่ใช้กันมากขึ้นในการค้าระหว่างอาณาจักรล้านนากับแคว้นสุโขทัยเป็นเวลานาน ทำให้เกิดความต้องการเงินเจียงในปริมาณที่เพิ่มขึ้น เมืองต่างๆ จึงมีการผลิตเงินเจียงขึ้นด้วย แต่ก็เป็นการผลิตในปริมาณน้อย เพื่อใช้ในการค้าภายในขอบเขตของเมืองของตนและการค้าระหว่างเมืองขนาดเล็กเท่านั้น มิได้มีการผลิตจำนวนมากเพื่อใช้ในการค้าระหว่างอาณาจักร ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ก็จะต้องเป็นเมืองที่มีเศรษฐกิจและการค้าขนาดใหญ่มีค่าใช้จ่ายทั้งการจัดหาเนื้อเงินมาให้พอและใช้แรงงานมีฝีมือในการผลิตเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้เมืองหลวงของอาณาจักร คือ เมืองเชียงใหม่จึงต้องรับภาระการผลิตเงินเจียงจำนวนมากเพื่อใช้ในการค้าระหว่างอาณาจักรที่ขยายตัวขึ้น การผลิตเงินเจียงให้ได้จำนวนมาด้วยความรวดเร็วนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน "รูปร่าง" ของเงินเจียงขึ้นอย่างรวดเร็ว เงินกำไลขาเหลี่ยมที่ผลิตอยู่จึงค่อยๆ เปลี่ยนรูปไป จากขนาดที่ค่อนข้างใหญ่ก็เล็กลงและขาของเงินเจียงก็หดสั้นลงและหนาขึ้น

นอกจากรูปลักษณะที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงแล้วตัวอักษรบนเงินเจียงก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน การศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังนอกจากจะทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาแทนเมืองหริภุญไชย และเกิดพระเถระผู้แตกฉานในพระไตรปิฎกจนสามารถแต่งวรรณคดีทางศาสนาที่มีชื่อเสียงได้หลายเรื่อง ทั้งตำนานพระพุทธสิหิงค์ ตำนานมูลศาสนา จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ และพระภิกษุชาวเชียงใหม่ยังสามารถทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นใน พ.ศ.2020 ได้นั้น ทำให้การเขียนตัวอักษรของล้านนาพัฒนาขึ้นเห็นได้ชัดในรัชกาลพญาติโลกราช ตัวอักษรในเงินเจียงจึงค่อยๆ เปลี่ยนไป

ระยะถดถอย

ความเสื่อมของอาณาจักรล้านนาเกิดขึ้นเมื่อพญาแก้วสิ้นพระชนม์ ใน พ.ศ.2068 พระองค์ไม่มีพระโอรส ขุนนางจึงไปเชิญพญาเกศพระอนุชามาครองราชสมบัติ แต่พระองค์ไม่มีฐานอำนาจในเมืองเชียงใหม่ การบริหารงานของพระองค์จึงประสบกับปัญหาการต่อต้านจากกลุ่มขุนนาง แม้พระราชวังของพระองค์ก็ถูกวางเพลิง ในที่สุดกลุ่มขุนนางก็ขาดความเคารพยำเกรงและปลดพระองค์ออก และให้ท้าวชายราชบุตรเป็นกษัตริย์ปกครองแทนใน พ.ศ.2081 แต่ปกครองได้ 6 ปี ก็ถูกปลงพระชนม์ จึงต้องไปเชิญพญาเกศกลับมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหม่ใน พ.ศ.2086 แต่เป็นได้ 2 ปี ก็ถูกปลงพระชนม์ใน พ.ศ.2088 บ้านเมืองจึงอลเวงจนต้องเชิญพระนางจิรประภามาครองเมืองเป็นการชั่วคราว แล้วไปเชิญพระไชยเชษฐาจากแคว้นล้านช้างมาครองราชสมบัติ พ.ศ.2089-2090 แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขความแตกแยกของขุนนางได้เมื่อพระเจ้าโพธิสาลกษัตริย์ของล้านช้างพระบิดาของพระองค์สิ้นพระชนม์ พระองค์จึงเสด็จกลับไปแคว้นล้านช้างโดยอัญเชิญพระแก้วมรกตไปด้วย อาณาจักรล้านนาจึงไม่มีกษัตริย์ปกครองอยู่ 4 ปี จนขุนนางไปเชิญท้าวเมกุฎหรือแม่กุมาเป็นกษัตริย์ใน พ.ศ.2094 เมื่อพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่ายกทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ.2101 จึงสามารถยึดเมืองได้ใน 3 วัน ท้าวเมกุฎยังคงปกครองอยู่ต่อมาจนถึง พ.ศ. 2107 ก็ถูกปลดและถูกส่งตัวไปยังเมืองหงสาวดี และพม่าให้พระนางวิสุทธิเทวีปกครองเมืองเชียงใหม่แทนจนถึง พ.ศ.2121 พระนางทิวงคตแล้วพม่าก็แต่งตั้งเจ้าเมืองพม่ามาปกครองแทนจนถึง พ.ศ.2317

สภาพบ้านเมืองที่ไม่มีชื่อมีแป แม้แต่พญาหรือกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนายังถูกถอดและแต่งตั้งใหม่ได้ตามใจขุนนางก็ดี คุ้มที่ประทับของพญาหรือกษัตริย์ถูกลอบวางเพลิงและแม้แต่ถูกลอบปลงพระชนม์ซ้ำกันหลายองค์ ย่อมสะท้อนสภาพของบ้านเมืองในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี เมื่อพญาผู้ครองอาณาจักรยังไม่สามารถหาความปลอดภัยได้แม้ในวังของพระองค์แล้วย่อมคาดได้ว่า ประชาชนคนสามัญย่อมยากที่จะคุ้มครองตนเองได้ ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจและการค้าของอาณาจักรล้านนาจึงตกต่ำอย่างรุนแรงกลับไปสู่ความเป็นเมืองเถื่อนที่ทุกคนต้องดูแลป้องกันครอบครัวและทรัพย์สมบัติของตนเอง การค้าขนาดใหญ่จึงแทบจะไม่มีจะมีก็แต่การซื้อขายเล็กๆ น้อยๆ ภายในเมืองแต่ละเมือง การผลิตเงินเจียงออกมาใช้จึงลดน้อยลงเรื่อยๆ แต่ก็ยังคงมีเงินเจียงจำนวนมากที่ผลิตขึ้นในสมัยที่อาณาจักรล้านนายังเฟื่องฟูใช้อยู่ตลอดเวลาที่อยู่ใต้การปกครองของพม่า และใช้ร่วมไปกับเงินตราของพม่า จนกระทั่งเข้ามาร่วมอยู่กับสยามติดต่อกันมาเป็นเวลานาน

เงินท้อก

เงินท้อก

เงินท้อกเป็นเงินตราที่ใช้เป็นเงินปลีกและเงินย่อยที่มีหลากหลายชนิดทำจากโลหะเงิน มีลักษณะกลม ด้านบนนูนสูงอาจมีขอบเงินเล็กน้อยหรือไม่มีแล้วแต่ชนิดของเงินท้อก สำหรับอันที่มีขอบนั้นมักจะงอโค้งขึ้นมาเล็กน้อยโดยรอบ ด้านล่างชนิดที่มีเนื้อเงินเป็นฐานนั้นมักแบนเรียบ ริมด้านหนึ่งมีรูขนาดใหญ่เป็นโพรงลึกเข้าไปตรงกับด้านบนที่นูนสูงขึ้นมา ทำให้รู้สึกว่าเงินท้อกมีน้ำหนักและมูลค่าสูง ด้วยลักษณะทั้งหมดนี้ทำให้เงินท้อกคล้ายเปลือกหอย จึงเรียกกันว่า “เงินหอย” และยังเหมือนกับมูลดินขรุขระที่ปูขุดขึ้นมา จึงเรียกว่า เงินขวยปู อีกชื่อหนึ่ง

◈ เงินท้อกล้านนา

มีลักษณะกลมด้านบนโป่งนูนสูงขึ้นมีผิวย่นสีดำเป็นเส้นริ้วเต็มพื้นที่ โดยเฉพาะที่ริมขอบงอม้วนขึ้นเกิดจากการแซะยกเงินท้อกขึ้นจากเบ้า ด้านล่างเป็นแผ่นหนาเรียบโค้งเล็กน้อย ริมด้านหนึ่งมีรูขนาดต่างๆ โดยปากรู

เงินท้อกน่าน

เงินดอกไม้

เป็นรูปไข่ลึกเป็นโพรงเข้าไปทุกอัน เฉพาะขนาดใหญ่จึงจะประทับตราไว้ที่ริมขอบด้านบนบริเวณที่มีขนาดกว้างที่สุด จำนวน 1-3 ตรา มี 6 ขนาด

◈ **เงินท้อกน่าน**

นอกจากเนื้อเงินแล้ว อาณาจักรล้านนายังผลิตเงินท้อกปลีกขึ้นด้วยโลหะทองแดงชุบเงิน และเคลือบด้วยทองตากู ไว้เป็นที่สังเกตอีกด้วย เงินท้อกปลีกเหล่านี้พบว่ามีเหลืออยู่ที่เมืองน่านเป็นอันมาก เนื่องจากเมืองน่านเป็นเมืองที่มีภูเขาล้อมรอบสลับซับซ้อนมากเดินทางไปถึงยาก จึงมักจะไม่มีภัยจากศึกสงครามบ่อยเหมือนเมืองอื่น เช่น เชียงใหม่ และลำพูน ซึ่งตั้งอยู่บนที่ราบและเป็นทางผ่านของกองทัพทั้งฝ่ายพม่าและอยุธยา เมืองน่านจึงเป็นเมืองที่สงบและมีเงินท้อกปลีกเหลืออยู่มากที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงมักเรียกกันว่า “ท้อกเมืองน่าน”

ระบบเงินตราล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า พ.ศ.2101-2317

หลัง 216 ปี ใต้การปกครองของพม่า การค้าสินค้าของป่าระหว่างเมืองต่างๆ จึงเริ่มขึ้น ซึ่งนอกจากชาวล้านนาเองแล้วพ่อค้าชาวพม่า มอญ ไทใหญ่ ฮ่อ จีน ลาว ต่างก็ใช้ขบวนม้าต่าง ลาต่าง เข้ามาค้าขายกันมากขึ้น ในการค้าขนาดใหญ่เหล่านี้นอกจากใช้วิธีการตีราคาและแลกเปลี่ยนสินค้ากันแล้วจึงจะชำระส่วนที่ยังเหลือจำนวนน้อยด้วยเศษเงินตัดตามน้ำหนัก ที่สำคัญคือเงินตราที่ชาวพม่าและชาวจีนที่นำเข้ามาซื้อสินค้า เมื่อชาวล้านนาเกิดความเคยชินและยอมรับเงินตราของพม่าชนิดต่างๆ ที่ผลิตขึ้นจากเนื้อเงิน ได้แก่ เงินดอกไม้ เงินท้อกปากหมูแบบต่างๆ แล้ว เงินเหล่านี้ได้กลายเป็นเงินตราสำคัญที่ใช้กันในดินแดนล้านนาต่อมา ซึ่งเมื่อชาวล้านนาเรียนรู้ผลิตเงินพวกนี้เองแล้ว ช่างเงินชาวล้านนาจึงได้เริ่มผลิตเงินตราเหล่านี้ขึ้นใช้เองด้วย ภายใต้การควบคุมของเมืองต่างๆ

เงินดอกไม้

เงินดอกไม้เป็นแผ่นเงินมีเนื้อเงินผสมอยู่สูงมากมี 2 ชนิด แบบบางและแบบหนา ไม่มีรูปร่างแน่นอนแต่นิยมตัดให้เป็นวงกลม มีขนาดน้ำหนักต่างๆ กันขึ้นกับขนาดและความหนาของเนื้อเงิน ลักษณะที่สำคัญของเงินดอกไม้และเป็นที่มาของชื่อเงินตราชนิดนี้ ได้แก่ ลวดลายบนผิวหน้าที่เกิดจากการใช้หลอดไม้ขนาดยาวเป่าลมลงในเบ้าที่มีแผ่นเงินหลอมละลายอยู่ การเป่า

เงินหอยโข่ง

แผ่นทองคำหรือทองใบ ที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน

ลมลงไปนี้อาจเป่าเป็นแห่งๆ หมุนไปโดยรอบเบ้าหลอม ทำให้เกิดลายขึ้นบนผิวหน้าคล้ายหยดน้ำที่ตกลงมาแตกกระจายอยู่บนพื้นแข็งๆ โดยรอบก็ได้ หรือนายช่างทำเงินที่มีความชำนาญสามารถบังคับทิศทางของลมและความแรงของลมเป่าก็จะสามารถเป่าหมุนไปทางซ้ายหรือหมุนไปทางขวาก็ได้ การบังคับทิศทางของลมเป่าทำให้เกิดลายขึ้นอีกชนิดหนึ่งที่หมุนวนไปทางด้านซ้าย หรือทางด้านขวาเพียงด้านเดียวหรือปนกันก็ได้ ลักษณะของการเป่าลมไม่ว่าจะเป็นแบบใดและทำให้เกิดลายขึ้นนี้ เรียกว่า “ลายดอกไม้” หรือ “ลายผักชี”

เงินหอยโข่งและปากหมู

เงินตราทั้งสองชนิดมีลักษณะและวิธีการผลิตเช่นเดียวกับเงินท้อกล้านนา แต่มีความใหญ่กว่า หนักกว่า และมีมูลค่าสูงกว่า เงินตราทั้งสองชนิดผลิตจากโลหะเงินไม่มีตราหรือสัญลักษณ์ใดๆ ประทับไว้ โดยที่ด้านล่างของเงินท้อกทั้ง 2 ชนิดนี้ต่างก็มีสีทองของทองตากูเคลือบอยู่จางๆ ดังนั้น เงินท้อกทั้งสองชนิดนี้ซึ่งควรเป็นเงินตราในสกุลเดียวกันแต่เรียกชื่อต่างกัน

เงินตราของพม่าที่เข้ามายังดินแดนล้านนาที่มีปริมาณมากที่สุด และมีความสำคัญต่อการค้าขายของดินแดนล้านนาในช่วงที่อยู่ใต้การปกครองของพม่า นอกจากที่กล่าวแล้วก็ยังมีเงินตราสกุลอื่นที่มีเข้ามาแต่ก็เป็นจำนวนน้อยและไม่สำคัญมากนัก เรียกกันว่า เงินปุ่มและเงินกระดุม เป็นต้น เงินตราที่กล่าวนั้นทำด้วยโลหะเงินเป็นสำคัญ ซึ่งนอกจากเงินตราที่ผลิตจากโลหะเงินแล้ว ยังมีการใช้โลหะทองคำในรูปที่เป็นแผ่น เป็นแท่งและเป็นผงอีกด้วย เนื่องจากการใช้ทองคำจำนวนน้อยก็ทำให้สามารถซื้อสินค้าได้จำนวนมากโดยไม่ต้องพกพาก้อนโลหะเงินขนาดใหญ่ที่มีน้ำหนักมากๆ เดินทางไปในพื้นที่กันดารเต็มไปด้วยภูเขาสูงชัน

เงินรูปีอินเดีย

แม้ว่ากองทัพของพม่าจะละทิ้งแผ่นดินล้านนาไปใน พ.ศ.2347 และอิทธิพลของพม่าในดินแดนล้านนาจะสิ้นสุดลงก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศนี้ก็ยังไม่มีผลต่อระบบเงินตราของล้านนา การค้าขายยังคงใช้วิธีการตีราคาสินค้าแลกเปลี่ยนกันและชำระส่วนต่างด้วยทองคำแท่ง เงินแท่ง เงินมุ่น และเงินไซซีจากพ่อค้าชาวจีน จนเมื่อประเทศพม่าตกเป็นเมืองขึ้นอาณานิคมของประเทศอังกฤษทั้งหมดใน พ.ศ. 2429 ผู้ปกครองชาวอังกฤษในประเทศอินเดีย ได้ให้โรงงานกษาปณ์ที่เมืองกัลกัตตาทำเหรียญเงินรูปีอินเดียและนำมาใช้ในประเทศพม่า ด้วยปริมาณของเหรียญเงินรูปีของอินเดียที่นำเข้ามาใช้มีเป็นจำนวนมาก มีขนาด น้ำหนัก และรูปร่างเป็นมาตรฐาน พ่อค้าชาวพม่าจึงนำมาซื้อสินค้าของหัวเมืองล้านนาจำนวนมากติดต่อกันเป็นเวลานาน เรียกกันทั่วไปว่า “เงินแถบ”

เงินแถบชนิดแรกที่เข้ามาแพร่หลายในดินแดนล้านนาเป็นเหรียญรูปพระนางเจ้าวิคตอเรีย ด้วยพระสิริโฉมงดงามชาวล้านนาจึงเรียกเหรียญเงินรูปของพระองค์ว่า “เงินกระจุ๋ม” เงินแถบจากพม่าที่เข้ามาเป็นจำนวนมากต่อมาเป็นเหรียญเงินรูปพระเจ้าเอ็ดเวิร์ด โดยที่มีเนื้อเงินบริสุทธิ์กว่าเงินกระจุ๋มจึงเป็นที่นิยมมากกว่า พระรูปกษัตริย์เอ็ดเวิร์ดนั้นเป็นพระรูปที่มีพระชนม์มากแล้วจึงมีพระเกศาบาง ชาวล้านนาจึงเรียกว่า “เงินหัวหมด”

เงินรูปีอินเดีย หรือเงินแถบ

เมื่อชาวอังกฤษเริ่มสนใจประกอบธุรกิจป่าไม้ในป่าภาคเหนือของสยาม โดยบริษัทบริติชบอร์เนียวได้รับสัมปทานใน พ.ศ.2407 แล้ว ชาวอังกฤษก็เริ่มมีบทบาทติดต่อกับผู้ครองเมืองในภาคเหนือมากขึ้นเรื่อยๆ ทหารฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นตามหัวเมืองชายแดนด้านลาวและกัมพูชา และรุกเข้ามายังเขตแดนไทยหลายจุดใน พ.ศ.2436 (รศ 112) รวมทั้งส่งเรือรบเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาและไทยต้องยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้กับประเทศฝรั่งเศส เหตุการณ์ที่กล่าวทำให้รัฐบาลไทยรีบปรับปรุงการปกครองโดยตั้งกระทรวงขึ้นใน พ.ศ.2435 และจัดการปกครองภูมิภาค โดยจัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ.2437 สำหรับภาคเหนือได้รวมหัวเมืองต่างๆ เข้าเป็นมณฑลลาวเฉียง และเริ่มสร้างทางรถไฟเชื่อมโยงการคมนาคมจากส่วนกลางไปยังภูมิภาค จนเมื่อสามารถสร้างทางรถไฟไปถึงเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ.2464 แล้ว เงินตราของประเทศไทยจากส่วนกลางประกอบด้วยเหรียญและธนบัตร จึงเริ่มแพร่หลายมากขึ้นในหัวเมืองล้านนา (ส่วนที่รวมอยู่กับประเทศไทย) และเข้าไปแทนที่เหรียญเงินรูปีอินเดียของประเทศอังกฤษได้หมดในที่สุด

เงินตราล้านนามีการใช้และผลิตอย่างต่อเนื่องยาวนานมาตั้งแต่สมัยล้านนาตอนต้น แม้เมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในเวลาต่อมา จึงได้ใช้ปะปนกับเงินดอกไม้หรือเงินผักชีซึ่งเป็นเงินตราของพม่า จนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชาวล้านนาจึงได้เริ่มใช้เหรียญเงินรูปีอินเดียที่แพร่เข้ามา อย่างไรก็ตามในสมัยที่เจ้าอินทวิชยานนท์เป็นเจ้าเมืองนั้น ก็ยังปรากฏการใช้เงินท้อกในการหมั้น การสู่ขอและซื้อที่ดินเหมือนในอดีตและต่อมามีความต้องการสินค้าหัตถกรรมเครื่องเงินจากล้านนามีเป็นจำนวนมาก บรรดาช่างพื้นเมืองจึงทำการหลอมเงินที่มีคุณภาพสูงทั้งเงินเจียง เงินรูปีอินเดียลงเพื่อทำเครื่องเงิน จึงทำให้เงินตราล้านนาบางส่วนสูญหายไป

ปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทย ได้จัดแสดงเงินตราล้านนาประเภทต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ณ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถเข้าชมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายได้ทุกวันทำการธนาคาร จันทร์-ศุกร์ ตั้งแต่เวลา 09.00-16.00 น. ผู้สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ โทร. 053 931 184

เอกสารอ้างอิง

นวรัตน์ เลขะกุล. เงินตราล้านนา. เชียงใหม่:นพบุรีการพิมพ์. 2555.

มังรายศาสตร์ ฉบับเสาไห้:ประเสริฐ ณ นคร ปริวรรต.

พจนานุกรมภาษาล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2550.

ศรีศักรวัลลิโภดม. ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2538.

อิ่น : เครื่องรางจูงใจรัก

เรื่อง: สนั่น ธรรมธิ [1]

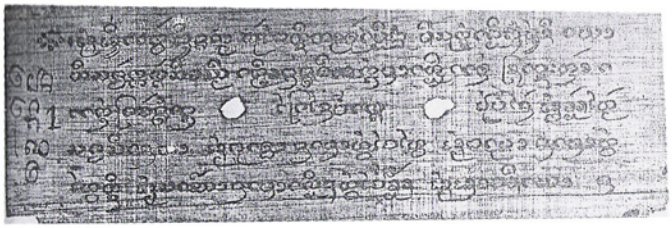

อิ่น เป็นเครื่องรางชนิดหนึ่งของล้านนา มีอานุภาพทางเมตตามหานิยม รูปลักษณ์เป็นรูปคนขนาดเล็กจิ๋วสองคนชายหญิงโอบกอดกัน กล่าวกันว่าของเดิมนั้นเป็นหินแกะสลัก ภายหลังพบว่ามีทั้งไม้แกะสลักและปั้นจากผงคลุกรักปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป

ความเป็นมา

ในด้านความเป็นมายังไม่มีผู้ศึกษาโดยละเอียด กระนั้นก็ยังมีผู้พยายามกล่าวถึง อย่างเช่นบทความของวินัย ศักดิ์เสนีย์ ที่เล่าตำนานของอิ่น แต่เรียกว่า อิ้น ในหนังสือ “ของดีเมืองไทย” หน้า ๑๙๕ - ๑๙๗ ใจความว่า ในจังหวัดเชียงใหม่ ราว พ.ศ. ๒๔๐๐ เศษ ๆ มีช่างไม้คนหนึ่งชื่อนายอิน ชอบแกะรูปเด็กสองคนนั่งกอดกันโดยแกะจากไม้อิน (ต้นอินต้นจันทร์) เมื่อแกะแล้วก็เร่ขายให้ชายหนุ่มเพื่อใช้เป็นเครื่องรางสร้างความรักแก่เพศตรงข้าม สำหรับความเป็นมาเท่าที่สืบประวัติพบว่า ในสมัยที่เชียงใหม่ตกอยู่ในอำนาจของพม่ามีหนุ่มสาวคู่หนึ่งฝ่ายชายเป็นคนเชียงใหม่ ฝ่ายหญิงเป็นพม่า ทั้งคู่เกิดรักใคร่ชอบพอกัน แต่ถูกญาติผู้ใหญ่กีดกัน เมื่อไม่สมหวังในความรักจึงพากันไปกระโดดหน้าผาบูชารัก บังเอิญหน้าผานั้นมีต้นอินและต้นจันทร์ขึ้นอยู่ ต้นไม้ทั้งคู่จึงถือเป็นอนุสรณ์แห่งรักแท้ นายอินจึงได้ถือเอาเคล็ดจากเหตุดังกล่าว นำเอาไม้อินไม้จันทน์มาแกะเป็นรูปคนกอดรัดกัน และเรียกว่า อิน เพราะนายอินเป็นผู้แกะ แต่ภายหลังมีการเรียกเพี้ยนเป็น “อิ้น” ไป บทความนี้ดูจะเป็นตำนานเล่าขานมากกว่า ขอให้ผู้อ่านใช้วิจารณญาณด้วย

การสร้างอิ่น

วัสดุที่นิยมนำมาสร้างอิ่น นอกจากหินแล้วยังพบว่ามีการใช้ผงที่เกิดจากมวลสารมงคลต่างๆ นำมาคลุกกับยางรักปั้นเป็นหุ่น หรืออาจแกะจากไม้ที่มีลักษณะพิเศษ อาทิ “ไม้สายฟ้าฟาด” คือไม้ที่ถูกฟ้าผ่า โดยเลือกเอาเฉพาะกิ่งที่ชี้ไปทางทิศตะวันออก “ไม้ไก่กุ๊ก” ได้แก่ไม้ที่ไก่ตัวผู้จิกหรือคาบแล้ววาง เพื่อล่อให้ตัวเมียเข้าไปหา “ไม้เด้าน้ำ” หมายถึง แขนงไม้ไผ่หรือเศษกิ่งไม้ที่ยื่นเข้าไปในลำน้ำและอยู่ในระดับปริ่มน้ำ เวลาน้ำไหลไม้นี้

1 ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำหรับภาพตัวอย่างของอิ่นที่นำมาประกอบบทความนี้ สามภาพแรกเป็นของเก่า สมบัติของท่านพระครูปลัดพยุงศักดิ์ ธีรธัมโม วัดป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาพอิ่นในตลับเป็นของคุณภานุชิต พรหมเมือง นอกนั้นเป็นอิ่นกาฝากไม้มะยม ฝีมือแกะของ อาจารย์นราชิต คุณยศยิ่ง แห่งวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่

จะรับแรงปะทะจากน้ำทำให้ไม้กระดกขึ้นลงเป็นจังหวะ นอกจากนั้นยังอาจใช้ "ไม้กาฝากมะยม" คือไม้ที่ได้จากกาฝากที่ติดกับต้นมะยม

เนื่องจากอิ่นเป็นเครื่องรางการสร้างต้องมีพิธีกรรมตามตำรา เรื่องนี้มีร่องรอยปรากฏในวรรณกรรมคร่าวซอเรื่อง นกกระจาบ ที่พิมพ์จำหน่ายโดย ร้านประเทืองวิทยา บทที่ ๓ ตอนที่ชายหนุ่มทั้งหลายได้ใช้ความพยายามที่จะให้นางไกสรหลงรักและพูดจาด้วย ความพยายามส่วนหนึ่งมีการใช้ไสยเวทย์ประเภทคาถาและหุ่นดินปั้นโดยพลีเอาดินจากจอมปลวกปั้นเป็นรูปตนกับนางไกสรคู่กันกอดรัดกันอยู่ แล้วใช้เส้นฝ้ายสำหรับจูงศพเข้าป่าช้ามาพันรวบไว้ จากนั้นจึงเสกเป่าด้วยคาถา "อิ่น" แล้วนำไปไว้ข้างทางในบริเวณที่หนทางหลายเส้นบรรจบกัน ดังบทที่ว่า

"บทนึ่งนั้นนา พ่อเถ้าสั่งไว้ ว่าโอมอิ่นแก้วมาโล อิตถีปิยะ นามะนังโส สังโยโค มังมัง ว่าอั้น แล้วพลีเอาดิน จุมปลวกมาปั้น รูปเรากับมัน กอดรัด เอาฝ้ายจูงผี มาพันผูกมัด ไปไว้ที่ข้างทางซุม..."

ในส่วนรายละเอียดของการปลุกเสก อินทร์ สุใจ เสนอเป็นข้อเขียนในหัวข้อ "อิ่น" ในหนังสือ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๗๙๒๓ ว่า

ในการสร้างอิ่นนั้น ต้องเตรียมการนานวัน และนาน ๆ จึงจะมีการสร้างครั้งหนึ่ง เนื่องจากต้องปลุกเสกในวันเวลาที่มีจันทรุปราคา และถ้าจะให้ขลังยิ่งขึ้น เจ้าพิธีจะต้องเกิดในวันจันทร์ ทำพิธีในวันจันทรคราสที่เป็นวันจันทร์ และทำพิธีในยามจันทร์ คือเจ็ดโมงเช้า โดยเฉพาะได้คนที่มีดวงเป็นมหาอุจเป็นเลขจันทร์ ๒ ตัวขึ้นไปยิ่งดี กล่าวคือคนเกิดวันจันทร์ เดือนจันทร์ (เดือนยี่) หรือปีจันทร์ (ฉลู) อย่างใดอย่างหนึ่งให้มีสองขึ้นไป แล้วหาเลขอื่นมาบวกรวมเป็น ๙ - ๑๐ ยิ่งดี เช่นคนเกิดวันจันทร์ เดือนยี่ รวมกันเป็น ๔ ได้คนเกิดปีมะเส็ง เป็นปีที่ ๖ รวม ๑๐ กับเลข ๔ เท่ากับ ๑๐ จะเป็น ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เต็ม อย่างนี้เป็นต้น (๔ + ๖ = ๑๐ x ๑๐ = ๑๐๐)

คาถาอิ่น

สำหรับคาถาที่ใช้ปลุกเสก อาจมีหลายบทในที่นี้จะขอนำตัวอย่างที่ปรากฏในลานก้อม (คัมภีร์ใบลานขนาดสั้น) ของท้าวพินิจสุขาการ มาเสนอดังนี้

โอมอิ่นแก้ว อิ่นนางงาม ลุกไปติดตามทุกเมื่อ
มีสุขเพื่อมนต์ดี โยยิ ฉัพพัณณะรังสี
รัศมีเหมือนอินทาธิรา ลงมาเหนือแท่น
เขบ็ตหน้าแก่นพระจันทร์เพ็ง ใครใดบ่เล็งอยู่บ่ได้
อกอ่อนไหม้สัพพะสิเนหา โอมพุทโธ นะโม หัวใจไหว
โอมธัมโม นะโม หัวใจติด โอมสังโฆ นะโม เลือดหัวใจข้อน
โอม อาจริโย นะโม มักดั่งกบ นบดั่งเขียด
เหยียดดั่งงู ดูดั่งแม่ โอมวิชาธโร นะโม
ตั้งแต่นี้เมือหน้า หื้อแต่งถ้าฟังเรา
แท้เนอ อิ่นเฮยอิ่น โอมสะหรีปิยะ สิเนหะ สวาหุมฯ

การใช้อิ่น

ผู้ใดมีอิ่นอยู่ในครอบครองควรแช่อิ่นในของหอมเช่น น้ำมันจันทน์ หรือไม่ก็ควรใส่ตลับสีผึ้งสำหรับทาปาก พกพาติดตัว หรือเก็บไว้ที่สูง และถ้าจะให้เกิดพลังเสน่ห์ควรหมั่นปลุกเสกเป็นประจำ

อิ่น เป็นเครื่องรางของล้านนาโดยแท้ ก่อนจบขอยืนยันว่าชื่อที่เรียกโดยทั่วไปคือ "อิ่น" ไม่ใช่ "อิ้น" หรือ "อีอิ้น" อย่างที่เข้าใจ

เตรียมตัวไปค้า

เรื่อง: พญ.ลลิตา ธีระสิริ [1]

มิชชั่นนารีบนหลังช้างสมัยเมื่อ 100 ก่อน ช้างคือพาหนะสำคัญใช้ติดต่อระหว่างเมือง การค้าระหว่างเชียงใหม่ เชียงตุง สิบสองปันนาก็ใช้ช้าง

สมัยฉันยังเด็กที่บ้านเลี้ยงช้างเอาไว้ตัวหนึ่งถัดสนามหน้าบ้านออกไปเป็นโรงช้างฉันตื่นมาก็เห็นช้างแต่เช้าปู่ของฉันเป็นไทยใหญ่เลี้ยงช้างเอาไว้เป็นพาหนะเพื่อค้าขายกับเชียงตุงพ่อของฉันเล่าว่าบางทีบ้านเราเคยไปถึงสิบสองปันนาด้วยซ้ำฉันได้ยินคำว่า “ดอยนางแก้ว” “เมืองพยาก” ก็จากเรื่องที่พ่อเล่าและอนุมานเอาว่านั่นคือ “เส้นทางสายไหม” เล็กๆ ของคนเชียงใหม่

สำหรับช้างเชือกนั้นพอฉันรู้ความช้างก็หายไปพ่ออธิบายว่าช้างมันกินจุวันหนึ่งต้องการอาหารถึง 200 กิโลกรัมในเมื่อบ้านเราไม่ได้ใช้ช้างแล้วก็ควรจะขายไปเช่นเดียวกับรถยนต์ที่ไม่เคยใช้จอดเอาไว้เฉยๆ ทำไม

ระยะสงครามโลกครั้งที่สองตอนนั้นพ่อของฉันเรียนเตรียมธรรมศาสตร์ที่กรุงเทพฯปู่สั่งให้กลับบ้าน .. อยู่เมืองกรุงอันตรายนั่นคือเหตุผลของปู่แต่ว่าคนหนุ่มอยู่บ้านเฉยๆ ไม่เป็นปู่จึงส่งพ่อเดินป่าไปค้าที่เชียงตุงแทน

เสียดายเหมือนกันที่ตอนพ่อยังอยู่ฉันสนใจถามพ่อในเรื่องนี้ไม่ทันเลยไม่รู้ว่าพ่อเอาอะไรไปขายที่โน่นแล้วรับเอาอะไรมาขายที่เชียงใหม่จำไม่ได้ด้วยซ้ำว่าช้างเชือกนั้นเป็นช้างพังหรือช้างพลายญาติๆและลูกหลานของปู่ก็ไม่มีใครรู้ชัดสักคน

แต่ที่ฉันจำได้กลับเป็นเรื่องการเตรียมตัวเดินป่าไปค้าของพ่อและคาถาที่ใช้ป้องกันตัวในระหว่างเดินทางไกลของพ่อดังต่อไปนี้

ในป่าเต็มไปด้วยอันตรายพ่อว่าดังนั้นก่อนออกเดินทางไปค้าเดินทางขึ้นดอยลงห้วยผ่านป่าหลายผืนรอนแรมไปเป็นเดือนไม่ใช่คิดว่าจะไปก็ไปเช่นการขับรถยนต์จากเชียงใหม่ไปลำปางหรือเชียงรายคนเดินทางจะต้องเตรียมตัวป้องกันไข้ป่าเตรียมเสบียงแถมต้องทบทวนคาถาเอาไว้ป้องกันผีป่าภยันตรายจากสัตว์ร้ายและโจร

สร้างเสริมสุขภาพป้องกันไข้ป่า

ในป่ามียุงก้นปล่องคนเดินป่ามักจะถูกยุงกัดและอาจจะป่วยด้วยไข้ป่าหรือมาเลเรียเป็นแล้วจะเสียเวลาหรืออาจจะคางเหลืองถึงตายได้

ดังนั้นก่อนไปจะต้องป้องกันไข้ป่าเสียก่อน

วิธีการคือต้องไปตัดเอาเครือบอระเพ็ดมา 2 เส้น

เส้นแรกยาวเท่ากับความยาวของวงรอบศีรษะคนจะเดินทาง

เส้นที่สองยาวเท่ากับความสูง

1 ผู้อำนวยการศูนย์ธรรมชาติบำบัดบัลวี

เถาบอระเพ็ด ใช้ป้องกันไข้ป่า และรักษาอาการไข้

ยาแก้แบบแท่งใช้พกพา ยามต้องไปค้าขายต่างเมือง

น้ำเต้า ภาชนะใส่น้ำยามเดินทาง

ก่อนเดินทางประมาณ 7 วันจะต้องเคี้ยวกินบอระเพ็ดเส้นแรกให้หมดวิธีการนี้มีจุดมุ่งหมายทำให้เลือดขมเชื่อกันว่ายุงก้นปล่องจะรังเกียจและไม่กัดจึงสามารถลดอัตราเสี่ยงของการเป็นไข้ป่าลง

ส่วนบอระเพ็ดเส้นที่สองจะตัดเป็นท่อนเล็กๆ ยาวประมาณ 1 นิ้วเก็บใส่ย่ามติดตัวไปเอาไว้เคี้ยววันละท่อนในระหว่างการเดินทางนอกจากจะเป็นการเติมเต็มความขมของเลือดไม่ให้จางลงเพื่อป้องกันยุงกัดแล้วการแพทย์แผนไทยล้านนายังใช้บอระเพ็ดลดไข้แก้อาการป่วยโดยทั่วไปดังนั้นหากกินบอระเพ็ดปริมาณดังกล่าวตลอดการเดินทางจะทำให้ไม่เจ็บไม่ป่วยในระหว่างการไปค้าขายอีกด้วย

เมื่อถามว่าพ่อพกยาไปใช้ระหว่างทางไหม

พ่อหัวเราะแล้วว่าพก “ยาแก้” ไงเป็นอะไรใช้ยาแก้ของล้านนาก็หายหมดถือเป็นยาครอบจักรวาล

ยาแก้คือว่านสมุนไพรหลายชนิดที่เอามาผสมกันแล้วแต่ว่าเป็นสูตรของใครส่วนมากปั้นออกมาเป็นแท่งรีๆสีดำๆใช้แก้อาการได้สารพัดสมชื่อไม่ว่าจะเป็นไข้ครั่นเนื้อครั่นตัวปวดท้องท้องอืดเฟ้ออาหารไม่ย่อยท้องเสียป่วยเป็นอะไรก็ฝนยาแก้ออกมากินได้ทั้งสิ้น

พ่อยังเล่าว่าในสมัยปู่มีพิธีกรรมมากกว่านี้

ก่อนออกเดินทางยังต้องอาบน้ำว่านเพื่อความคงกระพันราวกับจะออกศึกเนื่องจากอันตรายในป่านอกจากไข้ป่าความเจ็บป่วยแล้วยังมีขวากหนามแมลงพิษงูสัตว์ร้ายปีศาจและโจรผู้ร้ายอีกด้วย

ที่สำคัญและขาดไม่ได้คือน้ำมนต์ของหลวงพ่อที่วัดมหาวันถนนท่าแพซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนไทยใหญ่จะเอามาใช้ทั้งอาบทั้งดื่มเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนออกเดินทาง

ยาแก้สามารถใช้ได้สารพัดตั้งแต่แก้ไข้ แก้กินผิด ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย ท้องอืด ท้องเสีย ใช้ได้แทบตุครอบคลุมทุกโรค

เสริมกำลังใจเพิ่มพลังด้วยคาถาและความเชื่อ

ที่วัดมหาวันมีวิหารแบบไทยใหญ่อยู่ทางด้านตะวันตกของวิหารปัจจุบันภายในมีพระพุทธรูปศิลปะไทยใหญ่เป็นพระประธานองค์ใหญ่อายุกว่าร้อยปีรู้จักกันในชื่อ “พระเจ้าตนหลวง”

พ่อเล่าว่าหากคนในชุมชนใครไปค้าแล้วร่ำรวยกลับมาก็จะมาทำบุญที่วัดก่อนออกเดินทางจึงถือเป็นธรรมเนียมที่จะไปกราบพระประธานองค์นี้ปวารณาตัวว่าจะไปทำการค้าเพื่อกลับมาทะนุบำรุงวัดจรรโลงพระศาสนาเหมือนกับเป็นการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นว่าเดินทางไปครั้งนี้แล้วขอให้กลับมาอย่างปลอดภัยวัตรปฏิบัติของคนไทยใหญ่ที่ยึดเอาพระประธานที่วัดเป็นหลักยึดมีความแยบยลในเชิงจิตวิทยายิ่งนัก

คนเดินทางยังจำเป็นต้องมีคาถามีเครื่องรางของขลังป้องกันตัวมีคาถากำกับเครื่องรางนั้นๆอีกชั้นหนึ่งเพื่อความเข้มข้นศักดิ์สิทธิ์ที่เคยได้ยินมาเช่น

แก้วโป่งข่ามหรือแก้วขนเหล็กที่มีเส้นสีเงินสีทองอยู่ในเนื้อเพื่อจะได้ค้าขายมีเงินทองกลับมามากๆ

แก้วแสงเป็นหินควอตซ์เม็ดกลมๆ สีขุ่นๆ พบที่ไหนก็เรียกชื่อตามนั้นเช่นแก้วแสงกล้วยคือพบที่กอกล้วยแก้วแสงนกคุ้มพบในรังนกคุ้มเป็นต้นหินกึ่งรัตนชาติแบบนี้คนล้านนาเชื่อว่ามีฤทธิ์ในการปกป้องคุ้มครองเจ้าของทั้งจากสัตว์ร้ายและผีป่า

แมลงภู่คำเป็นไม้แกะลงอาคมพ่อค้าเชื่อกันว่าหากเอาไปค้าขายด้วยจะปลอดภัยและมีคุณทางการค้าที่คนเชียงใหม่โดยเฉพาะไทยใหญ่เชื่อในเรื่องนี้เพราะว่ากันว่าที่เสลี่ยงของบุเรงนองมีแมลงภู่ชนิดหนึ่งตัวเล็กไปเจาะรูทำรังอาศัยอยู่ไม่ว่าบุเรงนองไปไหนก็จะเกรียงไกรไม่มีใครทำอันตรายได้พ่อค้าที่มีแมลงภู่คำก็จะเป็นเช่นเดียวกัน

เคยได้ยินควายธนูวัวธนูไหมนั่นเอาไว้ป้องกันสัตว์ร้ายโดยเฉพาะเสือสมิงที่น่ากลัวมากกว่าเสือธรรมดา

ถนนท่าแพบริเวณหน้าวัดมหาวัน
แหล่งชุมชนของชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่

พระเจ้าตนหลวง พระประธานในวิหารทิศตะวันตก วัดมหาวัน
ศิลปะแบบไทยใหญ่

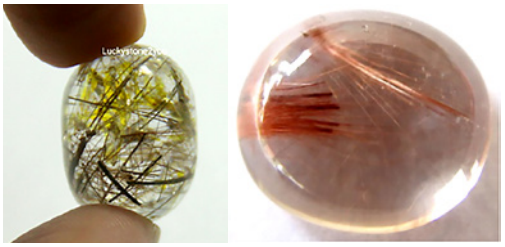

แก้วโป่งข่าม เครื่องรางยามไปค้า จะได้ขายดีได้เงินได้ทองกลับมา

แก้วแสง เครื่องรางคุ้มภยันตรายในป่า

ยังมีเหล็กไหลอีกพ่อว่านั่นจะทำให้โจรผู้ร้ายยำเกรง ฯลฯ

ฉันถามพ่อว่าแล้วเครื่องรางของพ่อที่พกติดตัวไปคืออะไร พ่อบอกว่าเอา "เหรียญครูบาศรีวิชัย" ไปอันเดียวด้วยบารมีของครูบาฯคือสุดยอดแล้วและเป็นยิ่งกว่าของวิเศษทั้งมวล

พ่อยังให้เหรียญอันนั้นฉันไว้ด้วยเหรียญนั้นรูปไข่เป็นเหรียญทองแดงและมีรอยสึกจาการพกพาเป็นร่องรอยแห่งความคุ้มภัยพ่อว่า

แต่เสียดายที่ตอนขโมยขึ้นบ้านในครั้งหนึ่งมันเอาเหรียญนั้นไปด้วย

แล้วคาถาล่ะ

พ่อบอกว่าคนเดินทางจำเป็นต้องมีคาถากันผีไว้คุ้มครองตัวเองคาถาของพ่อมีหลายชุดฉันจำได้แค่บทเดียวคือ "คาถาอิติปิโส 8 ทิศ" อาจจะเพราะฉันคุ้นชินกับคำสวดอิติปิโสฯ ที่สุดก็เป็นได้

เวลาเดินป่าใช้เวลานานต้องค้างคืนในป่าพ่อว่าหากเลือกทำเลพักค้างได้แล้วต้องไปเก็บก้อนดินหรือก้อนหินเล็กๆ มา 8 ก้อนเสกคาถาดังกล่าวเป่ามนตร์ใส่ก้อนดินก้อนหินนำไปวางล้อมกองคาราวานเล็กๆ ของพ่อไว้วิธีนี้จะทำให้คนเดินทางที่ไปด้วยกันมั่นใจปลอดภัยสามารถนอนหลับสนิทพักเอาแรงเพื่อออกเดินทางในวันต่อไป

อิติปิโส 8 ทิศ

เชื่อกันว่าอานุภาพของบทสวดนี้ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนักเป็นการอัญเชิญเทวดาเจ้าป่าเจ้าเขามาปกป้องคุ้มครองคนที่อยู่ในวงรอบแห่งมนตราให้แคล้วคลาดสามารถป้องกันอันตรายนานาไม่ว่าจะเป็นผีป่าผีร้ายโจรศัตรูสัตว์ร้ายแมลงมีพิษในป่ากระทั่งความป่วยไข้

เมื่อค้นจากกูเกิลพบว่าวิธีสวดอิติปิโส 8 ทิศคือให้ตั้งนโม 3 จบก่อนแล้วเสกก้อนหินแต่ละก้อนด้วยคาถาแต่ละบทนำก้อนดินวางวนไปทั้ง 8 ทิศโดยเริ่มจากทิศตะวันออกก่อน

หากนำเอาคาถาแต่ละคำมาอ่านรวมกันในทางตั้งก็จะได้บทสวดอิติปิโสฯ ที่เราคุ้นชินดังนี้

อิระชาคะตะระสาเสกแล้วนำก้อนดินนี้ไปวางทิศตะวันออก

ติหังจะโตโรถินัง	ทิศตะวันออกเฉียงใต้
ปิสัมระโลปุสัทพุท	ทิศใต้
โสมาณะกะริถาโธ	ทิศตะวันตกเฉียงใต้
ภะสัมสัมวิสะเทภะ	ทิศตะวันตก
คะพุทปันทูทัมวะคะ	ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
วาโธโนอะมะมะวา	ทิศเหนือ
อาวิชสุนุตสานุสติ	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

แมลงภู่คำ
เครื่องรางใช้ในการ
เดินทางต่างเมือง

เหรียญครูบาศรีวิชัย
ของขลังที่คนล้านนานับถือ

เสบียงกรัง

เดินทางไกลต้องพกเสบียงไปด้วยบางครั้งเมื่อเดินทางผ่านหมู่บ้านอาจจะพอซื้อหาของกินได้บ้างแต่ส่วนใหญ่กองคาราวานต้องพึ่งตัวเองและหุงข้าวกินเองดังนั้นจะต้องมีหม้อหุงข้าวติดแหย่งช้างไปด้วยมีน้ำเต้าใส่น้ำไว้กินดับกระหายทั้งยังเป็นภาชนะใส่น้ำไว้หุงข้าวทำอาหารในกรณีที่ต้องตั้งที่พักกลางป่าห่างจากลำห้วย

อาหารที่ต้องติดไปในการเดินทางมีเพียงข้าวสารเกลือและพริกส่วนกับข้าวอย่างผักป่าไปหาเก็บเอาข้างหน้าหรือไม่ก็หายิงสัตว์ป่าเช่นไก่ป่าหมูป่ามาประกอบอาหารถ้าได้สัตว์ตัวใหญ่อย่างเก้งกินไม่หมดในวันเดียวก็แล่เนื้อย่างไฟเป็นเนื้อแห้งเก็บไปกินในวันต่อไป

ที่ขาดไม่ได้เลยจะว่าเป็นยุทธปัจจัยในกองคาราวานก็ว่าได้นั่นคือเหมี้ยงชาเหมี้ยงที่หมักแล้วไม่มีวันเสียนั่นคือคาเฟอีนที่จะกระตุ้นให้คนเดินทางตื่นตัวระมัดระวังภัยอยู่เสมอ

ตอนแรกออกเดินทางพ่อบอกว่าอาจจะพกข้าวเหนียวเนื้อย่างน้ำพริกแดงไปกินกลางทางทั้งยังเผาข้าวหลามหรือทำข้าวต้มมัดติดไปเป็นของกินในวันแรกๆเพื่อความสะดวก

สำหรับข้าวหลามกับข้าวต้มมัดนั้นนับเป็นความชาญฉลาดของคนโบราณที่เอาข้าวกับถั่วมาเป็นเครื่องปรุงประดิดประดอยทำข้าวหลามข้าวต้มมัดทำให้พกพาไปในการเดินทางได้ง่ายแถมส่วนผสมของข้าวหลามและข้าวต้มมัดทำให้อาหารมีคุณประโยชน์ทางโภชนาการที่สำคัญอร่อยอีกต่างหากโดยไม่บูดเสียง่าย

ข้าวหลามและข้าวต้มมัด

เครื่องปรุงหลักของข้าวหลามและข้าวต้มมัดเหมือนกันคือมีข้าวกับถั่วส่วนมากเขาใส่ถั่วดำแล้วเอาไปทำสุกด้วยการเผาหรือนึ่ง

ทุกวันนี้เรารู้ว่าข้าวกล้อง (ข้าวตำจากครกกระเดื่อง) หรือถั่วอันเป็นแหล่งโปรตีนนั้นทั้งสองชนิดมีกรดอะมิโนโปรตีนที่ไม่สมบูรณ์เช่นเดียวกันแต่ว่าข้าวกับถั่วขาดกรดอะมิโนต่างชนิดกันหากกินแยกกันกินข้าวเปล่าๆ หรือกินถั่วเปล่าๆ เราจะได้โปรตีนไม่ครบส่วนและอาจจะขาดอาหาร

แต่คนไทยใหญ่นิยมกินข้าวกล้องกับถั่วยกตัวอย่างเช่นกินข้าวกล้องกับถั่วเน่าเมื่อเอาอาหารจากเมล็ดพืชสองชนิดมากินรวมกันจะทำให้ได้โปรตีนที่สมบูรณ์กรดอะมิโนที่ขาดก็จะเสริมความสมบูรณ์กันเองการเดินทางจำเป็นต้องมีอาหารที่มีประโยชน์ทำให้ร่างกายแข็งแรงการทำข้าวหลามหรือข้าวต้มมัดไปกินระหว่างทางจึงเป็นทางออกหนึ่งที่ทำให้คนเดินทางได้รับอาหารครบส่วนเสมอตลอดเวลาของการรอนแรมในป่า

สุดท้าย

เท่าที่พ่อเล่าให้ฟังและที่ฉันจำได้มีสาระน่าสนใจเพียงเท่านี้เรื่องราวข้างต้นอาจจะเป็นประสบการณ์ส่วนตัวพ่อของฉันเป็นเพียงคนเคยเดินทางไปค้าชั่วคราวเฉพาะในระยะสงครามโลกครั้งที่สองเท่านั้นสำหรับพ่อค้าคนอื่นอาจจะมีประสบการณ์ที่ต่างออกไป

อย่างไรก็ตามเรื่องเล่าทำนองนี้สมควรได้รับการบันทึกไว้ก่อนที่คนรุ่นใหม่จะลืมเลือนไปหมด

ข้าวหลาม อาหารครบส่วน
สะดวกใช้ในการพกพาขณะเดินทางไกลของคนโบราณ

เรือนร้านค้า

ลักษณะเป็นเรือนในแนวยาวขนานไปกับถนน บางแห่งก็สร้างเป็นห้องแถวต่อกันไปตลอดแนว ชาวล้านนาเรียกว่า “เฮือนแป” หมายถึงเรือนที่ปลูกต่อเนื่องยาวเป็นแพมีตั้งแต่ชั้นเดียวไปจนถึงสามชั้น เรือนร้านค้าของล้านนาในอดีตใช้อิฐและไม้เป็นโครงสร้างหลัก หากสร้างชั้นเดียวจะเลือกใช้ไม้หรือผนังก่ออิฐก็ได้ แต่ถ้าเป็นเรือนที่มี 2- 3 ชั้นขึ้นไป ก็จะสร้างชั้นล่างด้วยผนังปูนต่อด้วยชั้นบนสุดเป็นไม้เนื้อแข็ง เพื่อให้ชั้นล่างสามารถรับน้ำหนักของชั้นบนรวมถึงหลังคาได้ เนื่องจากโครงสร้างเรือนในอดีตใช้วิธีการก่ออิฐหนาเป็นโครงสร้างอาคารแทนการใช้ขื่อคานและการเสริมเหล็กเส้นดังเช่นในปัจจุบันดังนั้นจึงไม่สามารถสร้างเรือนให้มีความสูงเกิน 3 ชั้นได้ ลักษณะเด่นของเรือนร้านค้าจะมีพื้นที่ชั้นล่างรองรับการค้าขายโดยเฉพาะ มักทำเป็นประตูบานเฟี้ยมยาวตลอดทั้งแนวของอาคาร เมื่อเปิดประตูออกมาก็จะเห็นพื้นที่ทั้งหมดของหน้าร้านส่วนพื้นที่ด้านหน้าเรือนชั้นบนนิยมทำเป็นระเบียงยาวตลอดตัวเรือน ด้านในเรือนก็จะเป็นที่พักอาศัย

เรือนร้านค้าในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ในช่วงที่มีการค้าขายไม้ในล้านนารูปแบบเรือนร้านค้ามีการตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุอย่างสวยงามตามรูปแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตกดังจะเห็นรูปแบบเรือนร้านค้าเช่นนี้ตามเส้นทางสายธุรกิจในอดีต เช่น ถนนท่าแพ ถนนเจริญราษฎร์ จังหวัดเชียงใหม่ ถนนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง เป็นต้น

เรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน

คุ้มเจ้าหลวงเมืองพร่ จังหวัดแพร่

บ้านวงศ์บุรี จังหวัดแพร่

การตกแต่งหลังคาด้วยไม้ฉลุ

เรือนแบบตะวันตก

หรือเรือนแบบ Colonial Style เป็นเรือนที่เกิดขึ้นในช่วงอาณานิคม พบเห็นได้ในแถบกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อเมริกาใต้ ซึ่งนำเอารูปแบบเรือน โครงสร้างและการตกแต่งของยุโรปมาผสมผสานกับเรือนพื้นถิ่นของตนเอง และมักมีระเบียงรอบๆ ตัวเรือน (balcony) โดยได้รับอิทธิพลจากประเทศในแถบตะวันตกที่มาพร้อมกับการทำไม้ในล้านนาเรือนแบบตะวันตกนี้เป็นที่นิยมในกลุ่มของเจ้านายล้านนา คหบดี พ่อค้าคนจีน รวมถึงกลุ่มคนพม่า-ไทใหญ่ที่ร่ำรวยจากการค้าไม้ในช่วงรัชกาลที่ 5-6 ลักษณะของเรือนสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

เรือนขนมปังขิง เป็นเรือนที่ตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุตามส่วนต่างๆ ของเรือน เช่น เชิงชายคา ระเบียง ช่องลม ฯลฯ มีที่มาจากขนม "Ginger Bread" ที่ชาวยุโรปนิยมทำในช่วงเทศกาลคริสต์มาส ตกแต่งเป็นรูปบ้านตุ๊กตาหลังเล็กๆ ประดับประดาด้วยลวดลายอย่างสวยงาม จึงเรียกการตกแต่งสไตล์นี้ว่า "Ginger Bread House" จากนั้นรูปแบบนี้เป็นที่นิยมและเผยแพร่ทั่วไปในประเทศอังกฤษ จนไทยรับรูปแบบการสร้างเรือนแบบนี้ แล้วเรียกชื่อตามเป็น เรือนขนมปังขิง

เรือนหลังคาทรงมะนิลา

เรือนหลังคาทรงมะนิลา

เรือนหลังคาทรงปั้นหยา

เรือนหลังคาทรงมะนิลา เป็นการผสมผสานระหว่างหลังคาทรงจั่วและปั้นหยาเข้าด้วยกัน มีลักษณะคล้ายกับหลังคาทรงจั่ว แต่เป็นจั่วสามเหลี่ยมขนาดเล็กต่อด้วยชายหลังคาขนาดใหญ่คลุมลงมาจนถึงตัวเรือน จุดเด่นของหลังคาทรงมะนิลาคือมีความแข็งแรง สามารถกันลม กันแดด และฝนได้รอบด้านของตัวเรือนทั้งยังระบายอากาศได้ดี ทำให้ในตัวเรือนค่อนข้างเย็น

เรือนหลังคาทรงปั้นหยา เป็นรูปแบบหลังคาที่ไม่มีหน้าจั่ว ชายคาคลุมรอบทั้ง 4 ด้าน ความลาดเอียงเท่ากันทุกด้าน ต่างจากเรือนไทยเดิม ซึ่งเป็น ชายคา 2 ด้าน มีหน้าจั่วด้านหน้าและหลังเรือน

วัสดุที่ใช้สร้างเรือนแบบตะวันตกมีทั้งไม้และอิฐปูน โดยก่ออิฐเป็นโครงสร้างพื้นและผนัง สร้างอาคารทรงตึก บางหลังก็สร้างจากไม้จริงทั้งหมดพร้อมประดับตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุ ลวดลายส่วนใหญ่ได้รับรูปแบบมาจากตะวันตก มักทำเป็นลายดอกไม้ ลายเถาว์ หรือลายหลุยส์ ฯลฯ การตกแต่งเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะ

เรือนหลังคาทรงปั้นหยา

แบบวิคตอเรียน ตามรสนิยมของประเทศอังกฤษพื้นที่ใช้สอยภายในตัวอาคารแบ่งออกเป็นห้องต่างๆ แยกตามประเภทของการใช้งาน โดยสร้างตามผังของเรือนตะวันตกที่มีห้องต่างๆ เช่น ห้องนอน ห้องนั่งเล่น ห้องรับแขก ห้องรับประทานอาหาร เป็นต้น ซึ่งการแบ่งห้องเช่นนี้เพิ่งจะเปลี่ยนแปลงหลังจากที่รับเอารูปแบบเรือนมาจากตะวันตก

รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จัดโดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นายสักเสริญ รัตนชัย
รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐
สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นายนันท์ นันท์ชัยศักดิ์
รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐
สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นางสุจิตรา คำขัติย์
รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐
สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน

นายประสิทธิ์ วงค์สายา
รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐
สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน

นางอบเชย ศรีสุข
รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐
สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน

รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

นายสักเสริญ รัตนชัย

สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นายสักเสริญ รัตนชัย

เกิดวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๑ ที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๖๓ ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
สมรสกับนางทองสุข นามสกุลเดิม เดชะ มีบุตรรวมทั้งหมด ๖ คน

การศึกษา

ประถมศึกษา พ.ศ.๒๔๘๐ โรงเรียนฮั่วเศี้ยว จังหวัดลำปาง
พ.ศ.๒๔๘๐ โรงเรียนท่าขี่เหล็ก รัฐฉาน
พ.ศ.๒๔๘๒ โรงเรียนจงเจิ้น เมืองเชียงตุง
มัธยมศึกษา พ.ศ.๒๔๘๕ โรงเรียนมัธยมราชวิทยาลัย จังหวัดลำปาง
พ.ศ.๒๔๘๙ โรงเรียนประจำจังหวัดนครสวรรค์
พ.ศ.๒๕๒๑ สอบเทียบวุฒิดนตรี ประกาศนียบัตรวิชาประสานเสียง
(Couse of Harmony, University Extention Concervatory, Chicaco,nois.)
พ.ศ.๒๕๒๔ วิทยาลัยดนตรีทรินิตี้ ประเทศอังกฤษ มอบปริญาตรี สาขาศิลปดนตรี
พ.ศ.๒๕๓๑ ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตร์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวัฒนธรรมศึกษา จากวิทยาลัยครูลำปาง

พ่อครูสักเสริญ รัตนชัย ได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะโดยได้รับแรงบันดาลใจจากการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่วัยเด็ก ที่เติบโตมาจากตระกูลที่คลุกคลีอยู่กับงานทางด้านศิลปะ ดนตรี และการละคร โดยบิดา-มารดา มีอาชีพค้าขายอยู่หน้าโรงภาพยนต์ และมีลุงเป็นหัวหน้าแตรวง โดยในยุคนั้นโรงภาพยนต์เป็นทั้งเวทีโรงละครร้อง โรงละครเวที และโรงแสดงกายกรรม จึงได้มีโอกาสเรียนรู้และมีประสบการณ์จากสิ่งเหล่านี้ที่นำไปสู่งานสร้างสรรค์ทั้งทางด้านนาฏศิลป์ งานศึกษาค้นคว้าเพื่อประดิษฐ์ผลงานแสดงใหม่ๆ ที่เกิดจากรากฐานเดิม จนเป็นผลงานปรากฏมากมายในปัจจุบัน เช่น

- เพลงรำเปิงลำปางพร้อมท่ารำประกอบ
- เพลงเวียงละกอนเพลงประจำจังหวัดลำปาง
- เพลงประกอบตำราเรียนอักขระ เป็นต้น

พ่อครูสักเสริญ รัตนชัย มีอาชีพและตำแหน่งหน้าที่ เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดง โดยเฉพาะการแสดงพื้นบ้าน เป็นผู้ที่ทำงานด้วยความรักความภาคเพียรและศรัทธาต่ออวิชาชีพ เป็นที่ยอมรับนับถือกันในวงกว้าง ดังที่ได้รับการเชิดชูยกย่อง ให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ทั้งทางด้านราชการและเอกชน เช่น

- ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุเครือข่ายมรดกวัฒนธรรมภาคเหนือ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- ผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมโยนก วิทยาลัยโยนก
- เจ้าของ และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสียงโยนก
- ผู้ก่อตั้งโรงเรียนดนตรีสยามกลการลำปาง เป็นต้น

ผลงานภาพลายเส้น และภาพสีน้ำต่างๆ พ่อครูสักเสริญ รัตนชัย

รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

นายนันท์ นันท์ชัยศักดิ์

สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นายนันท์ นันท์ชัยศักดิ์

เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ปัจจุบันอยู่ที่ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

พ่อครูนันท์ มีสายเลือดชาวยอง เกิดที่บ้านสันป่าสัก บิดาของพ่อครูนันท์เป็นชาวนา ซึ่งมีความสามารถเป็นผู้ต่อจ๊อยประกอบดนตรีพื้นเมืองในงานต่างๆ พ่อครูนันท์ได้บวชเป็นสามเณร ที่วัดสันป่าสักพาดตัวเป็นลูกศิษย์ของพระครูพิศิฏร์ธรรมประสาท (จันทร์สม ธมมสํวโร) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญด้านอักษรล้านนา การเทคน่มหาชาติ การแต่งกาพย์ และร่าย ได้สอนให้เณรนันท์เทคน่มหาชาติ และการใส่กาพย์ประกอบการเทคน่จนมีชื่อเสียงทั่วจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ ประกอบกับพระครูพิศิฏร์ธรรมประสาท เป็นผู้ที่ส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน ทั้งวงสะล้อ ซอ ซึง และวงปี่พาทย์ ได้นำศรัทธาชาวบ้านตั้งวงดนตรี "ป่าสักสังคีต" เณรนันท์จึงมีโอกาสได้รับความรู้ด้านดนตรีพื้นเมืองติดตัวไปด้วย

ต่อมาครูนันท์ได้ศึกษาดนตรีสากล โดยเฉพาะแอคคอร์เดียนกับอาจารย์พิรุณ การะวรรณ และศึกษาเล่นเชลโลเบสส์ จากอาจารย์ชาญวุฒิ วงศ์วาร หัวหน้าวงดนตรี จังหวัดลำพูน และได้เป็นทั้งนักร้องที่ถนัดร้องเพลงลูกทุ่ง และนักดนตรีของวง

พ่อครูนันท์จึงได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอน และผู้ควบคุมวงดุริยางค์ของโรงเรียนเมธีวุฒิกร และเป็นครูหัวหน้าหมวดวิชาศิลปะศึกษาการงาน และวิชาชีพอีกตำแหน่งด้วย มีความเชี่ยวชาญด้านงานไม้ไผ่หวายงานเคลือบรูปพลาสติก งานผลิตภัณฑ์จากกระดาษลา และงานชิลด์สกรีน พ่อครูนันท์ลาออกเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๐ รวมเวลาการเป็นครูที่โรงเรียนเมธีวุฒิกรนานถึง ๔๐ ปี

นอกจากการเป็นครูแล้ว ครูนันท์ยังได้ร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สังคมทั้งด้านการศึกษา และด้านวัฒนธรรมอยู่ตลอดมา อาทิ การเป็นกรรมการศึกษาโรงเรียนเทศบาลประตูลี้ กรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผู้ทรงคุณวุฒิชุมชนท่าขาม-บ้านอ่อม และที่ปรึกษางานด้านวัฒนธรรมของนายกเทศมนตรีเมืองลำพูน

เกียรติคุณที่เคยได้รับ พ.ศ.๒๕๖๐ ผู้มีผลงานดีเด่นด้านภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นผู้สมควรได้รับพระราชทาน รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรี ประจำปี ๒๕๖๐

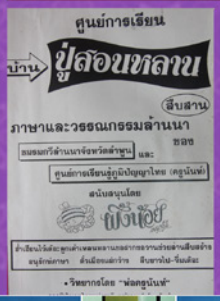

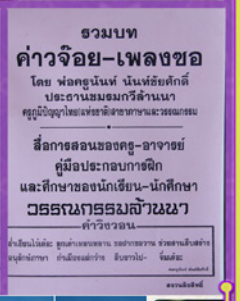

เกียรติคุณที่เคยได้รับ

รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

นางสุจิตรา คำขัติ

สาขาศิลปะการแสดง และการขับขานพื้นบ้าน

นางสุจิตรา คำขัติย์

หรือ **แม่ครูคำหน้อย** และที่รู้จักกันทั่วไปว่า **อี่ต่วม**

เกิดเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๐ ที่บ้านทุ่งแดง ตำบลดงหลง่ยอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีบุตร ๒ คน

ปัจจุบันพักอาศัยอยู่ที่บ้านสันโป่ง ตำบลสันโป่ง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

หลังจากจบประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนทุ่งแดงแล้ว ได้เรียนซอกับแม่ครูจันทร์สม สายธารา แม่ครูบุญปั่น พ่อครูศรีทวน สอนน้อย และเริ่มเป็นช่างซอในคณะพวงพยอมเป็นคณะแรก เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๔ ขณะอายุได้ ๑๕ ปี โดยแสดงเป็นนางเอกละครซอของคณะ จากนั้นได้ย้ายมาร่วมงานกับคณะศรีลมเพชร ๒ รับแสดงซอตามงานต่าง ๆ และเล่นละครซอ แสดงเป็นตัวแม่และตัวโกง ต่อมาเมื่อได้เล่นละครซอร่วมกับสุรินทร์ หน่อคำ ที่รู้จักกันในนามของ **"ไอ่เก๋า" หรือ "มิสเตอร์เก๋า"** ก็ได้เปลี่ยนมาเล่นเป็นตัวตลกที่รู้จักในนาม "อี่ต่วม" ปรากฏว่าได้รับความสนใจและนิยมชมชอบจากประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีรูปแบบการแสดงที่ไม่ซ้ำแบบใคร กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ตั้งคณะซอชื่อคณะเก๋าต่วม รับแสดงซอคู่ ละครซอ และซอสตริง ในงานต่างๆ ทั่วภาคเหนือ

นอกจากการแสดงซอในงานทั่วไปแล้ว แม่ครูคำหน้อย (ต่วม) ยังทำการผลิตเทปซอจำนวนหลายชุดโดยส่วนใหญ่จะเป็นเทปที่มีเนื้อหาตลกสนุกสนานที่แฝงข้อคิดและสาระต่างๆ ทำให้ได้รับความนิยมจากคนฟังเป็นจำนวนมาก

รางวัลและการเชิดชู

ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินดีเด่นล้านนาร่วมกับสุรินทร์ หน่อคำ เมื่อปี ๒๕๓๖

รับเข็มพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี

รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

นายประสิทธิ์ วงค์สายา

สาขาศิลปะการแสดง และการขับขานพื้นบ้าน

นายประสิทธิ์ วงค์สายา

เกิดวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๔ ที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ที่ ๙ บ้านแหลว ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
สมรสกับนางวันดี วงค์สายา มีบุตร ๒ คน

การศึกษา

ประถมศึกษา ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔ โรงเรียนวัดบ้านแหลว ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จากนั้นบรรพชาเป็นสามเณร สอบได้นักธรรมชั้นโท ลาสิกขาออกมาช่วยบิดา-มารดา ทำงาน

พ่อครูประสิทธิ์ วงค์สายา ฝึกเรียนดนตรีพื้นเมือง เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี โดยมีพ่อครูตั๋น (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นชาวบ้านสันโค้งงาม ตำบลเดียวกัน เป็นผู้ฝึกสอน นอกจากนั้นได้ศึกษาหาความรู้ทางด้านการเล่นดนตรีประเภทต่างๆ ด้วยตนเอง ในลักษณะครูพักลักจำ จากพ่อครูอีกหลายท่าน จนมีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านล้านนา โดยเฉพาะปี่จุม เป็นที่ยอมรับ และมีชื่อเสียงในจังหวัดเชียงราย และเชียงใหม่

ปัจจุบันมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ดนตรีพื้นเมือง - ปี่จุม โดยใช้สถานที่ของวัดบ้านแหลว ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นที่เรียนรู้ และมีชื่อว่า “ศูนย์การเรียนรู้ดนตรีกวีศิลป์” ปัจจุบันได้มีเยาวชน กลุ่มหนุ่ม-สาว และผู้สูงอายุในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง เข้ามาฝึกเรียนดนตรีเป็นจำนวนมาก นอกจากการฝึกบรรเลงดนตรีพื้นเมืองแล้ว ทางศูนย์ยังได้มีกิจกรรมสอนงานหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ อีกด้วย

พ่อครูประสิทธิ์ วงค์สายา กล่าวว่า นอกจากจะเป็นผู้ที่เรียนดนตรีพื้นเมืองจนบรรเลงได้แล้ว สิ่งที่สำคัญคือการฝึกให้ผู้เรียนนั้น เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม เสียสละเพื่อส่วนรวม และมีค่านิยมที่ดี และเป็นที่ยอมรับของสังคม

รางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๐

นางอบเชย ศรีสุข

สาขาศิลปะการแสดง และการขับขานพื้นบ้าน

นางอบเชย ศรีสุข

คุณอบเชย เวียงพิงค์ มีชื่อจริงว่า "อบเชย ศรีสุข"

เกิดเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ที่อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ (พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๖) ที่โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม ในช่วงที่เรียนอยู่ระดับชั้นมัธยมต้น อบเชยมีความสนใจร้องเพลงเพื่อผ่อนคลาย และได้ถูกคัดเลือกให้เป็นนักร้องของวงดนตรีโรงเรียน เมื่ออายุประมาณ ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๓)

หลังจากจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ด้วยครอบครัวของคุณอบเชย เป็นครอบครัวที่ยากจนจึงไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ต้องหางานทำ จนได้มารู้จักกับอาจารย์วีระศักดิ์ จันทิมา *(ซึ่งอาจารย์ก็ได้ร้องเพลงคู่กับอบเชยในเพลง "แอ่วเมืองเหนือ" "ดำหัวปีใหม่" และอีกหลายๆ เพลง)* อาจารย์วีระศักดิ์ได้รู้จักกับนายห้างบุญทรง ที่มีบริษัทพิพย์เนตร ซึ่งเป็นบริษัทขายเทป จากนั้นนายห้างบุญทรงก็ได้ติดต่อให้คุณอบเชยและอาจารย์วีระศักดิ์ไปบันทึกเสียงกับบริษัทเชิวร์ออดิโอ ตอนนั้นคุณอบเชยอายุ ๒๑ - ๒๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๐) และได้ออกผลงานเพลงในชื่ออัลบั้ม **"แอ่วเมืองเหนือ"** ซึ่งออกมาทั้งหมด ๔ ชุด โดยชื่อว่า **"อบเชย เวียงพิงค์"** เป็นชื่อที่ทางบริษัทเชิวร์ฯได้ตั้งให้อบเชย เพื่อใช้ในวงการเพลง

คุณอบเชย เวียงพิงค์ ได้ออกจากวงการเพลงไปแล้วเกือบ ๒๐ ปี และปัจจุบัน อาศัยอยู่กับครอบครัวที่จังหวัดนครปฐม

ผลงานเพลง

อัลบั้ม "แอ่วเมืองเหนือ" ชุดที่ ๑ - ๔ สังกัดเชิวร์ออดิโอ (เชิวร์ เอ็นเตอร์เทนเมนท์)

เพลงที่เป็นที่รู้จัก

สาวจี๋, จุ๊หมาน้อยขึ้นดอย, อ้ายบ่ลืมแต๊กา, จ้างมันเต๊อะ, ดำหัวปีใหม่, หรือ ปีใหม่เมือง

เพลงที่คุณอบเชยร้องคู่กับ อาจารย์วีระศักดิ์
แอ่วเมืองเหนือ, แอ่วปีใหม่เมือง, หมู่เฮาหรือ หมู่เฮาจาวเหนือ

พิธีถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปรัชญาและศาสนา)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าร่วมพิธีถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปรัชญาและศาสนา) แด่พระราชวิสุทธิญาณ ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดขึ้นและได้ถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปรัชญาและศาสนา) แด่ พระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) เจ้าอาวาสวัดป่าดาราภิรมย์ พระอารามหลวง จ.เชียงใหม่ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย องคมนตรี นายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี และศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวประกาศสดุดีเกียรติคุณ ณ พระวิหารหลวงวัดป่าดาราภิรมย์ พระอารามหลวง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ในวันที่ 23 มีนาคม 2561

ประชุมสัมมนาวิชาการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม สานสัมพันธ์วัฒนธรรมล้านนาศึกษา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานเปิดประชุมสัมมนาวิชาการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม สานสัมพันธ์วัฒนธรรมล้านนาศึกษา ที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือจาก 4 มหาวิทยาลัย ได้แก่ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ร่วมกันบูรณาการนำเสนอผลงาน พร้อมแลกเปลี่ยนแนวคิด (Show and Share) ทั้งในด้านวิธีการดำเนินงาน ด้านวิชาการ บริการวิชาการและทำนุบำรุงศาสนาศิลปวัฒนธรรม ให้แก่หน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมการประชุมสัมมนา ในวันที่ 6 กรกฎาคม 2561 ณ ห้องทองกวาว ๑ ชั้น ๒ สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม กล่าวว่าการประชุมดังกล่าวจัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายด้านศิลปวัฒนธรรมและล้านนาคดีศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ และภาคเหนือ โดยมีหน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรมจาก ๔ มหาวิทยาลัย คือ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ร่วมกันบูรณาการนำเสนอผลงาน พร้อมแลกเปลี่ยนแนวคิด (Show and Share) ทั้งในด้านวิธีการดำเนินงาน ด้านวิชาการ บริการวิชาการและทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ให้แก่หน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมการประชุมสัมมนา เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายองค์ความรู้ล้านนา วัฒนธรรม กับมหาวิทยาลัยในภาคเหนือด้วยกัน

โดยการประชุมสัมมนาฯ ได้รับเกียรติจากอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ มาเป็นองค์ปาฐก และ ดร.อวยชัย ศรีตระกูล รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชี่ยวชาญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาจากแต่ละมหาวิทยาลัย ได้แก่ ดร.ดิเรก อินจันทร์ ที่จะมาให้ความรู้ในเรื่องอักษรธรรมล้านนา นายสนั่น ธรรมธิ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับเรือนล้านนา นายอนุสรณ์ วิจารณ์ปรีชา พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเกษตร และอาจารย์อิศรา กันแตง การบูรณาการศิลปวัฒนธรรมกับชุมชน และมีผู้สนใจเข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น จำนวน 150 คน

คั่วดอกบะลิดไม้

เรื่อง: สุนทร บุญมี [1]

บะลิดไม้,ลิ้นฟ้าหรือเพกา ผักพื้นบ้านมหัศจรรย์ที่ชาวล้านนานิยมนำมาปรุงอาหารทั้ง ดอก ฝักและยอดอ่อน เป็นอาหารสมุนไพรที่มีฤทธิ์ร้อน รสขมอ่อนๆ มีสรรพคุณทางยามากมายเช่น ช่วยต้านอนุมูลอิสระ ช่วยชะลอวัยและการเสื่อมของเซลล์ต่างๆในร่างกาย ช่วยรักษาและบำรุงสายตา ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอล ช่วยบำรุงเลือด ฯลฯ ดอกบะลิดไม้นอกจากต้มจิ้มกับน้ำพริกแล้วยังสามารถนำมาคั่วได้อร่อย ซึ่งมีวิธีทำดังนี้

<u>เครื่องปรุง</u>

ดอกบะลิดไม้ลวกแล้วหั่นฝอย	2	ถ้วยตวง
หมูสับ	1/2	ถ้วยตวง
น้ำมันพืช	1/4	ถ้วยตวง

ผักชีและกระเทียมเจียว สำหรับแต่งหน้า

น้ำปลาสำหรับปรุงรสตามชอบ

<u>เครื่องแกง</u>

พริกแห้งเม็ดใหญ่	4	เม็ด
หอมแดงซอย	3	หัว
กระเทียม	5	กลีบ
ข่าซอย	2	ช้อนชา
ตะไคร้หั่น	2	ช้อนชา
ปลาร้าสับหรือกะปิ	2	ช้อนชา
เกลือไอโอดีน	1	ช้อนชา

<u>วิธีทำ</u>

1. โขลกเครื่องแกงให้ละเอียดแล้วพักไว้
2. นำกระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพืชพอร้อนนำเครื่องแกงที่โขลกลงผัดพอหอม ใส่หมูบดลงผัดให้เข้ากันจนสุก
3. เติมดอกบะลิดไม้หั่น ผัดให้เข้ากัน ปรุงรสด้วยน้ำปลาตามชอบ ตักใส่ชาม
4. ก่อนจัดเสิร์ฟตกแต่งด้วยผักชีและกระเทียมเจียว จะนำแคบหมูมาเป็นเครื่องเคียงเพิ่มได้

1 อาจารย์สุนทร บุญมี ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 7 ด้านโภชนาการ

ข่าวประชาสัมพันธ์

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับแขกแก้วมาเยือน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ ร่วมให้การต้อนรับ นางมนสิชา แสวัง ผู้อำนวยการสำนักงานการตรวจสอบภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และบุคลากร ที่ได้แจ้งสรุปผลการตรวจสอบ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประจำปี 2561 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วันที่ 11 เมษายน 2561

ศาสตราจารย์คลินิก นพ.ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์ รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รักษาการแทนประธานกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รักษาการแทนรองผู้อำนวยการสำนักฯ ให้การต้อนรับนายปวิณ ชำนิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นประธานเปิดงาน เทศกาลวิถีน้ำ วิถีไทย Water Festival 2018 ที่จัดขึ้นโดยบริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน) ร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และภาคีเครือข่าย ภายใต้แนวคิด "รื่นเริงเถลิงศก...ย้อนยุคสู่วัฒนธรรมโบราณล้านนาสืบสานประเพณีปีใหม่เมือง" ร่วมส่งเสริม สืบสานมรดกไทย สู่คนไทยและสากล โดยการมีกิจกรรมต่างๆ อาทิ วิถีชีวิต สถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรม สงกรานต์ล้านนาวิถีโบราณอันดีงาม ในวันที่ 13 เมษายน 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

ทัศนศึกษาและการเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

นางสาวฐาปนีย์ เครือระยา หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับผู้เข้าร่วมโครงการชิมลางสถาปัตย์ครั้งที่ 21 ที่จัดขึ้นโดยคณะสถาปัตยกรรม มช. โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและผู้ที่สนใจสาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มช. เข้าร่วมโครงการเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าเรียนจริง โดยได้เข้าทัศนศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนาและกิจกรรมการวาดภาพสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา ในวันที่ 26 เมษายน 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงานชาวต่างชาติจาก YMCA ที่เข้าศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา วันที่ 11 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับสื่อมวลชนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่เข้าเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา วันที่ 13 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับสื่อนักศึกษาแลกเปลี่ยนคณะพยาบาล มช.ที่เข้าเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา วันที่ 14 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากคณะมนุษยศาสตร์ มช. และคณะสถาปัตยกรรม มช.ที่เข้าเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา วันที่ 18 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณะครูและนักเรียนจากโรงเรียนปาตาลเข้าทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเป็นอยู่ รวมถึงสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนาในอดีต ในวันที่ 24 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับคณาจารย์และนักศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลปเชียงใหม่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่เข้าทัศนศึกษาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้และประวัติความเป็นมาของบ้านเรือนในล้านนา โดยเรียนรู้และสัมผัสจากสถานที่จริง ในวันที่ 29 สิงหาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ทำนุบำรุงศาสนา และบริการวิชาการ ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช. จัดกิจกรรมการบรรยายและฝึกปฏิบัติงานหัตถกรรมล้านนา “สืบลายสาน ดาตานปีใหม่” โดยมีนางสาวปัทมา จักษุรัตน์ เลขานุการสำนักฯ ผู้แทนผู้อำนวยการฯ เป็นประธานการเปิดกิจกรรมและกล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม และมีอาจารย์สนั่น ธรรมธิ เป็นวิทยากรบรรยาย ในวันที่ 5 เมษายน 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช.

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดพิธีไหว้พระภูมิเจ้าที่เนื่องในโอกาสประเพณีปีใหม่ล้านนา เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หน่วยงาน โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรเข้าร่วมพิธี ในวันที่ 10 เมษายน 2561 ณ บริเวณพระภูมิเจ้าที่ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช. จัดพิธีสระเกล้าดำหัวอดีตผู้บริหาร คณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และบุคลากรผู้อาวุโส สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประจำปี 2561 เนื่องในโอกาสปีใหม่ล้านนา เพื่อขอพรและความเป็นสิริมงคลแก่คณะผู้บริหาร และบุคลากร สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในวันที่ 25 เมษายน 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย องคมนตรี และนายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธีมอบรางวัลภูมิแผ่นดิน ปิ่นล้านนา ประจำปี พ.ศ.2560 ที่จัดขึ้นโดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งรางวัลดังกล่าวเป็นรางวัลอันทรงเกียรติที่มอบให้กับผู้มีคุณูปการต่อวงการศิลปวัฒนธรรมในภาคเหนือ เพื่อเชิดชูเกียรติประวัติแก่ผู้ที่ทำประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวแสดงความยินดีแก่ผู้ได้รับรางวัลดังกล่าว และผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวรายงาน พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าร่วมในพิธี ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันศุกร์ที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2561 โดยมีผู้ได้รับรางวัลจำนวน 5 ท่าน ดังนี้ 1. นายสักเสริญ รัตนชัย สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 2.นายนันท์ นันท์ชัยศักดิ์ สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 3.นางสุจิตรา คำขัติย์ สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน 4.นายประสิทธิ์ วงค์สายา สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน 5.นางอบเชย ศรีสุข สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดทำโครงการบริการวิชาการบูรณาการกับโรงเรียนดอกซอมพอ ตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยจัดการบรรยายให้ความรู้ในหัวข้อ “วัฒนธรรมล้านนา” ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นการบูรณาการร่วมกับชุมชนในเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองลำพูน เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชนและผู้สนใจทั่วไป โดยมี นายสนั่น ธรรมธิ นักวิชาการด้านล้านนาคดี สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นวิทยากรบรรยาย ในวันที่วันพฤหัสบดีที่ 7 มิถุนายน 2561 ณ ศาลาวัดป่าเห็ว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รักษาการแทนรองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช. ผู้แทนผู้อำนวยการฯ กล่าวต้อนรับและเปิดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการงานปูนปั้นล้านนา ในวันที่ 9 มิถุนายน 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยโครงการดังกล่าวจัดขึ้นโดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เทคนิค ประเภท และลวดลวยปูนปั้นล้านนา รวมไปถึงการฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนและกรรมวิธีการปั้นลวดลายล้านนา อาทิ ลวดลายพรรณพฤกษา และลวดลายสัตว์ป่าหิมพานต์ในกรอบกระจก/กรอบช่องแว่น เป็นต้น โดยมี ศาสตราจารย์เกียรติคุณสุรพล ดำริห์กุล เป็นวิทยากรบรรยาย ซึ่งการอบรมดังกล่าวมีผู้สนใจเข้าร่วมโครงการจำนวน 30 คน มีระยะเวลาการฝึกอบรมและทัศนศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 6 วัน ตั้งแต่วันที่ 9,10,16,17,23,24 มิถุนายน 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช. และจังหวัดลำปาง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รักษาการแทนรองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้แทนผู้อำนวยการฯ มอบใบประกาศนียบัตรแก่ผู้เข้าร่วมอบรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการงานปูนปั้นล้านนา และกล่าวปิดโครงการอบรมดังกล่าว ในวันที่ 24 มิถุนายน 2561 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ได้บูรณาการความร่วมมือกับชมรมเครือข่ายเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ จัดกิจกรรม “กาดอินทรีย์ตี้เฮือนล้านนา” โดยภายในกิจกรรมมีผลผลิตต่างๆ จากผู้ผลิตผักผลไม้อินทรีย์ อาหารแปรรูป ปลอดสารพิษที่มีความสดใหม่ตามฤดูกาล รวมถึงของใช้ในครัวเรือน จากชาวสวนและชาวไร่ที่นำมาให้ได้เลือกชม โดยกำหนดจัดกิจกรรมดังกล่าวทุกวันพุธ ระหว่างเวลา 11.00-18.00 น. ณ ลานใต้ร่มไม้ใหญ่ พิพิธภัณฑ์เฮือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม (ถนนคันคลองชลประทาน สี่แยกกาดต้นพยอม) โดยกิจกรรมดังกล่าวได้เริ่มขึ้นในวันพุธที่ 25 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์อำนาจ อยู่สุข รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพนักศึกษา กิจการนักศึกษาและกิจการพิเศษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธีเปิดโครงการบวชเนกขัมมจาริณี เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลฯ เนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมพรรษา 86 พรรษา ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านส่งเสริมศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รักษาการแทนรองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ผู้แทนผู้อำนวยการสำนักฯ กล่าวรายงาน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ปฐม ปฐมธนพงศ์ รองประธานกรรมการดำเนินการสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมมอบเงินทำบุญในโครงการดังกล่าว ในวันที่ 10 สิงหาคม 2561 ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยในครั้งนี้มีผู้สนใจเข้าร่วมบวชเนกขัมมจาริณีฯ ระหว่างวันที่ 10-13 สิงหาคม 2561 ณ สถานปฏิบัติธรรมนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 คน เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมพรรษา 86 พรรษา ในวันที่ 12 สิงหาคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดพิธีทำบุญขึ้นหอเจ้าที่ เพื่อเป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ปกปักรักษาแก่คณะผู้บริหาร และบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในวันที่ 19 กรกฎาคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดโครงการอบรมหลักสูตรระยะสั้น ผู้ประกอบพิธีทางพุทธศาสนาแบบล้านนา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนพิธีแบบล้านนา และแนวทางปฏิบัติเดียวกันได้อย่างถูกต้อง โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ผู้แทนรองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพนักศึกษา กิจการนักศึกษา และศิลปวัฒนธรรม เป็นประธานกล่าวต้อนรับในพิธีเปิดโครงการดังกล่าว โดยมีผู้ให้ความสนใจจากเครือข่ายของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และชุมชนต่างๆ เข้าร่วมโครงการจำนวนทั้งสิ้น 54 คน ในวันที่ 30 สิงหาคม 2561 ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมศิลปวัฒนธรรม กับนานาชาติ

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมทางวิชาการร่วมกับมหาวิทยาลัยเครือข่ายอาเซียน (The 2nd UUM-CMU-USM International Student Conference) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คณะอาจารย์และนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการได้สัมผัสบรรยากาศความเป็นล้านนาและได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ ในวันพฤหัสบดีที่ 19 กรกฎาคม 2561 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปวัฒนธรรมศึกษาสำหรับนักศึกษาและคณาจารย์จาก Chukyo University,Japan จำนวน 11 คน เพื่อเผยแพร่ความรู้และบริการวิชาการงานด้านศิลปวัฒนธรรม เชื่อมความสัมพันธ์เชิงบูรณาการกับมหาวิทยาลัยจากต่างประเทศเพื่อมาเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรระยะสั้นด้านศิลปวัฒนธรรม โดยผ่านการบรรยายและปฏิบัติจริง โดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการ สามารถนำความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนานำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้และบูรณาการในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต โดยมีนายสนั่น ธรรมธิ พร้อมด้วยฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นวิทยากรบรรยายและฝึกปฏิบัติ ในวันที่ 16 สิงหาคม 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดหลักสูตรด้านศิลปะล้านนาและวัฒนธรรมภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Lanna Arts and Cultural Inspection in CMU) แก่นักศึกษาและคณาจารย์ จากมหาวิทยาลัยกวางสีอาร์ต สาธารณรัฐประชาชนจีน จำนวนทั้งสิ้น 25 คน ที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรระยะสั้นด้านศิลปวัฒนธรรม โดยผ่านการบรรยายและปฏิบัติจริง โดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการ สามารถนำความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนานำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้และบูรณาการในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นวิทยากรบรรยายและฝึกปฏิบัติ ในวันที่ 20 สิงหาคม 2561 ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้เกียรติเป็นวิทยากรบรรยายในหัวข้อIntroduction to Thai Dancing ให้แก่นักศึกษา Nanyang Technological University เพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่นักศึกษาชาวต่างชาติให้ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงวัฒนธรรมไทย ในวันที่ 1 สิงหาคม 2561 ณ ห้องประชุมชั้น1 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมพัฒนาบุคลากร และการศึกษาดูงานของผู้บริหาร และบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าร่วมจัดนิทรรศการและร่วมพิธีถวายขันดอกในงานไหว้สาแม่ฟ้าหลวง ซึ่งเป็นประเพณีที่ราษฎรทุกหมู่เหล่าในจังหวัดเชียงราย พร้อมใจกันจัดขึ้นทุกปี ในวันที่ 18 กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อน้อมรำลึกถึงพระกรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย นอกจากนี้ยังได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานด้านพิพิธภัณฑ์และงานด้านศิลปวัฒนธรรม ณ พิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ระหว่างวันที่ 17-18 กรกฎาคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดการบรรยายเรื่องการพัฒนากระบวนการทำงานตามแนวทาง Kaizen โดยมีนางสาวปัทมา จักษุรัตน์ เลขานุการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และบรรยายให้ความรู้ในเรื่องดังกล่าวให้แก่บุคลากรสำนักฯ ได้ทราบถึงแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนากระบวนการทำงานของแต่ละบุคคลตามแนวทางของkaizen ในวันที่ 31 กรกฎาคม 2561 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมจัดโครงการ CMU-KM Day ประจำปี 2561 "พัฒนางานประจำนำสู่มหาวิทยาลัยแห่งความสุข" ร่วมกับ กองบริหารงานบุคคล คณะเภสัชศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ สำนักบริการวิชาการ เครือข่ายหัวหน้างานบริหารและธุรการ มช. และเครือข่ายวิจัยและนวัตกรรมบุคลากรสายสนับสนุน มช. เพื่อเป็นเวทีให้ส่วนงานต่างๆในมหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอผลงานจากกระบวนการจัดการความรู้ และการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากร มช. เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ยังได้นำเสนอบูทนิทรรศการเพื่อให้ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา และประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์ฯ ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในงานดังกล่าว ในวันที่ 22 สิงหาคม 2561 ณ ห้องประชุมทองกวาว สำนักบริการวิชาการ

การจัดการประชุมของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ศาสตราจารย์คลินิก นายแพทย์ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์ รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการสภามหาวิทยาลัย และประธานคณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นประธานเปิดการประชุมคณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ครั้งที่ 1/2561 เพื่อร่วมวางแผนการดำเนินงานของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับคณะกรรมการอำนวยการฯ ในวันที่ 3 พฤษภาคม 2560 ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานการประชุมคณะกรรมการการประชุมสัมมนาวิชาการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม : สานสัมพันธ์วัฒนธรรมล้านนาศึกษา ครั้งที่ 2 เพื่อวางแผนและเตรียมความพร้อมในการจัดงานดังกล่าว ร่วมกับผู้แทนจากเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมจาก 3 มหาวิทยาลัย ได้แก่ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ณ ห้องประชุม ชั้น 1 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วันที่ 5 มิถุนายน 2561

เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานการประชุมคณะกรรมการการประชุมสัมมนาวิชาการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม : สานสัมพันธ์วัฒนธรรมล้านนาศึกษา ณ ห้องประชุม ชั้น 1 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวจะจัดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายด้านศิลปวัฒนธรรมและล้านนาคดีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือโดยมีหน่วยงานความร่วมมือด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเป็นแกนนำหลักในการจัดงานจาก 4 มหาวิทยาลัย ได้แก่ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ร่วมนำเสนอผลงานพร้อมแลกเปลี่ยนแนวความคิด วิธการดำเนินงานด้านวิชาการ บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานด้านศิลปวัฒนธรรมกับผู้แทนจากหน่วยงานการศึกษาอื่นๆ อาธิ ผู้แทนจากโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 34 และสถาบันการศึกษาอื่นๆ อีกด้วย โดยการจัดงานประชุมสัมมนาวิชาการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม : สานสัมพันธ์วัฒนธรรมล้านนาศึกษา จะได้จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 6 กรกฎาคม 2561 เวลา 08.30 - 16.30 น. ณ สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นประธานในการประชุมคณะกรรมการบริหารประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วาระพิเศษ ครั้งที่ 2/2561 (EdPEx1) ที่จัดขึ้นเพื่อจัดทำผลการดำเนินงานตามเกณฑ์ CMU EdPEx ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วันที่ 24 กรกฎาคม 2561 ณ ห้องประชุม โรงแรม 137 Pillars House Chiang Mai

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นประธานการประชุมสรุปผลการดำเนินงานการจัดประชุมสัมมนาวิชาการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม : สานสัมพันธ์วัฒนธรรมล้านนาศึกษา เพื่อดำเนินการสรุปผลการประชุมที่ได้ดำเนินงานไปเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2561 ที่ผ่านมาร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ชั้น 1 วันที่ 1 สิงหาคม 2561

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นประธานในการประชุมคณะกรรมการบริหารประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วาระพิเศษ ครั้งที่ 3/2561 (EdPEx2) ที่จัดขึ้นเพื่อจัดทำผลการดำเนินงานตามเกณฑ์ CMU EdPEx ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วันที่ 17 สิงหาคม 2561 ณ ห้องประชุม โรงแรมราชมรรคาเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นประธานในการประชุมคณะกรรมการบริหารประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วาระพิเศษ ครั้งที่ 4/2561 (EdPEx3) ที่จัดขึ้นเพื่อจัดทำผลการดำเนินงานตามเกณฑ์ CMU EdPEx ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วันที่ 31 สิงหาคม2561 ณ ห้องประชุม โฟร์ซีซั่นรีสอร์ท เชียงใหม่

ร่วมกิจกรรม งานต่างๆ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญประจำมหาวิทยาลัย พระพุทธพิงคนคราภิมงคลประดิษฐานบนรถบุษบก ร่วมขบวนแห่สรงน้ำพระพุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปสำคัญใน จ.เชียงใหม่ และขบวนแห่รถนางสงกรานต์ ในงานประเพณีสงกรานต์ ประจำปี 2561 โดยรถบุษบกอัญเชิญพระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เข้าร่วมขบวนแห่สรงน้ำพระพุทธรูปจังหวัดเชียงใหม่ จัดทำโดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยมี ศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ วิริยจารี รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายบริหารและทรัพยากรบุคคล พร้อมผู้บริหาร คณาจารย์ ข้าราชการ บุคลากร และนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมขบวนสืบสานประเพณีปี๋ใหม่เมืองล้านนาดังกล่าว วันที่ 13 เมษายน 2561 ณ บริเวณเชิงสะพานนวรัฐ-ถนนท่าแพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ เข้าร่วมพิธีดำหัวอดีตอธิการบดี อธิการบดี และคณาจารย์ผู้อาวุโส ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี 2561 โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์เกษม วัฒนชัย องคมนตรี และนายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี และศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวอวยพรแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร และนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เข้าร่วมพิธีดังกล่าว ณ ศาลาอ่างแก้ว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันศุกร์ที่ 27 เมษายน 2561

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ เข้าร่วมพิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันวิสาขบูชา ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านส่งเสริมศาสนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร บุคลากร นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพุทธศาสนิกชน ร่วมพิธี ณ ถนนสายวัฒนธรรม (ทางขึ้นวัดฝายหิน) ในวันที่ 29 พฤษภาคม 2561

นางสาวปัทมา จักษุรัตน์ เลขานุการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้แทนรักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ เข้าร่วมพิธีทำบุญเมืองและสืบชะตาเมืองเชียงใหม่ ประจำปี 2561 หน่วยพิธีประตูสวนดอก โดยมีรองศาสตราจารย์ นพ.อำนาจ อยู่สุข รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพนักศึกษาและกิจการพิเศษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธาน โดยพิธีดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อที่ดีงาม รวมทั้งเป็นการอุทิศส่วนกุศลถึงเทพยดาอารักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายและดวงพระวิญญาณของพญามังรายมหาราช พญางำเมือง พ่อขุนรามคำแหง ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ และดวงพระวิญญาณของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ทุกพระองค์ และเสริมสิริมงคลทำให้ประชาชนชาวเชียงใหม่อยู่เย็นเป็นสุข ในวันที่ 7 มิถุนายน 2561 ณ หน่วยพิธีประตูสวนดอก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมงานครบรอบ 242 ปี วันชาติสหรัฐอเมริกา (The 242nd Anniversary of the Independence of the United State of America) และร่วมฉลองครบรอบ 200 ปี ความสัมพันธ์ไทย - สหรัฐอเมริกา โดยมี เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย กลิน ที.เดวีส์ และ เจนนิเฟอร์ เอ. ฮาร์ไฮ กงสุลใหญ่อเมริกาประจำจังหวัดเชียงใหม่ ให้การต้อนรับ ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมแชงกรีล่า เชียงใหม่ วันที่ 27 มิถุนายน 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดพิธีทำบุญเนื่องในวันสถาปนาสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ครบรอบ 25 ปี โดยได้มีพิธีไหว้พระภูมิเจ้าที่เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คณะผู้บริหาร และบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้บริหารที่ล่วงลับ ณ วัดช่างแต้ม พร้อมกันนี้ ได้ร่วมบริจาคทุนและของใช้จำเป็นให้แก่บ้านพักสำหรับผู้สูงอายุ พร้อมทั้งได้นำชุดการแสดงดนตรีล้านนาไปบรรเลงให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ณ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านธรรมปกรณ์ จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 2 กรกฎาคม 2561

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นำโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักฯ พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ เข้าร่วมพิธีหล่อเทียนและสมโภชเทียนพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี 2561 ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านส่งเสริมศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร บุคลากรและนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าร่วมพิธีฯ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2561 ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยคณะผู้บริหารและบุคลากรสำนักฯ ร่วมลงนามถวายพระพรเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 66 พรรษา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2561 ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ ร่วมพิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ประจำปี 2561 ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านส่งเสริมศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร นักศึกษา และพุทธศาสนิกชน เข้าร่วมพิธี ณ ถนนสายวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 27 กรกฎาคม 2561

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยบุคลากร เข้าร่วมพิธีถวายเทียนพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เนื่องในวันเข้าพรรษา ประจำปี 2561 โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.อาวุธ ศรีศุกรี อุปนายกสภามหาวิทยาลัย และรักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2561 ณ วัดฝายหิน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม รับมอบหมายจากอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าร่วมพิธีเปิดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยางกูร ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 66 พรรษา 28 กรกฎาคม 2561 เรื่อง “สืบราชสันตติวงศ์วิพัฒน มหาวชิราลงกรณ” ที่จัดขึ้นโดยมูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ร่วมกับหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม โดยมีนายวีระ โรจนพจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานในพิธี ในวันที่ 16 สิงหาคม 2561 ณ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่

นางสาวปัทมา จักษุรัตน์ เลขานุการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยนางสาววนิดา เชื้อคำฟู หัวหน้างานบริหารทั่วไป เป็นผู้แทนผู้อำนวยการฯ เข้าร่วมงานวันคล้ายวันประสูติพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ที่จัดขึ้นเพื่อบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย เนื่องในวันคล้ายวันประสูติพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และพิธีเปิดนิทรรศการดารานิทรรศน์ ณ พิพิธภัณฑ์พระตำหนักดารมภิรมย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำบลริมใต้ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผีในความเชื่อล้านนา

ถ้อยคำสำนวนล้านนา

ตำราการสร้าง
พระพุทธรูปล้านนา

เรือนล้านนากับวิถีชีวิต

ติดต่อสอบถามได้ที่ : **สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**
239 ถนนห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร 053-943637, 08-6117-5277

องเต คาเฟ่ เดอ เมีย

ทีรูม สไตล์ฝรั่งเศส ในบรรยากาศของพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา เป็นที่สำหรับผ่อนคลาย หลีกหนีจากความวุ่นวายภายนอก ดื่มด่ำธรรมชาติ และจิบน้ำชาหลากหลายเสริฟพร้อมขนมอบแบบฝรั่งเศส แยมทำเองที่มีรสเลิศ คลอเคล้า เสียงดนตรีที่จะนำพาทุกท่าน รื่มรมย์ สำราญอิริยาบถทุกครั้งที่ได้มาเยี่ยมเยือน องเต คาเฟ่ เดอ เมีย

RACHAMANKHA
CHIANG MAI

Rachamankha Hotel and Restaurant.
Your Home in Chiang Mai.

SECRET
RETREATS

6 RACHAMANKHA 9, PHRA SINGH, CHIANG MAI 50200, THAILAND
T. +66 53 904 111 F. +66 53 904114 E-MAIL SALES@RACHAMANKHA.COM WWW.RACHAMANKHA.COM